

SANKT HELENA

Bestaat uit twee Duitstalige boeken.

Deel 1: 'De gevangenschap van Napoleon'

Deel 2: 'De Dood van de Keizer'

Door: Octave Aubry (1935)

Dit gedeelte gaat over de Troonsafstand, laatste dagen in Frankrijk, aan boord van de Bellephoron, op zee.

De pagina's 7 t/m 125 zijn door Roel Vos mbv. Google Translate vertaald uit het Duits, de rest van het eerste boek en het gehele tweede boek vertaald door Roel Vos in jan. 2003 mbv. kennis en woordenboek.

NB. De aantekeningen staan steeds onder de pagina.

pag

Voorwoord

I

⁷ Reizen brengt kwelling met zich mee. Je verzamelt rijkdom, maar de verliezen nemen ook toe. Ik was drie maanden zonder mijn Franse vrienden en vandaag, als ik ze weer ontmoet, zijn er weer anderen, die mij niet minder dierbaar zijn, die ik verlies. Jullie vrienden op St. Helena gaven me onmiddellijk jullie vriendschap, zoals een boeket bloemen die je geeft aan iemand die aankomt, omdat jullie wisten dat mijn tijd kort was en dat postschepen niet wachten. Ik ben jullie in de eerste plaats mijn vriendelijke herinnering op dit uur verschuldigd, omdat jullie mij, op een plek waar de dodelijke ziekte van de held nog steeds zijn schaduw werpt, mij alle gemakken van een zwervend leven heben geschonken, alle vrijgevigheid, die de welwillendheid van onbekende mensen de vreemdeling kan aanbieden.

Op deze pelgrimstocht, die ik niet met vreugde ondernam, maar uit behoefte om eerlijk tegen mezelf te zijn, heb ik zoveel dingen gezien, zoveel indrukken gekregen en mijn inspanningen zijn zo beloond, dat ik me vandaag volkomen schaam. Tegenwoordig kan ik geen enkele gedachte over Sint-Helena bedenken die niet door een gevoel wordt gedwarsboomd. Ik ben er blij mee, maar tegelijkertijd baart het mij ook zorgen. Vergeef me alsjeblieft. De dagen en de maanden zullen het kaf van het kaf scheiden. Ik vertrouw op de geheime invloed van mijn land om mij te componeren en te herpakken.

Ik vertrok aan het begin van de lente en vond daar al de herfst. Deze reis liet me zien hoe klein de wereld is en hoe bepalend de seizoenen zijn. Ze liet me ook zien hoe geruststellend de zee is en dat, na wekenlang in de wildheid van golven te hebben

⁸ doorgebracht, een rif een thuis lijkt, waar de armen zich naar ons uitstrekken.

Er is geen tussenstop op deze lijn, die één keer per maand de Europese boodschap naar het verloren eiland brengt. Slechts een stop van twee uur in Las Palmas, de gouden stad aangewakkerd door bananenbomen. Dan een nacht tussen de zwarte lucht en het zwarte water, twee verre lichten: Hemelvaart. Ik

stond op en keek door het scheepsluik. Aan dek liep een matroos op blote voeten voorbij en sleepte een touw achter zich aan. Hij zei: 'Overmorgen zult u Sint-Helena zien.'

*

Het beroemde, mysterieuze eiland verscheen bij zonsopgang als een bruine vlek in het zuidoosten. Dertig mijl scheidde ons nog van haar. Maar scherpe ogen kunnen ze bij helder weer op honderd kilometer afstand onderscheiden. Een uur van ongeduld ging voorbij. Beetje bij beetje werd de plek hoger, heel hoog en leek op een enorme pilaar in de lege zee. Boven hem hing een wolkenmassa als een zware deken. Nog een uurtje, want we hadden de passaatwind tegen en het schip ging voor anker. We waren slechts enkele kabellengtes verwijderd van de gevangenis van de keizer.

Van zo dichtbij is de indruk verschrikkelijk. Een enorme basaltmuur rijst verticaal uit de zee op en verspreidt zich erlangs in kleine witte raketten. Geen boom, geen struik. In één dal een geel marktstadje, dat bang lijkt te worden verpletterd door de rotsen. Een verlaten scheepswerf. Er komen een paar boten op ons af, mannen met donkere gezichten en handen, die de roeispanten besturen. Terwijl ze tegen de zijkant van het schip aanmeren, hoor ik dat ze heel zacht Engels spreken.

9 Dus nu ben ik in Longwood. Om het te bereiken moest ik steile bochten door een ruig, divers en prachtig land oversteken. Alles hier is een afgrond en een afgrond. De korst van de vulkaan, die het eiland ooit was, barstte en verbrijzelde. Maar de valleien in het landschap zijn weelderige weilanden en ik heb hellingen gezien als geschoren groen fluweel en stromende beekjes, zo dik omzoomd met aronskelk en blauwe lelies, dat ze nooit de lucht weerspiegelen.

De residentie van Napoleon is een landhuis, dat hooguit geschikt zou zijn voor een afgedankte notaris. Het verschil tussen zoveel glorie en het einde in deze lage, grijze muren is adembenemend. Het feit dat hij hier leefde, hier leed, hier stierf – in deze vochtige eilandlucht – zes jaar lang door de meedogenloze wind gegeseld, bewaakt door de zee als door een onverbiddelijke bewaker, die hij altijd voor ogen had – dat is een schitterend val. Deze afdaling in het ongeluk maakt zijn levenscurve des te perfecter. Napoleon werd pas voltooid op Sint-Helena. Als hij zich had teruggetrokken in de bezadigde stilte van Amerika, zoals hij na Waterloo wenste, zou zijn leven als een stroom in het zand zijn weggesijpeld. Op Sint-Helena verenigde hij zich, verdiepte, zuiverde, vermenselijkte, perfectioneerde zichzelf. Zijn ware bekroning - hij zei het zelf - was zijn marteling. De mens moet betreurd worden, maar we moeten de held feliciteren.

*

Dus ik woonde waar de keizer voor de laatste keer stopte... gemaakt; Ik liep over het lavagrind, waarover zijn voeten hebben gesleept, ik ademde de lucht in die hij had ingeademd, ik zag zijn silhouet, ja, ik zag het zoals het verscheen in die klein-burgerlijke ruimtes verhief, waar hij de verrekijker van Austerlitz in het gat in het luik

10 omhoog hield om de tenten van het Deadwood-kamp te bespioneren. Ik hoorde hem spreken, hoorde hem zijn laatste paar volgers over zijn leven vertellen. En toen de schaduwen van de avond vielen, luisterde ik, net als hij, naar het onophoudelijke getijl van krekels, dat opsteeg naar de onbekende sterren. Dus misschien heb ik, helaas, in alle nederigheid een ademtocht van zijn ziel gevoeld. En als je werkelijk iets van de hartslag van zijn leven zou kunnen terugvinden in de foto's, die ik van Napoleon ga maken, dan is het Sint-Helena die mij met dit leven, met deze waarheid heeft geïnspireerd.

Vaarwel, jij rots, zo groot in onze herinneringen, jij eiland, waar vandaag de dag het leven van een Engels graafschap vredig en slaperig verloopt. Ik kom niet meer terug. Er is zeker niets melancholischer voor een niet geheel ongevoelige geest dan de gedachte dat de wind op een terrein, dat betekenisvol en opwindend voor ons is geweest, de sporen van onze voetstappen zal uitwissen, zodat we er nooit meer een voet op zullen zetten. En toch is het beter zo. We mogen ons niet blootstellen aan het risico dat we de beelden, die we ontvangen bederven. Als ons hart in ons korte bestaan een diepe schok heeft gevoeld, willen we even stilstaan, onze ogen sluiten en niet hopen dat iets anders dan onze dromen dit bij ons terug kan brengen.

Vaarwel, huis van de keizer, afscheid, eenzaam graf. Zwartblauwe muren, bases, ontsprongen uit de Zuid-Atlantische Oceaan, zodat een sublieme figuur zich op je kan vestigen, wegzinkend achter de hoge golven, die de zee van pool tot pool schudden bij elke seizoenswisseling. Sint-Helena is uniek: het is genoeg dat iemand één keer in zijn leven zo dicht bij het bovenmenselijke is geweest.

*

11

Voorwoord

II

Bij het schrijven van dit boek had ik mij kunnen beperken tot het beschrijven van de meest opvallende episodens uit de gevangenschap van Napoleon. De lezer zou waarschijnlijk dankbaar zijn geweest als ik hem de lengte en een zekere eentonigheid had bespaard, waarvan ik vrees dat hij mij hier van kan beschuldigen. Maar het was precies deze taak, die Frédéric Masson en Lord Rosebery al voor mij hadden opgelost met hun fundamentele boeken. Bij het aanpakken van zo'n enorm object en het is werkelijk enorm, kon het niet mijn bedoeling zijn geweest om mijn voorgangers te herhalen of hun prestaties in een slim amalgaam te versmelten. Het leek mij de tijd om het probleem van Sint-Helena in zijn geheel te heropenen, zowel in het algemeen als in het bijzonder en het met nieuwe ogen te bestuderen, zonder zich alleen met de waarheid bezig te houden.

Er zijn veel fabels verspreid over het "kleine eiland", over het klimaat, over het leven van de keizer en zijn metgezellen erop, over het gedrag van zijn gevangenbewaarders, die beide partijdig zijn. Beide onvolledig, stonden tegenover elkaar. Het lijkt mij dat het vandaag de dag mogelijk en noodzakelijk is, dat de tijd wordt beïnvloed door een stelling of door vooroordelen, zelfs als ze alle respect waard zijn. De geschiedenis is voorbij.

De belangrijkste originaliteit van dit werk zal daarom bestaan in het aan het publiek presenteren van het langzame en droevige verloop van het leven van

Napoleon op Sint-Helena, zoals dat niet alleen uit de bekende bronnen blijkt, maar ook uit de

- 12 ongepubliceerde documenten van onze Archives des Nationales, het Fonds Masson van de Thiers-bibliotheek, het Engelse bezit van de Bibliothèque Nationale, de plaatselijke archieven van Jamestown, het Record Office in Londen, gedeeltelijk. In overvloed aanwezig en vooral uit de grotendeels onontgonnen verzameling rapporten, aantekeningen, bevelen, brieven, rekeningen, korte rapporten, afkomstig van Sir Hudson Lowe en zijn staf, van de doctoren en verbindingsofficieren in Longwood en negentig foliodelen van de Aanvullende manuscripten, die het British Museum vullen.

Deze zorgvuldig vergeleken teksten werpen voldoende licht op het tijdstip van de gevangenschap van de keizer om de duisternis van het zogenaamde geheim van Sint-Helena te verlichten. Juist daarom moet ik voorbereid zijn op enige kritiek uit Engeland en Frankrijk. De volkeren houden er niet van als hun oude legendes, waarvan ze zo lang hebben leren houden, ter sprake komen. Maar het kon mij niet schelen of ik de mensen hier een plezier deed.

Ik heb geprobeerd de gemoedstoestand van de Engelse heersers in 1815 weer te geven. Ik heb ze vrijgesproken van de beschuldiging, dat ze Napoleon wilden laten sterven op een vreselijke, ongezonde rots, maar ik gaf ze de schuld van andere ernstige en onvergeeflijke fouten. Ik heb geprobeerd te laten zien hoe Sint-Helena werkelijk was, het karakter van de gouverneur te schetsen, de verontrustende invloed van de twee hoven aan te tonen, de entourage van de keizer en de entourage van Lowe en tenslotte heb ik feiten verzameld over de laatste momenten van Napoleon en over de gevolgen van zijn gevangenschap en dood in Europa, die tot nu toe verspreid of onbekend waren.

- 13 Ik moet Gourgaud vrijwaren van overdreven beschuldigingen. Hiervoor probeerde ik Bertrand, Montholon en Las Cases in hun ware licht te laten zien, niet om hun onrecht te verbergen, maar ook niet om de redenen te verbergen, die kunnen worden aangevoerd om hen te verontschuldigen.

Ik heb Napoleon niet als ideale figuur getekend, ik wilde een groot man portretteren, maar iemand met een zeer tegenstrijdig en ongelijk karakter in zijn tegenslag, een vaak harde, soms onrechtvaardige persoon, maar die zichzelf zuivert en transfigureert als hij de dood nadert .

Ik heb de bronnen, waarop ik mijn documentatie baseer, al vermeld. Ik heb bijna altijd naar de originelen gekeken. De voetnoten bij dit verhaal, die naar mijn smaak te omvangrijk zijn, zullen het bewijs leveren van de exacte juistheid van mijn bronverwijzingen. Als leidraad voor degenen, die na mij een onderwerp willen behandelen, waarvan ik niet vermoed dat het is uitgeput, zou ik graag een paar woorden willen toevoegen over de verschillende waarden van de te raadplegen bronnen.

Het bestuderen van de talrijke getuigenissen, die ons hebben bereikt vereist uiterste voorzichtigheid. Geen van hen kan volledig worden afgewezen, maar ze zijn bijna allemaal bevooroordeeld. Men moet de een aan de ander controleren, een keuze maken tussen twee, drie, soms tien verschillende verhalen over hetzelfde feit, rekening houdend met de bedoelingen en belangen van de verteller. Dus als het een en dezelfde getuige is, moet men de voorkeur geven aan O'Meara's 'Voice from St. Helena', de brieven die hij aan zijn vriend Finlaison schreef, of de correspondentie van graaf Montholon, 'Stories from Captivity', de aantekeningen die Hudson Lowe op dezelfde dag schreef over een gesprek met

Napoleon of Bertrand waren de officiële rapporten, die hij later naar Lord Bathurst stuurde. De vervormingen nemen toe met de temporele afstand tussen de gebeurtenissen

14 Dit geeft grote waarde aan de korte dagelijkse rapporten van de officieren, die belast waren met de bewaking van Longwood, die elke avond aan de gouverneur rapporteerden over wat ze onder de gevangenen hadden gezien en gehoord.

Onder de Franse bronnen, of beter gezegd, die welke in het Frans zijn geschreven, is verreweg de belangrijkste het "Dagboek" van Gourgaud, een toonbeeld van openhartigheid en brutaliteit (vooral als je het in de oorspronkelijke tekst leest, want de bekende uitgave is zeer ontdaan van onfatsoenlijkheid), en het "Mémorial" van Las Cases, een vleidend, berekenend boek, maar waarvan de retoriek soms scheurt als een gordijn en de stem van Napoleon laat horen. Er zijn ook de 'memoires' van Mameluk Aly, die slecht geschreven, maar erg kleurrijk zijn en vervolgens de berichten van de Russische commissaris Graaf Balmain, de enige die van 1816 tot 1820 de waarheid sprak. Niet zo onmisbaar, hoewel ook waardevol, de rapporten van de Oostenrijkse commissaris Sturmer en zijn Franse collega, de belachelijke Montchenu. Tenslotte zijn de brieven van Montholon aan zijn vrouw over de laatste jaren van gevangenschap van groot belang, hoewel ze door de handen van de Engelsen gingen en ze gedwongen werden de 'Memoires' te schrijven. Die van Madame de Montholon geven informatie over enkele vreemde details. De 'verhalen' die Montholon later in de gevangenis van Ham schreef, worden met de grootste argwaan bekeken. Ze zijn twintig jaar later geschreven en zijn hoogst willekeurig en vals frauduleus werk, waarvan bijna alles kan worden afgewezen.

Twee dagboeken wachten nog op publicatie, waarvan je zou hopen dat dit zeer binnenkort zal gebeuren: die van Bertrand en die van Marchand.

NB. Het hier genoemde boek van Marchand is verschenen en door Roel Vos vertaald en op deze weblog geplaatst.

15 Ondanks verschillende pogingen slaagde ik er niet in inzicht te krijgen in het eerste van deze dagboeken. Het wordt angstvallig bewaakt, maar de stijl en de geest ervan zijn bekend. Het is lang na zijn terugkeer naar Frankrijk geschreven door een teleurgestelde en verbitterde man, die vooral zijn wrok laat spreken. Hierdoor lijkt dit document van secundair belang te zijn. Het manuscript van Marchands memoires, dat Frédéric Masson al had gebruikt en waarvan ik een getrouwe kopie in zijn papieren vond, is van veel grotere waarde. Het maakt enige correctie en controle van andere bronnen mogelijk. Het is jammer dat de al te uniform respectvolle toon ons berooft van veel naïeve en grappige details.

Laten we nu verder gaan met de Engelse bronnen. Eerst en vooral moeten we de papieren van Hudson Lowe vermelden. Hun massa is zo enorm, dat mensen er lang voor terugdeinzen ze te onderzoeken. Niettemin moet het hele verhaal van gevangenschap in de eerste plaats op hem gebaseerd zijn. Lowe hield alles bij, zijn moeilijkheden met Napoleon of de commissarissen, evenals de roddels tijdens zijn ambtsperiode en uitnodigingen voor een diner. Het leven op Sint-Helena van 1816 tot 1821 wordt hier van dag tot dag vastgelegd met een oneindig gedetailleerd detail en, rekening houdend met het temperament van de gouverneur, ook met een waarheidsgetrouwheid, die alleen door Gourgaud kan worden geëvenaard. Het is onbegrijpelijk, dat onze historici, vooral Frédéric

Masson, het grote belang van deze papieren niet onderkennen en vasthouden aan de incompetent samenvatting van Forsyth in plaats van te proberen deze enorme berg documenten zelf te exploiteren. In tegenstelling tot zijn voorgangers vormt het huidige werk de papieren van Hudson Lowe als de steunpilaar van de documentatie.

- ¹⁶ Het lijkt geen twijfel, dat mij deze keuze niet kan worden verweten, als je ziet hoeveel nieuwe informatie over het leven in Longwood afkomstig is uit Reade en Gorrequer's Notulen, O'Meara's spionagerapporten aan de gouverneur en de nog belangrijkere brieven van O'Meara aan Finlaison en bracht de rapporten over van de ordelijke officieren Poppleton, Blakeney, Nicholls, Lutyens, Crockat, Croads, Jackson, waarmee ik alleen de belangrijkste getuigen heb genoemd.

Hoezeer de gedrukte Engelse bronnen ook qua waarde inferieur zijn aan de Lowe Papers, ze zijn ook van groot belang. De herinneringen aan Maitland, Bunbury, Howe, Lyttleton, Cockburn, Mrs. Abell, Lady Malcolm, Warden, Hall, Ellis, Henry zijn ook van groot belang. Maar ze waren meestal verminkt of slecht vertaald, zodat ik bij het doorbladeren van de originelen vaak voor aangename verrassingen kwam te staan.

O'Meara's werk 'Voice from St. Helena' lijkt mij, vooral wanneer het wordt gecorrigeerd en vergeleken met zijn dagboek en zijn brieven aan Finlaison, een veel grotere waarde te hebben dan er eerder aan werd toegekend. Het kan in vele opzichten met het 'Memorial' vergeleken worden. De man O'Meara was minachtend, maar als waarnemer wist hij duidelijk te zien en correct te tekenen. Je begrijpt het enorme succes van dit boek toen het werd gepubliceerd. Men begrijpt nog steeds niet in welk diskrediet het sindsdien is terechtgekomen. Naar mijn mening moet dit werk opnieuw de eer krijgen die het verdient.

Tenslotte wil ik mijn dank uitspreken aan al diegenen in Frankrijk, Londen en Sint-Helena die interesse hebben getoond in mijn onderzoekswerk, deze hebben gestimuleerd of aangemoedigd, namelijk: Lord Tyrell, Sir Spencer Davis, de heer Ellis, de heer Kitching, Mevrouw Bovell, de helaas overleden mevrouw Aubrey Le Blond, de heren

- ¹⁷ Deason en Jackson, de Rd Walcott, M. en Mme. A.D. Pardee, MMrs. Maggs, M. en Mme, Georges Colin, MM. Gabriel Hanotaux, Ernest d'Hauterive, Jean Hanoteau, Robert Chantemesse, Albert-Emile Sorel, Arnna, Miles, Chauffier, ik ben het aan jullie verschuldigd dat ik dit werk heb voltooid, mag het ook gaten, vergissingen of zelfs fouten bevatten, maar ik hoop dat hij, vanwege zijn voortdurende inspanning om onpartijdig te zijn, er vergeving voor zal vinden.

¹⁸ *Blanco*

¹⁹

Eerste deel

Van Waterloo tot Sint-Helena

²⁰ *Blanco*

²¹

I

DE ABDICTATIE

Alles was verloren: zijn oude garde, omringd door Pruisische of Engelse troepen, liet zich neerhalen en riep "Vive l'Empereur!", zo hard schreeuwend, dat het de kanonnen overstemde. Hij had met hen willen sterven door kogels, voorovergebogen op zijn paard in het midden van het laatste carré, zijn lichaam geteisterd door vreselijke blaaskrampen, zijn gezicht geel, zwetend, verschrikkelijk om naar te kijken. Maar geen kogel raakt hem, de gelederen vallen om hem heen, hij blijft in het zadel, wil niet accepteren dat de dood hem tegenwerkt. Zijn lippen trillen, tranen glanzen over zijn wangen. Dan zegt een van zijn generaals, misschien Soult *, tegen hem: "Nee, Sire, de vijand verheugt zich er al te zeer op!"

Hij maakte een wandeling door de lange, langzaam vervagende zomerdag. Grenadiers herlaadden hun geweren en roepen naar hem: "Wij zullen ons leven voor u geven! Red uzelf!"

Overall om hem heen begon het leger in wilde wanorde terug te trekken. Hij volgde de groep door de modderige paden naar de brug over de Dijle, naar Genappe, naar Quatre-Bras, richting Charleroi en zo ging het de hele nacht door. Hij voelde zich zo moe dat hij anders van zijn paard zou zijn gevallen als Gourgaud hem niet ondersteund had.

22 Meerdere keren ontwaakte hij uit zijn apathie, probeerde hij enkele renners tegen te houden en het begin van verzet te organiseren. Maar de vloed was te sterk. Er waren geen soldaten meer, alleen de mensheid uitgeput door angst en uitputting.

Om 5 uur 's ochtends passeerde hij Charleroi en stak de Sambre over. Hij stopte in een weiland. Hij liep met kleine stapjes rond een aangestoken vuur, zijn hoofd gebogen en zijn armen over elkaar geslagen. Op korte afstand stonden Bertrand, Drouot, Flahaut, Labédoyère en Gourgaud in dodelijke stilte voor zich uit te staren.

Er kwamen nog steeds vluchtelingen langs, hun gelederen werden al dunner: karabiniers, lansiers, zelfs infanteristen. Opnieuw confronteerde Napoleon hen, probeerde ze tot stilstand te brengen en te verzamelen. Ze vluchtten nog sneller. De keizer keerde terug naar zijn officieren, ging op een steen zitten en at.

Hij stapte weer op zijn paard en reed richting Philippeville, waar hij twee uur later volkomen uitgeput aankwam. Maret en Chaboulon vonden hem daar. Aan laatstgenoemde dicteerde hij twee brieven aan zijn broer Jozef. Eén brief, bedoeld om aan de ministers te worden voorgelezen, probeerde de catastrofe te verdoezelen; de andere, geheime, gaf openlijk alles toe. Het kondigde de terugkeer naar Parijs aan. 1)

Deze terugkeer was een vergissing. Hij had bij Philippeville moeten stoppen en de overblijfselen van het leger moeten verzamelen. Na een paar dagen van volledige ontbinding zou de keizer het nieuws hebben ontvangen dat hij stand hield aan de grens en duizenden zouden weer zijn toegestroomd.

Aantekening:

1. Fleury de Chaboulon (Mémoires II, 200-202) zegt dat de keizer dit in Laon pas op advies van zijn omgeving besloot te doen. Maar de rapporten van Gourgaud, Montholon en Las Cases beweren allemaal dat de keizer onmiddellijk na de nederlaag besloot uit eigen beweging naar Parijs terug te keren.

23 Hij had ze kunnen uitbreiden met de herstelde troepen van generaal Grouchy. Hij had onder zijn soldaten meer vrijheid van handelen dan in Parijs, het centrum van intriges, waarvan hij op dit moment over de meeste zaken onzeker was.

Maar zijn oude angst voor politici verblindde hem. Hij herinnerde zich de dolkstoot van Talleyrand, die in 1814, toen de keizer op het punt stond zich tot de Geallieerden te storten, een via een kleine Senaat het signaal kreeg om hem af te zetten. Als hij uit Parijs wegbleef, zouden Fouché en zijn vrienden, samen met de royalisten, hem weer ten val brengen. Om hun respect te winnen, moet hij terugkeren naar de hoofdstad en in de kamer verschijnen. Door zijn aanwezigheid zal hij de vertegenwoordigers dwingen alleen aan de verdediging van het land te denken. Gesteund door Dewost en Carbot zal hij de laatsten uit de provincies persen, een strijdmacht van 300.000 soldaten op de been brengen en de tactiek van de Franse campagne herhalen, de vijandelijke legers één voor één vernietigen en ze uiteindelijk allemaal wegvagen en uit het land jagen.

Dat was een hoop. Maar een hoop zonder vleugels, het fundamenteel verrotte geloof van een teleurgesteld mens. Sinds zijn terugkeer van Elba, die een triomf was geweest, geloofde hij niet meer in zijn ster. Hij miste zijn vrouw en zijn zoon. Overal om hem heen voelde hij een Frankrijk, dat moe was, heel moe, stervend. Hij had tevergeefs geprobeerd het open te schudden, waardoor hij de knapzak weer moest openen. Hij werd slecht geholpen en slecht gehoorzaamd. Overal sloop verraad binnen, klaar om de strop strakker te trekken. Hij was naar Waterloo getrokken in de mentale toestand van een gokker, die met de dobbelstenen gooit en roerloos op de uitkomst wacht. Hij had mis gegokt. Hoewel hij het geluk opnieuw wilde beproeven. Maar hij was bang alles te verliezen.

24 Hij stapte helemaal alleen in een rijtuig. Maret, Bertrand en zijn assistenten volgden in twee andere wagens. Hij sliep tot Laon. Soms werd hij wakker van gejuich op de poststations. Hij zwaaide met zijn hand, waarna zijn hoofd voorover op zijn borst viel. Hij was aan het einde van zijn krachten. In de immense vermoeidheid van deze drie slapeloze maanden had hij zich tot Waterloo staande gehouden als door een wonder. Nu stortte het bovenop hem in en verpletterde hem. Hij zag er versleten en verdord uit, vele jaren oud.

In Vaux-sous-Laon, waar Napoleon op de avond van 20 juni kwam, verliet hij het rijtuig in het poststation. Hij liep heen en weer over de met stro bedekte vloer. De menigte keek hem verlegen door de open poort aan. Eén zei zachtjes: "Job op zijn mesthoop!" Hij ontving Jérôme en Ney, die hem van verre hadden gevolgd. Na het vallen van de avond vervolgde hij zijn reis naar Parijs. Hij gaf opdracht om de muren van de hoofdstad te omzeilen naar de Barrière du Roule. Het was 20.00 uur. De winkels waren gesloten. De calèche bereikte het Elysée via de straat Faubourg-Saint-Honore zonder de aandacht te trekken. 1)

*

Caulaincourt wachtte op hem op de trap. Hij rent naar Napoleon toe en helpt hem eruit te komen. De keizer beklimt moeizaam de trappen:

Aantekening:

1) Napoleon woonde sinds 17 april niet meer in de Tuilerieën.

25 'Nou, Caulaincourt, een geweldige gebeurtenis... Hoe zal de natie deze klap verdragen?'

In zijn studeerkamer werpt hij zich op de bank en zegt: "De strijd is gewonnen. Het leger had wonderen van moed verricht. Aan het eind van de dag werd ze

overvallen door paniek, ik kan het niet geloven. Ney viel aan als een gek en liet mijn hele cavalerie afslachten. Ik kan niet meer. Ik heb twee uur rust nodig om iets te kunnen doen."

Dysenterie kwelt hem sinds Ligny. Hij legt zijn hand op zijn borst: 'Ik stik! Ze zouden een bad voor mij moeten klaarmaken...'"

Nadat hij gekalmeerd was, legde hij aan Caulaincourt uit, dat hij de situatie aan de Kamers wilde uitleggen, om hun steun wilde vragen en zo snel mogelijk weer het veld op wilde.

De hertog van Vicenza spreekt over de duidelijke vijandigheid van de afgevaardigden. Gisteren al, zodra de eerste geruchten over de nederlaag de ronde deden, kwamen Fouché, La Fayette, Lanjuinais en Manuel in actie. De liberalen groeien sterk. De royalisten zegevieren.

"Ik haat het om u in Parijs te zien, Majesteit", besluit Caulaincourt, "U had zich niet moeten afscheiden van uw leger. Het is uw kracht..."

"Maar ik heb geen leger meer, alleen maar vluchtelingen! Ik zou nog steeds mannen vinden... maar hoe moet ik ze bewapenen? Ik heb geen wapens meer."

Maar vrijwel op hetzelfde moment corrigeert hij zichzelf: "Ik zal mannen en geweren vinden. Alles komt weer goed, U heeft een te slechte mening over de gedeputeerden. De meerderheid is goed. Alleen La Fayette en een paar anderen zijn tegen mij. Ik sta hen in de weg. Ze willen zelf regeren, Ik zal niet toestaan dat ze dat doen."

26 Hij is al een paar minuten in het bad aan het praten met Joseph en Regnault de Saint-Jean d'Angély, terwijl Davoustins Elysée arriveert. Bij het zien van hem heft Napoleon zijn armen uit het water en laat ze met kracht weer vallen. Davousts uniform druipt. 'Nou, Davoust, wat is er aan de hand?' roept hij. In twee woorden beschrijft hij het verloop van de strijd, zijn kwellingen en klaagt hij opnieuw over Ney: 'Hij heeft zichzelf voor jou in de val gelokt. Wat zal er van komen?' vraagt de keizer. 'Nog niet alles is verloren', antwoordt Davoust, 'maar we moeten energieke maatregelen nemen.'

Hij stelt de onmiddellijke ontbinding van de Kamers voor. Deze soldaat heeft gelijk. Als de 'advocaten' eenmaal naar de vier windstreken zijn verspreid, is de keizer weer de baas. Maar de keizer wil niet meer een constitutionele heerser zijn. Hij zal zich aankleden en eten in het bijzijn van zijn broers. Joseph is erg depressief, Lucien straalt zoals in de dagen van Brumaire en geeft geen antwoord.¹⁾

Kort na tien gaat hij met hen mee naar de spreekkamer. In de galerij passeert hij twee rijen angstige gezichten. Onder de generaals en hoge hoogwaardigheidsbekleders die zich naar het nieuws van zijn terugkeer haastten, merkte hij geen twee kamerheren in rode smoking op: de voormalige emigrant Las Cases en de jonge, onlangs in ongenade gevallen generaal Montholon ...

Aantekening:

1) Voor de Ministerraad ontving hij Cambacérès, Peyrusse, Rovigo en Lavallette: "Zodra hij mij zag", schrijft laatstgenoemde, "kwam hij met een vreselijke epileptische lach naar mij toe: 'O mijn God', hij huilde en stond op zijn ogen naar de hemel gericht. Deze uitbarsting was van zeer korte duur. Hij herwon zijn kalmte en vroeg wat er in de Kamer aan de hand was.'" (Mémoires en souvenirs, 364.)

27 De door Joseph opgeroepen ministers zijn er allemaal. Ze hebben lang in een gedempt gesprek gewacht. Cambacérès, geweldig als altijd, Carnot en Maret

verdrietig, opgewonden en oprecht toegewijd, Regnault en Decrès snuivend zoals de wind waait, eindelijk Fouché, zijn witte gezicht veranderd in steenachtige, kalme trekken, hij voorziet de catastrofe, roept deze op; hij hoopt dat deze hem macht zal brengen

Fouché is met hypocriete eerbied de belangrijkste tegenstander. Napoleon weet het. De minister van politie verwacht al sinds de eerste van de Honderd Dagen een nederlaag. Hij zei in mei tegen Pasquier:

'De keizer zal een of twee veldslagen winnen en de derde verliezen. Dan begint onze rol.'

Hoewel hij zijn hoofd riskeert, is hij niet bang. Al deze dagen zal hij een verborgen, maar gedurfd spel spelen, waarbij hij de liberalen bang maakt met een militaire dictatuur en de vrienden van Napoleon ontmoedigt door erop te wijzen dat de geallieerden, het parlement en het land hem onherroepelijk veroordelen.

De keizer neemt plaats en opent de vergadering. Hij laat Maret het dodenrapport van Mont-Saint-Jean voorlezen. Dan zegt hij:

"Ons ongeluk is groot, ik ben gekomen om het goed te maken. Als de natie opstaat, zal de vijand verbrijzeld worden. Als je, in plaats van buitengewone maatregelen te nemen, begint te discussiëren, is alles verloren... Om het vaderland te redden heb ik een tijdelijke dictatuur nodig... Ik zou er de controle over kunnen overnemen, maar het zou nuttiger en patriottischer zijn als het door de Kamers aan mij zou worden overgedragen."

28 De ministers zwijgen. De meesten van hen slaan hun ogen neer, zodat de keizer ze niet kan lezen. Napoleon vraagt iedereen individueel om hun mening. Carnot spreekt hen aan als een patriot met het enthousiasme van een man van de revolutie. Hij wil Frankrijk tot de bewapening oproepen en de invasie afweren met de geest en de middelen van Jaar II. Caulaincourt is geschokt door deze taal. Hij is laf van mening dat de keizer moet proberen overeenstemming te bereiken met de afgevaardigden. Maret en Cambacérès steunen hem. Fouché, volkomen kalm, verzet zich tegen de uitstel: 1) Hij is te geïnteresseerd in deze zaak. Regnault de Saint-Jean d'Angély, een van Napoleons oudste vrienden, maar onder redactie van Fouché, is de eerste die, een regentschap voorstelt. Hij denkt dat de volksvertegenwoordigers ermee instemmen. Napoleon perst zijn lippen op elkaar:

'Spreek jezelf duidelijk uit: de volksvertegenwoordigers willen dat ik aftreed.'

'Ik ben bang van wel, Majesteit.'

En verbaasd over zijn eigen durf (maar het situatie laat het toe), voegt hij eraan toe: "Als Uwe Majesteit niet zou besluiten zelf de troonsafstand voor te stellen, zou het mogelijk zijn dat de Kamer dat zou durven eisen...". Lucien rekt zich uit: "Als de Kamer daarmee instemt, Als de Kamers hun bijstand aan de Keizer onthouden om hem te steunen, dan zal hij het zonder hem moeten stellen... Moge hij Frankrijk in staat van beleg brengen en iedereen die van zijn land houdt oproepen om zichzelf te verdedigen!"

Dan neemt Napoleon het woord met de zekerheid die hij ooit had: 'De aanwezigheid van de vijand op Frans grondgebied zal, naar ik hoop, het plichtsbef bij de afgevaardigden opnieuw doen ontwaken... Ik ben niet bang voor ze. Wat ze ook doen, ik zal altijd het idool van het volk en het leger zijn. Eén woord van mij en ze zullen allemaal sterven.'

Aantekening:

1) Uit angst dat het uitstel zou zijn aanvaard, wat zijn ondergang zou hebben betekend, stuurde hij met potlood gekrabbelde aantekeningen van de Raad van State zelf naar Manuel, Jay en Dupin, zijn handlangers in de Kamer, om hen te waarschuwen tijd en het gevaar af te wenden.

29 Zijn genialiteit flitst opnieuw, in lichtgevende uitvoering. Hij laat zien in welk gevaar het land verkeert. De laatste hulpbronnen, de mogelijkheden om nog steeds te winnen. Het leger wordt verzameld te Laon. De intacte troepen van Grouchy marcheren richting Givet. De arsenalen hebben reserves. Vincennes en La Fère kunnen vijfhonderd kanonnen levering. Hij garandeert door onmiddellijke mobilisatie binnen twee weken honderddertigduizend man naar het front te brengen, meer dan die door Waterloo zozeer verzwakte Engelsen en Pruisen zich tegenover hem kunnen inzetten.

De Russen en de Oostenrijkers zijn ver weg. Voordat ze daar aankomen, zullen hun bondgenoten verslagen worden.

Parijs is versterkt en beschermd en de honderdzesduizend mannen van de laatste lichterling staan in het gelid naast de ervaren soldaten.

Zijn verbeelding stormt over obstakels heen, vergroot de cijfers, smooit twijfels. De magie van zijn stem, die aanvankelijk gedempt, maar geleidelijk luider wordt en de zaal vult met een echo, treft opnieuw zijn vertrouwde collega's. Velen van hen zijn moe, sommigen hebben hem verraden, ze denken allemaal alleen maar aan zichzelf, maar vijftien jaar lang hebben ze gezien hoe hij de gebeurtenissen leidde, zodat ze zelfs vandaag de dag kunnen geloven dat hij een nieuw wonder zal verrichten. En wanneer hij zijn toespraak afsluit met een pathos, die door hun botten snijdt, zegt hij: "Jullie had me kunnen afwijzen toen ik in Cannes belandde. Vandaag ben ik één met de natie. Mij opofferen betekent je handen aanbieden aan de ketenen...", bijna allemaal zijn ze klaar om de verslagen tovenaars te volgen, die morgen weer kan zegevieren, alleen tegen heel Europa. 1)

1) "Inderdaad", zei de hertog van Otranto die avond tegen een royalist, M. de Saint-Cricq, deze duivel van een kerel maakte me vanochtend bang. Als je naar hem luistert, denk je dat het opnieuw begint, maar gelukkig gaat het niet beginnen." (Villemain II, 266.)

30 Gedreven door de meester gaat men snel over tot het nemen van beslissingen. Davoust wordt commandant van de stad Parijs, die belegerd is verklaard en Clauzel wordt minister van Oorlog. De regering zal naar Tours verhuizen. De Federaties zijn bewapend en verenigd met de Nationale Garde. De keizer zal dit aan de Kamer rapporteren. Hoe zal hij voor haar verschijnen, op een groots gala of in een uniform, bespat met de uitwerpselen van het slagveld? Mensen stemmen voor het uniform... Op dit moment gaat de deur open en wordt er een boodschap van de volksvertegenwoordigers naar Napoleon gebracht. In de plotselinge stilte leest hij:

"De Kamer verklaart zichzelf permanent te zijn. Elke poging om ze te ontbinden is verraad. Iedereen die zich aan een dergelijke poging schuldig maakt, is een verrader van het vaderland en zal als zodanig onmiddellijk worden berecht."

Schaken voor de keizer. De liberalen hebben geen tijd verspild. 'Ik had deze mensen moeten wegsturen voordat ik vertrok', zegt hij bitter. 'Het is voorbij. Ze zullen Frankrijk te gronde richten.'

Plotseling ontwaakt hij uit zijn korte droom en verliest hij zijn vastberadenheid. De gemoederen om hem heen wankelen. Davoust begint over de wettigheid te praten... Napoleon schorst de vergadering, staat op en zegt een woord dat

Fouché's gezicht doet oplichten: 'Ik zie dat Regnault zich niet vergiste. Als het moet, zal ik aftreden.'

Moet hij de stad verlaten? Te laat. Napoleon ziet zichzelf in de handen van de rijke jacobijnen, vermomde aristocraten, die hem haten, omdat ze bang zijn hun titels, land en toelagen te verliezen als hij zijn heerschappij niet opgeeft. Toch wil hij nog even wachten voordat hij zijn beslissing neemt. Hij hoopt nog steeds hopeloos.

Hij stuurt Regnault naar de volksvertegenwoordigers en Carnot naar de Pairs en laat hen weten dat hij, 'samen de door de omstandigheden vereiste maatregelen voor het algemeen welzijn bezig is.'

31 De middag gaat langzaam voorbij, waardoor het nog onzekerder wordt naarmate de Kamer brutaler wordt. Opgehitst door Fouché en La Fayette eist ze dat de ministers voor haar verschijnen. Omdat ze wordt bedreigd door de keizer, roept ze de Nationale Garde op hulp.

In de tuin van de Elysées bespreekt Napoleon de situatie met Caulaincourt, Maret, Savary en Lucien, degene die is uitgesloten van de voordelen van het rijk, de enige, die tijdens deze ineenstorting heeft geprobeerd het rijk wakker te schudden, oude energie voor Napoleon. Hij smeekt hem om de afgevaardigden weg te vagen:

"Het is geen staatsgreep, maar een constitutionele regeling. U heeft het recht om dat te doen. De Kamer zal zich verzetten. We zullen onze toevlucht moeten nemen tot geweld. En waar is dat geweld? Er zijn niet eens soldaten in Parijs. Waren er toch maar de weinige troepen, die Davoust uit de verzamelkampen aan de Somme oproepen zal. We zijn gedwongen te wachten..."

"U denkt na waar actie nodig is. De volksvertegenwoordigers weten hoe ze moeten handelen."

"Wat kan je doen? Het is geklets."

"De publieke opinie is voor hen. Zij zullen de abdicatie aankondigen."

"De abdicatie! Dat durven ze niet..."

"Ze zullen alles durven."

"Laten we met Davoust praten!" besluit Napoleon.

Hij trekt zich terug. Zonder Lucien, die in het bijzijn van twee leden van de Raad van State bitter en met luide stem zei: "Hij aarzelt, stelt uit. De rook van Mont-Saint-Jean heeft zijn hoofd doen keren. Hij is verdwaald..."

*

32 Benjamin Constant, die de keizer had ontboden, kwam na zes uur naar het Elysée. Napoleon, liep met hem op en neer onder de bomen rond het gazon. Hij bespreekt de vraag zonder opwinding: moet hij toegeven aan de Kamer of zich ertegen verzetten?

"Nu gaat het niet om mij, het gaat om Frankrijk. Ze willen dat ik aftreed. Is er nagedacht over de onvermijdelijke gevolgen van deze troonsafstand? Als ik vandaag aftreed, heb je over twee dagen geen leger meer."

Benjamin Constant antwoordt niet. Napoleon praat verder:

'Het is niet de vrijheid, die mij in de steek laat. Het is Waterloo, het is angst. Een angst waar je vijanden van zullen weten te profiteren.'

Op dit moment lopen Napoleon en Constant langs een pad, waar ze gezien kunnen worden door de menigte, die zich langs de Avenue Marigny verdringt. De

straat daar is slechts door een laag muurtje van de tuin gescheiden. Wilde kreten zorgen ervoor dat ze stoppen: "Lang leve de keizer! Weg met de afgevaardigden! Dood aan verraders!"

Napoleon lacht, de jeugd lijkt op zijn gezicht terug te keren. Hij zwaait met zijn hand. Donderende schreeuw. Hij neemt Constant bij de arm:

'Daar zie je het', zegt hij, 'ik heb ze niet met eer en rijkdom overladen. Wat zijn ze mij schuldig? Ik vond ze arm en liet ze arm achter. Maar het instinct voor wat nodig is verlicht ze: het land zelf spreekt uit hun mond. En als ik het wil, als ik het toesta, zal de muitende Kamer binnen een uur ophouden te bestaan.'

Hij onderbrak zichzelf, keek naar de menigte en voegde eraan toe: 'Het leven van een mens is deze prijs niet waard. 1). Ik ben niet teruggekomen van Elba om Parijs met bloed te overspoelen.'

33 Savary kwam naar hen toe, vanuit de Kamer van de Pairs. Daar stonden ze op het punt Napoleon formeel in de steek te laten. De keizer zei: "Aangezien deze verhitte geesten geloven dat ze het beter begrijpen, moeten ze dat maar doen..."

Benjamin Constant vertrok. Terwijl Napoleon zich voorbereidde om de tuin te verlaten, kwam koningin Hortense naar hem toe. Ze was 's ochtends al gekomen en kon niet worden ontvangen. Om zijn ontroering te verbergen snauwde hij haar hard toe: 'Wat hebben ze je verteld?'

'Dat u ongeluk heeft gehad, Majesteit.'

Zonder een woord te zeggen ging hij naar zijn studeerkamer. Hortense volgde hem. Hij ging aan zijn bureau zitten en opende brieven, die hij niet las. Hij leek Hortense te zijn vergeten. Toen hem werd meegedeeld dat het eten was geserveerd, herinnerde hij zich haar aanwezigheid: 'Je hebt toch zeker al gegeten?' Wil je mij gezelschap houden?"

In de Zilveren Kamer waren de gordijnen dichtgetrokken en zij zat naast hem terwijl hij at. Ze wisselden slechts een paar irrelevante woorden. Hortense had geen duidelijk idee van wat er was gebeurd, ze had alleen hartverscheurend medelijden met de keizer, ze voelde dat hij verloren was. Ze gingen naar de grote salon. Lucien verscheen. Hij had de Kamer tevergeefs gesmeekt de kant van Napoleon te kiezen. Na zoveel jaren van stilte hadden zijn oratorische vaardigheden hem waarschijnlijk in de steek gelaten.

1) B. Constant, 139. Napoleon had in deze laatste dagen de Financiën en de bourgeoisie tegen zichzelf, de zakenlieden, die zijn snel verdwijnen wilden om hun bedrijf te hervatten. Op 21 juni, bij het nieuws van de strijd Waterloo, steeg de staatsrente 2 frank (tot 55 frank). Bij het nieuws over de troonsafstand schoot de rente omhoog naar 59,60 frank.

34 Het besluit van de vergadering was allang genomen. De geallieerden hadden verklaard, dat Napoleon het enige obstakel voor de vrede was. Als Napoleon verdwijnt, zal Frankrijk gered worden. Als hij weigert, zal de vergadering stemmen om hem af te zetten.

Lucien had geprotesteerd tegen dit door de vijand gedicteerde verraad. Een natie, die zich van zijn leider afscheidt, geeft zichzelf over.

Toen had La Fayette uitgeroepen: 'Beschuldigt u ons ervan onze plicht tegenover Napoleon te hebben geschonden? Op het zand van Egypte en in het ijs van Rusland gaven drie miljoen Fransen hun leven voor de trots en macht van één man. Dat is genoeg. We hebben maar één plicht om het vaderland te redden.'

Even later kwamen onder voorzitterschap van Cambacérès de commissies van de Kamers en de ministers bijeen in de Tuilerieën. Zij stemden ervoor om directe onderhandelaars naar de geallieerden te sturen. Dat betekende de onttroning

van de keizer. Lucien verzekerde, dat hij bereid was offers te brengen voor het welzijn van Frankrijk.

Na een vruchteloze discussie namen ze bij zonsopgang afscheid met vermoeide, bleke gezichten. Toen hij wegging, zei Fouché tegen Thibaudeau: 'We moeten dit vandaag beëindigen.'

Om zijn eigen leven te redden moest hij de macht van Napoleon wegnemen. Hoe vaak had hij de keizer niet naar hem gevoeld voelen kijken, waarbij zijn spijt dat hij hem niet had laten doodschieten duidelijk zichtbaar was?

Napoleon sliep niet. In de ochtendaudiëntie ontving hij Caulaincourt, Lavallette en Savary, die hem aanspoorden toe te geven. Cambacérès en zelfs Joseph adviseren onthouding. Volledig uitgeput lijkt hij eindelijk overal klaar voor te zijn.

35 De zaal is inmiddels bijeen en de stemming is stormachtig. Generaal Solignac stelt een deputatie voor om een deputatie naar het Elysée te sturen om de keizer te beïnvloeden.

Niemand spreekt dit tegen, geen woord van loyaliteit of spijt. Sebastiani, een Corsicaan en door zijn meester met gunsten overladen, behoort tot zijn felste tegenstanders. Napoleon krijgt een uur uitstel" uit respect voor de eer van het staatshoofd." Solignac en een paar anderen komen met de hardste waarschuwingen. Hij ontvangt ze en antwoordt, dat hij een bericht zal sturen naar de afgevaardigden. Regnault, die nu nog slechts een agent van is Fouché wordt heftig en durft te spreken van een waarschuwingsverklaring.

De keizer staat op: 'Als je zo naar mij toekomt', zegt hij, 'zal ik geen afstand doen van de troon. De Kamer bestaat uit Jacobijnen, ambitieuze banenjagers en onruststokers. Ik had ze al lang moeten verjagen. Maar daar is nog tijd voor. ...'

Hij loopt met geweldige stappen en een sombere uitdrukking op en neer. Regnault spreekt in geselecteerde uitingen over het gevaar dat de staat bedreigt, over het offer, dat hij aan het land moet brengen. Joseph en Caulaincourt smeken de keizer. Aan het einde van zijn krachten en volledig uitgeput, geeft hij eindelijk zijn toestemming: 'Nou, laat ze maar hun gang gaan. De toekomst zal beslissen of ze Frankrijk op deze manier beter hebben gediend.'

Hij deelt zijn besluit mee aan de ministers in de vergaderzaal. Fouché, zijn dunne lippen bevochtigend, voegt ironisch bedoeld toe: 'Schrijf deze heren om te zwijgen; ze zullen tevreden zijn.'

Fouché pakt een vel papier van tafel en schrijft een paar woorden voor Manuel. Napoleon zegt tegen Lucien: 'Ga zitten en schrijf:

36 *"Verklaring aan het Franse volk. Toen ik de oorlog begon om de onafhankelijkheid van de natie te behouden, vertrouwd ik op de gezamenlijke inspanning van allen, op de wil van allen..."*

Lucien schrijft, laag voorovergebogen over de bladzijde als een bijziend persoon. Napoleon staat met zijn rug tegen het raam en dicteert. Om hem heen, in de drukkende hitte, luistert het merendeel van de mannen, die hij naar zijn geluksster heeft gebracht met gestrekte nek en ingehouden adem. Zijn langzame woorden graven in hun ziel. Sommigen huilen. Carnot is het meest geschokt. Zelfs de overlopers bewonderen de waardigheid, die nu in de plaats is gekomen van besluiteloosheid. Van buiten komen door de open ramen gedempte kreten binnen: "Lang leve de keizer!"... Hij vervolgt:

"De omstandigheden lijken mij veranderd. Ik bied mezelf aan als slachtoffer van de haat tegen de vijanden van Frankrijk. Mogen mijn uitspraken dat ze alleen

maar achter mij persoonlijk aan zitten, op waarheid gebaseerd zijn! Verenig allen voor het welzijn van het land en de onafhankelijkheid van de natie."

Hij noemde zijn zoon niet. Kan hij een kroon dragen, die van zijn hoofd is getrokken? Zullen deze lafaards de rechten van een jongen respecteren?

Als Carnot en Lucien hem vermanen, dat hij alleen moet aftreden ten gunste van Napoleon II om de Bourbons op afstand te houden, haalt hij zijn schouders op: "De Bourbons, bah, die zullen tenminste niet onder de Oostenrijkse duim vallen!"

Hij hield heel veel van het mooie kind, hij houdt nog steeds van hem, ook al is het ver weg en weet hij er niets van. Toen hij Elba ontvluchtte, hoopte hij het te bevrijden. Maar is het niet volkomen tevergeefs om hem als zijn opvolger te kiezen?

37 'De vijanden zijn daar', zegt hij, 'de Bourbons wachten achter hen. De vijanden zullen worden teruggeslagen, anders zullen de Bourbons het hard hebben te verduren. Wat mij betreft, mijn lot gaat niemand iets aan. Ik ken zijn slagen."

Tenslotte geeft hij onverschillig toe en voegt nog een zin toe aan zijn dictaat:

"Mijn politieke leven is voorbij en ik roep mijn zoon uit tot keizer van de Fransen onder de titel Napoleon II."

Nadat hij de akte in tweevoud heeft ondertekend, verlaten de meesten hem om het document aan de Kamers te overhandigen.

Zijn offer is compleet. Hij blijft alleen en kan zijn gedachten nergens op concentreren. Tijdens deze uren heeft er geen enkele gewelddadige aanval plaatsgevonden, zoals die in Fontainebleau vorig jaar. Tegenwoordig is hij volkomen fatalistisch. De mensen om hem heen, de dingen, zijn hem vreemd geworden.

Noch Fouché, noch La Fayette dachten eraan zichzelf te belasten met de regentschapsraad, waarin de troonsafstand was voorzien. De voorlopige regering wordt toevertrouwd aan een vijfkoppige commissie: drie van deze mannen worden benoemd door de Kamer, twee door de Pairs. Fouché krijgt het presidentschap in handen en staat daarmee aan het hoofd van de staat.

*

Napoleon verbleef in het Elysée. Zoals hij later zei, voelde hij maar al te goed dat zijn lot bezegeld was. Toch hield een duister instinct hem tegen in dit paleis, een gevoel dat misschien werd versterkt door het gejuich van de menigte buiten. Arbeiders zonder loon, dienstplichtigen in uniform, zwaaiend met driekleuren en groene takken, soldaten van de verslagen legers, officieren op half loon,

1) Fleury de Chaboulon maakte de twee kopieën van de tekst van Lucien. Hij liet een traan op een van hen vallen. Napoleon merkte het op tijdens het ondertekenen. Hij bedankte Chaboulon met een blik en zei met zachte stem tegen hem: "Je wilde het!" (Fl. de Chaboulon II, 230.)

38 studenten, de straatjongeren van Parijs, ze kwamen allemaal in opstand bij de gedachte aan een nieuwe invasie door Lodewijk XVIII. terug moeten brengen. Zij zagen Napoleon nog steeds als de verdediger van de vrijheid. Ze rukten in troepen op naar het Elysée, vulden de straten met dreigende woorden tegen de royalisten en smeekten de keizer om hen tegen de vijand te leiden.

Napoleon liep werkeloos van de ene kamer naar de andere, waarbij hij soms een gordijn optilde om naar buiten te kijken en ging weer aan zijn tafel zitten. Hij regelde zijn papieren met Méneval en Chaboulon en verbrandde er vele. Hij maakte een praatje met zijn broers en zijn moeder, ontving Hortense, die nu haar dagen aan het Elysée doorbracht. Ze spoorde hem aan om zich in veiligheid te brengen, nu er nog tijd was om na te denken over het kiezen van een toevluchtsoord: "Denk maar aan jezelf, mis geen minuut."

Met een praktisch gevoel, dat haar sprookjesogen logenstrafte, zei ze: "Als u voor Amerika kiest, ga dan zo snel mogelijk naar een haven voordat de Engelsen op de hoogte zijn van de gebeurtenissen. Kiest u voor Oostenrijk, stel dan direct uw voorwaarden vast; misschien zal de Oostenrijkse keizer zich herinneren dat u zijn schoonzoon bent. Ik wil de Engelsen hun triomf niet misgunnen; ze zouden u in de toren opsluiten. De tsaar van Rusland is de enige, die je kunt vertrouwen. Hij was uw vriend, hij is loyaal en genereus. Schrijf hem, hij zal ontvankelijk zijn." 1)

1) Mémoires de la reine Hortense III, 23. Het advies was goed. Alexander zou dit beroep op zijn vrijgevigheid ongetwijfeld niet hebben teleurgesteld. Maar Napoleon koesterde een diepe wrok tegen hem.

39 Dus sprak ze met bonzend hart, boven zichzelf verheven door het dreigende gevaar. Napoleon, zittend bij de open haard, antwoordde: 'En waar wil je mee beginnen? Ga je naar je landgoed in de buurt van Genève?'" Ze kon een beweging van verontwaardiging niet onderdrukken. Zou hij haar altijd als een kind behandelen? Ze riep uit: 'Ach, Sire, het gaat mij niet om mezelf, maar om u alleen. De slechtste voornemens, die ik u adviseer te maken, zijn beter dan de passiviteit waarin ik u zie."

Hij antwoordde niet. Misschien was de onverbeterlijke dromer omringd door een gelukkig visioen, dat hem ervan weerhield de verstandige voorstellen te horen: - het volk dat de poorten van Luxemburg en het Palais-Bourbon openblaast, de afvalligen verdrijft, hen de macht teruggeeft, een storm, zo krachtig, dat het Europa afschuwelijk maakt en het dwingt een pact te sluiten. De revolutie, die het imperium heeft doen ontstaan, verschijnt in het laatste uur opnieuw om het te verjongen en te redden

In feite namen de volksdemonstraties niet af. De patrouilles van de Nationale Garde probeerden tevergeefs de squadrons uiteen te drijven, maar ze hergroepeerden zich achter hen. Een delegatie van de Federatie betrad de binnenplaats van het Elysée. Napoleon begroette vanuit een raam.

'Geef ons wapens!' riepen ze. 'Wij zullen onze keizer verdedigen.' 'Jullie zouden wapens moeten hebben,' antwoordde de keizer, 'maar die heb je ook, je moet ze tegen de vijand gebruiken."

Kort daarna, terwijl hij door de tuin liep, kwam er een jonge officier uit de struiken en viel voor hem op zijn knieën. Hij was over de muur geklommen. Hij pleitte voor Napoleon namens zijn kameraden om terug te keren naar het leger. De keizer kneep in zijn oorlel en zei eenvoudig: "Vooruit, mijn vriend, 40 keer terug naar je post."

Fouché, die zich niet veilig voelde zolang Napoleon in Parijs bleef, wilde hem eruit verdrijven. Hij wilde in ieder geval niet, dat hij te ver weg zou komen, want in zijn handen kon hij een gijzelaar of een schrikbeeld worden, afhankelijk van de behoeften van het moment.

Op 24 juni eiste een obscure plaatsvervanger genaamd Duchesne in de Kamer dat "de ex-keizer in naam van het vaderland zou worden gevraagd de hoofdstad te verlaten, waar zijn aanwezigheid alleen maar onrust kon veroorzaken en een bedreiging kon vormen voor die van Napoleon." Zijn entourage wist dat het leven van de keizer in het Elysée in gevaar was (de bewaking was nu beperkt tot een paar grenadiers). Toen dit niet werkte, stuurde Fouché Davoust naar de keizer om hem over te halen te vertrekken.

De maarschalk was in deze drie dagen een ander persoon geworden. Vanaf nu was hij de hertog van Otranto. Toen hij hem zag, ontwaakte Napoleon uit zijn lethargie. Hij raakte verhit tegen de collega's, de plaatsvervangers, het nieuwe Directoire 1). Ten slotte zei hij schouderophalend: "Wil je dat ik wegga? Dit zal voor mij niet moeilijker zijn dan iets anders."

Zo was hij er aan toe, nog een extra slachtoffer... Hij legde zich erbij neer, zonder zich te laten misleiden door bedreigingen of schijnbewegingen. 'Fouché', zegt hij, 'bedriegt de hele wereld en uiteindelijk, gevangen in zijn eigen net, zal hij zelf degene zijn, die bedrogen is, de Kamer voor de gek gehouden, de geallieerden hem voor de gek houden en door zijn hand zullen jullie Lodewijk XVIII ontvangen, die de geallieerden zullen meenemen naar Parijs."

1) De leden van de voorlopige regering: Fouché, Caulaincourt, Carnot, Grenier en Quinette.

41 Davoust verliet hem. De twee grote soldaten, broeders in glorie, gingen uit elkaar zonder een woord van vriendschap. De keizer knikt, een militaire groet van zijn strijdmakker, twintig jaar vertrouwen is vernietigd... 's Avonds zei Napoleon tegen Hortense: "Malmaison is van jou, ik zou er graag heen gaan en het zou een genoegen zijn om daar met jou te wonen. Ik vertrek morgen."

De herinnering aan Josephine flitste door hem heen en hij voegde eraan toe: 'Ik wil niet in de appartementen van de keizerin wonen.'

Carnot bezocht hem de volgende ochtend vroeg. Van alle mannen die hem bij zijn val omsingelden, was deze voormalige Jacobijn, die hij lange tijd met onrecht had behandeld, de enige die hem toewijding en loyaliteit toonde. Napoleon vroeg hem om advies. Waar moet hij zijn definitieve verblijfplaats nemen?

'Ga niet naar Engeland', zei Carnot. 'U heeft daar te veel haat gewekt... Ga zonder aarzeling naar Amerika... Van daaruit zult u de terreur van uw vijanden zijn. Als Frankrijk daar echt onder het Bourbon-juk terug valt, zal uw aanwezigheid in een vrij land de wil van de natie versterken."

Napoleon leidde hem naar de buitentrapp. Terwijl hij afscheid nam, leunde Carnot met tranen in zijn ogen zijn hoofd op de schouder van de keizer, die hem geschokt omhelsde. Kort daarna verzocht hij de regerende commissie formeel om twee fregatten en paspoorten om naar Amerika te reizen.

Zijn vertrek naar Malmaison zou om twaalf uur 's middags plaatsvinden. Een uur eerder vulde een menigte de straat Faubourg-Saint-Honoré, alsof ze op de gebeurtenis anticipeerden en riep: "Lang leve de keizer!" Verlaat ons niet!" Napoleon, die bang was voor de menigte en ook om zijn zelfbeheersing te verliezen, liet zijn rijtuig door de hoofdstraat rijden.

42 De laatste kamerheren, die bij hem waren gebleven, Montholon en Las Cases, zaten daar in, evenals zijn vleugeladjutant Gourgaud. Zelf stapte hij in het eenvoudige rijtuig van hofmaarschalk Bertrand bij de poort op de Champs Elysées.

In de helderste zonneshijn ging het langs de laan langs de triomfboog, waarvan de fundamenten net uit de aarde tevoorschijn kwamen. Om half één reed zijn rijtuig door de poort van het Malmaison-park.

Er waren slechts vier dagen verstreken sinds Napoleon uit Waterloo kwam. Het was niet de bedoeling dat hij levend naar Parijs zou terugkeren.

*

Hortense ontving de keizer bij de koetsdeur. In de loop van de ochtend had ze Malmaison op laten ruimen, dat sinds de dood van Josephine onbewoond was geweest en waarvan de paden bedekt waren met gras. De entourage van Napoleon werd toegewezen aan de tweede verdieping. Hortense had de vleugel gereserveerd van het kasteel, dat vroeger door haar moeder werd bewoond. Daar bleef ze stil en onopvallend. De keizer zag haar die dag niet meer.

Vrijwel onmiddellijk na zijn aankomst ontving hij Laffitte. Hij gaf hem geld en waardepapieren, die de bankier beloofde bij hem te deponeren. 1) Napoleon leek minder depressief dan in het Elysée:

1) Achthonderdduizend frank aan bankbiljetten, met de hand aangereikt (Laffitte, Mémoires, 74), drie miljoen aan goud, die Peyrusse diezelfde nacht uit de kelders van de Tuilerieën haalde en in een vrachtrijtuig naar Laffitte stuurde, tenslotte de grote schatkist van de Keizer. Napoleon had het volste vertrouwen in Laffitte, die hem over de gebeurtenissen over Fouché's intriges met Metternich had geïnformeerd, waren opgehelderd (Gourgaud II, 325).

Na de terugkeer van de koning kreeg Baron Louis, Minister van Financiën van Lodewijk XVIII van Laffitte een uiteindelijke vraag of hij vóór de intocht van Napoleon in Parijs van zijne Majesteit een aanbetaling van 7 miljoen ontvangen had, die onder de aandacht van Napoleon kwam door de indiscretie van zijn hovelingen. Maar hij zelf zorgde ervoor mij gerust te stellen door mij te bevelen dit geld naar Engeland te sturen en zo te bewijzen, dat ik het vertrouwen waard was, waarmee de koning mij had geëerd.' Toen zei Lodewijk XVIII tegen de bankier: 'Meneer, ik wist dit allemaal. Louis had het mis. Wees gerust en beheer dat geld, dat u in het Elysée werd gegeven, net zoals u het mijne beheerde.'

43 "Ik weet niet wat mij te wachten staat. Ik ben gezond en heb nog vijftien jaar voor mij. Ik slaap en word wakker wanneer ik wil, kan vier uur paardrijden en tien uur per dag werken. Mijn dieet kost trouwens niet veel. Met een Louis d'or per dag kan ik overal prima leven. We zullen wel zien.

Hij verklaart, dat hij wil vertrekken, zodra hij zijn paspoorten ontvangt.

's Avonds arriveerde generaal Beker, die door Davoust was benoemd tot commandant van de wacht van Napoleon. Driehonderd grenadiers of jagers bivakkeren in Rueil. Zijn instructies gingen minder over bescherming dan over het monitoren van Napoleon.

Beker was niet, zoals wordt beweerd, een ontevreden officier, die boos was op de keizer en hem de eer zou hebben ontzegd, die hij wilde. Als graaf van Bergen en genietend van een pensioen van dertigduizend frank, was hij grootofficier in het Legioen van Eer en plaatsvervanger. Napoleon had hem uitgehuwelijkt aan een van de zussen van Desaix. Hij was een eenvoudige, ruige Elzasser. Hij had de keizer slechts zelden gezien. Het lijkt erop dat hij zijn missie met tegenzin aanvaardde. Maar de minister van Oorlog gaf opdracht en hij gehoorzaamde. Hij werd naar de bibliotheekzaal in Malmaison gebracht.

44 Napoleon, die altijd als zijn werkruimte verbleef, stelde zichzelf voor en overhandigde Davoust het dienstbevel. De keizer, die voelde dat hij de gevangenebewaarder was, zei ruw: 'Meneer, ik had officieel op de hoogte moeten worden gesteld, een handeling die ik slechts als een formaliteit beschouw, niet als een surveillancecommissie, die ik als volkomen onnodig beschouw.' Beker

stamelde: "Sire, ik ben een oude soldaat en tot op de dag van vandaag kende ik alleen uw bevel... Het bevel van de keizerlijke garde, ik accepteerde het alleen om over uw welzijn te waken.'

Napoleon bekeek zijn man met één blik. 'Rustig maar, generaal,' zei hij tegen hem, 'ik ben blij u naast mij te hebben. Als ik de keuze had gehad, zou ik u de voorkeur hebben gegeven. Ik ken uw loyaliteit.'

Hij opende de glazen deur en liep met hem het park in. 'Nou, wat zeg je, wat doe je in Parijs?' Ik vertrek onmiddellijk naar Rochefort."

Hij wilde niet vluchten, maar eervol met pensioen gaan. Dat had hij tegen Savary gezegd.

De volgende dag wandelde hij door de tuinen in het prachtige zomerlicht. Op deze plek waar zijn macht was toegenomen, waar hij jong, geliefd en gelukkig was geweest, kwamen bij elke stap herinneringen naar boven. Hij had met zijn vrienden op het gazon barrenen gespeeld. 's Avonds liep hij met Talleyrand en Fouché over deze met zand bezaaide paden en bouwde de fundamenten tot een formaat, dat Frankrijk nooit eerder had gekend. En vandaag ? Talleyrand en Fouché.....

45 Hij kan niet tegen zoveel eenzaamheid. Hij riep Hortense. Toen ze bij hem was, sprak hij tegen haar, wachtte niet op haar antwoord, maar zei met gedempte stem: "Arme Josephine, ik kan er niet aan wennen hier zonder haar te zijn. Het lijkt mij altijd alsof ze uit een laan moet stappen en een van de rozen moet plukken waar ze zoveel van hield."

Als zij daar was geweest, had hij misschien gedacht, zij, degene die zijn begin kende, zijn echte vrouw en vriend, zou hij zich niet zo eenzaam hebben gevoeld... Hortense huilde. Napoleon zei: "Trouwens, ze zou nu heel ongelukkig zijn. We hebben maar om één ding gevochten: haar schulden. Ik schold haar vaak heel erg uit. Ze was een vrouw in de ware zin van het woord: levendig, behendig, met het beste hart van allemaal. Laat mij een portret van haar maken, bij voorkeur als medaillon...'

Hortense beloofde het. Madame Mère, zoals zijn moeder werd genoemd, kwam en Joseph en Jérôme. Ze spraken over zijn vertrek. Fouché had Wellington om vrijgeleide gevraagd. Daarmee verraadde hij het plan van Napoleon aan Engeland en stelde hen in staat de uitvoering ervan te voorkomen. Tegen de wens van zijn collega's Caulaincourt en Carnot in was hij geneigd de keizer uit te leveren aan de Engelsen, als zij daarom vroegen. Hij bepaalde dat de fregatten de haven niet mochten verlaten totdat de vergunningen arriveerden.

Napoleon doorzag de list. Hij had toestemming gevraagd om naar de Verenigde Staten te reizen, maar hij moest in Rochefort wachten op de beslissing van de geallieerden, ver van zijn volk en ver van het leger. Nu weigerde hij Malmaison te verlaten. "Ik wacht liever hier op mijn oordeel", zei hij tegen Beker.

Toen hem werd verteld, dat de opmars van de vijand zijn leven in gevaar zou kunnen brengen, antwoordde hij: 'Wat heb ik te vrezen? Ik heb afstand gedaan
46 Het is aan Frankrijk om mij te beschermen."

Niettemin herkende hij het gevaar, want hij zei tegen Hortense: "Ik heb hier geen angst, maar jij, mijn dochter, moet reizen.'

Ze dacht er niet over na en hij, hij wist het zonder enige twijfel. Ondertussen vreesden Fouché en zijn gelijkgestemde mensen, een voortdurend groeiende groep, nog steeds een wanhopige staatsgreep, die Napoleon weer aan het hoofd van de troepen zou plaatsen. Davoust gaf Beker het bevel de keizer te vragen te

vertrekken. Als hij daartoe niet besluit, moeten alle voorzorgsmaatregelen worden genomen, zodat Zijne Majesteit niet uit Malmaison kan ontsnappen".

Deze angst werd de eerste twee dagen nog versterkt door de stroom bezoekers. Iedereen die voortdurend de Tuilerieën had bezocht, kwam: collega's, afgevaardigden, die hem trouw waren gebleven, schrijvers, wetenschappers, veel officieren. Bepaalde mensen wilden echter alleen de steun van de keizer ontnemen. Generaals Chartran en Piré voerden een walgelijke scène op. Hij moest hun twaalfduizend frank betalen. Maar al snel kwamen de geallieerden steeds dichterbij en de terugkeer van Lodewijk XVIII vrijwel zeker was, dat het hem duidelijk zou worden. Geen hoge hoogwaardigheidsbekleders meer, geen staatsfunctionarissen meer. Er bleven verschillende leden van de keizerlijke familie over, enkele persoonlijke vrienden of degenen, die zo zwaar gecompromitteerd waren dat ze niet op vergeving van de koning konden hopen. Er was ook een vrij groot aantal militairen, die uit het strijdtoneel waren gekomen om te verzekeren de keizer en het leger van hun loyaliteit. Napoleon liet ze ontvangen door de hoofdmaarschalk.

*

47 Het schijnt op 27 juni voor de Dejeuner te zijn geweest, 1) dat een jongen van negen of tien jaar oud bij hem werd gebracht. Hij was lang en gezond, mooi en levendig. Napoleon was in zijn privétuin. Hij liet Hortense komen. Hij trok haar apart en zei tegen haar: "Kijk eens naar dit kind, op wie lijkt hij?" 'Het is uw zoon, meneer. Hij is het beeld van de koning van Rome.' „Denk je...? Dan zal het waarschijnlijk zo zijn. Ik dacht niet dat ik een teder hart had, en toch ontroerde de aanblik mij."

Het was "kleine Léon", de zoon van Eléonore Denuelle, Caroline's voorleester 2). De keizer had hem laten opleiden in een instituut in Parijs. Zijn voogd, Baron Mauvières, schoonvader van Méneval, had hem hierheen gebracht, ze zou hem als de hare beschouwen als ze niet bang was voor de boze tongen van de mensen, die haar er altijd van hadden beschuldigd te dicht bij de keizer te staan. 'Ja,' zei de keizer, 'je hebt gelijk. Het zou fijn zijn als ik hem onder uw hoede had, maar er zou zeker worden gezegd, dat hij uw zoon is. Zodra ik in Amerika ben, laat ik hem meekomen.' 3)

1) Koningin Hortense doet verslag van dit tafereel in haar memoires (III, 32), zonder de dag te specificeren. Maar het bezoek kon noch op 26 noch op 28 juni plaats hebben gevonden. Uit de situatie zal het de 27e zijn geweest.

2) Hij werd geboren in Parijs op 13 december 1806. Napoleon twijfelde aan zijn vaderschap. Maar hij was echt zijn zoon. Later leidde hij een veelbewogen leven onder de naam "Graaf Léon" en hij stierf in Pontoise op 15 april 1881.

3) Koningin Hortense zegt dat ze aan de jongen, die zo mooi was als een engel, vroeg of hij met zijn school tevreden was en wat voor spelletjes hij speelde. "Hij antwoordde mij, dat hij en zijn kameraden al een tijdje oorlog speelden en twee partijen hadden gevormd, namelijk Bonapartisten en de Bourbonisten. Ik wilde weten tot welke partij hij wel behoorde. "Tot tot de koninklijke partij", antwoordde hij mij. Waarop ik hem vroeg, waarom hij niet van de Keizer hield.

'Ik heb geen reden,' zei hij koppig, 'ik hoor nu eenmaal bij de Koninklijke partij.'
(Mémoires de la pure Hortense III, 34).

48 Op de ochtend van 28 juni stuurde Napoleon zijn vleugeladjutant Flahaut naar de Tuilerieën om het bestuurscomité formeel op de hoogte te stellen van zijn besluit: de twee fregatten moesten onmiddellijk na zijn aankomst de zee op gaan, anders zou hij zich verschansen in Malmaison. Davoust was op dat

moment aanwezig. Zonder Fouché de tijd te geven om te antwoorden, riep hij naar Flahaut:

'Uw Bonaparte wil niet weggaan, maar hij zal ons van zijn aanwezigheid moeten bevrijden. Het stoort ons en schaadt het succes van onze onderhandelingen. Zeg hem dat hij bij mij weg moet gaan. Als hij niet meteen weggaat, laat ik hem arresteren. Ik zal hem zelf arresteren!'

Flahaut, die jong en opvliegend was, antwoordde dat hij deze boodschap niet over zou brengen, die tot hem kwam van een man, die 'Acht dagen geleden nog Napoleon aan zijn voeten lag', zei hij.

Woedend wierp hij hem zijn afscheid in zijn gezicht: 'Als ik onder jou dien, worden mijn epauletten verontreinigd!'

Terugkerend naar Malmaison kan Flahaut niet doen alsof. Hij herhaalt de woorden van Davoust tegen de keizer.

'Hij moet gewoon komen!' zegt Napoleon. 'Als hij erom vraagt, ben ik bereid mijn nek uit te steken.'

Was hij oprecht? De mensen om hem heen geloofden het niet. Ze zijn er vast van overtuigd dat zijn genialiteit, verbitterd door de overvloed aan beledigingen, weer zal oplaaien, dat de keizer het zwaard zal opnemen en de troonsafstand zal vernietigen.

49 Maar Napoleon bereidde zijn vertrek voor. Met de hulp van zijn schatbewaarder Peyrusse en zijn notaris Noël verkocht hij een lijfrente, waarvan de opbrengst, 180.000 frank, bedoeld was om hem uit te rusten voor de reis.

Hij nam afscheid van gravin Walewska en mevrouw Duchâtel, de twee vrouwen, die hem heimelijk het meest liefhadden en het meest vertrouwden. Duchâtel, bleek en waardig, behield haar kalmte, maar de Poolse gravin, die de kleine Alexander vergezelde, kon de tranen niet weerstaan. ¹⁾ Talma en Corvisart verschenen ook. Toen deze was vertrokken, overhandigde de keizer zijn bediende Marchand en een klein flesje gevuld met een roodachtige vloeistof.

'Regel het zo,' zei hij tegen hem, 'dat ik het altijd bij me heb, in mijn rok of in een ander kledingstuk, maar wel zo dat ik er snel bij kan.'

Hij wilde niet levend in de handen van de vijand vallen. Ondanks de noodzaak van het uur was hij nog steeds gefocust op de toekomst. Toen hij alleen was, las hij Humboldts werk 'Travels to the Equinoctial Regions of the New Continent' in de bibliotheek, waar hij bijna al zijn tijd doorbracht. Uit dit boek kwam het idee van een nieuwe carrière bij hem op: hij wilde geen soldaat meer zijn, maar een geleerde worden.

1) "Ze ontroerde me", zegt koningin Hortense in haar memoires (III, 35), "ik nodigde haar uit om alleen met mij te dineren, zodat ze niet in deze staat zou worden gezien." Madame Pellapra, een mooie vrouw uit Lyon, van wie Napoleon een dochter had (kleine Emilie, later prinses de Chimay), was ook naar Malmaison gekomen. Ze liet Marchand de keizer vertellen dat Fouché in onderhandeling was met Vitrolles, dat wil zeggen met Lodewijk XVIII. Napoleon hield van haar en waardeerde haar. Hij spreekt over haar in Sint-Helena. Kort voor Waterloo liet hij een armband bij haar bezorgen, die vandaag toebehoort aan prinses G. Bibesco. (Mémoires d'Emilie de Pellapra, uitgegeven door prinses Bibesco, 1921.)

50 'Ik heb een metgezel nodig,' zei hij tegen Monge, 'die mij eerst vertrouwd zal maken met de huidige stand van de natuurwetenschappen. Daarna zullen we een reis ondernemen van Canada naar Kaap Hoorn en op deze geweldige reis zullen we alle fysieke verschijnselen van de natuur onderzoeken. de wereldstudie.'

Hij stelt zichzelf een hoger doel voor het einde van zijn leven dan Diocletianus, die zijn sla plantte in Salona of dan Washington, die zijn dagen als platteland heer beëindigde. Zelfs de gevallen mens heeft een taak nodig, die zijn verbeelding prikkelt. Alleen de grote dingen boeien hem.

Monge bood aan om met hem mee te gaan, ook al was hij al zeventig jaar oud. De keizer bedankte hem voor zijn toewijding, maar hij accepteerde het aanbod niet.¹⁾

De Pruisen kwamen steeds dichterbij. Vanuit de richting van Gonesse was het donderen van de kanonnen al te horen. Soms, als het schieten te luid werd, legde Napoleon zijn boek opzij en ging naar de tafel waar een kaart uitgespreid lag. Spelden met rode en blauwe koppen markeerden de posities van de vijand. De jonge Delessert, een officier bij de Nationale Garde 2), meldde dat Malmaison werd bedreigd. Napoleon keek naar zijn kaart: "Haha", lachte hij, ik liet de vijand mij omzeilen!"

Hij stuurde Gourgaud en Montholon naar het park voor verkenning. Gourgaud was een lange jongeman, fantastisch en grillig, hij leek volkomen buiten zichzelf te geraken:

1) F. Arago, Eloge de Gaspard Monge (Memoires van de Academie van Wetenschappen XXIV, 131-133). Monge stelde zijn jonge collega François Arago voor om met Napoleon te reizen. Arago weigerde.

2) Gabriel Delessert werd politieprefect onder Louis-Philippe. Hij was 29 jaar oud.

51 "Op het moment dat ik zie, dat de keizer in handen van de Pruisen valt, schiet ik hem neer met mijn pistool."

De dag liep stralend ten einde. Hortense liep in het park met gravin Bertrand, de vrouw van de maarschalk van het Hooggerechtshof, die, omdat ze half Engels was, keer op keer over de keizer zei: 'Als hij naar Engeland zou vluchten, zou hij daar geweldig worden ontvangen.' Ze gingen op een bankje zitten, de keizer kwam naar hen toe. Ze bleven een tijdje in stilte en genoten van de zuivere lucht, de schaduwrijke bomen en het trillende spel van de zonnestrallen.

'Hoe mooi is Malmaison!' zei de keizer. 'Wil je niet altijd hier blijven, Hortense?'

Uit angst dat haar stem het zal begeven, laat ze slechts een instemmend gemompel horen.

Hij liet ze achter en sprak met de hertog van Bassano in de bibliotheek. Hoewel Hugues Maret geen man was met een vleugje genialiteit, was hij slim en maakte hij al jaren deel uit van het leven van Napoleon. Hij was het ongetwijfeld aan wie de keizer destijds de meeste van zijn gedachten toevertrouwde. Bessières en Duroc waren dood, Rovigo was te onbeduidend, anderen zoals Chaboulon en Flahaut waren te jong of te ondergeschikt. 1)

In de loop van deze gesprekken gaf Maret hem advies dat zeer correct was, gezien het respect van de Engelsen voor de wet. 'De keizer moet zo snel mogelijk naar de kust vluchten en met een paar vrienden aan boord gaan naar Engeland, waar hij zich onmiddellijk bij de eerste autoriteiten moet melden en een verklaring moet afleggen dat hij zichzelf onder de bescherming van de Engelse wetten plaatst. Niemand zou dan zijn vrijheid durven aantasten.'

1) Fleury de Chaboulon weigerde overigens om familiale redenen de keizer op zijn reis te vergezellen.

52 Napoleon dacht even na over dit plan, waarna hij uiteindelijk de voorkeur gaf aan een doortocht naar Amerika. Maar de gedachte dat hij op een dag, als hij

daartoe gedwongen zou worden, een beroep zou kunnen doen op de eer van Engeland, schoot wortel in zijn geest.

*

Op bevel van Davoust liet generaal Beker de brug van Chatou verbranden, die van Bezons werd afgebroken. Het werd hoog tijd. Slechts een paar uur later zouden de Pruisen de mogelijkheid hebben gehad om Napoleon via een detachement op te halen. Dat is waar Fouché bang voor was. Blücher had aangekondigd aan dat hij Napoleon aan het hoofd van zijn troepen zou neerschieten 1) In dit geval zou Fouché in de ogen van de Fransen een verloren man geweest. Reeds beschuldigd door de Kamer van Pairs het bestuurscomité ervan, dat de keizer zonder bescherming bloot stelde aan de slagen van de vijand. Twee van zijn leden werden naar de regeerders gestuurd, ze eisten dringend dat de keizer eindelijk de mogelijkheid zou krijgen te vertrekken. Vermoedelijk zou Fouché zo koppig zijn, dat hij inmiddels niet aan het verzoek had voldaan. Als hij niet van Bonnefoux, de havenprefect van Rochefort, het nieuws ontving, dat de Engelse schepen heel dichtbij de kust kruisten, waardoor de fregatten konden vertrekken onmogelijk leek. Nu aarzelde de voorzitter van de pro-voorlopige regering niet langer: Napoleon kon niet meer ontsnappen.

1) Blücher aan zijn vrouw (Compiègne, 27 juni): "Het is mogelijk en zeer waarschijnlijk dat Bonaparte aan mij en Lord Wellington zal worden overgedragen. Ik kan waarschijnlijk niet slimmer handelen dan hem dood te laten schieten. Dit is een dienst aan de mensheid." (Blücher in Brieven, 154.) Twee dagen later, op 29 juni, stuurde hij zijn zwager, majoor von Colomb, met het 8e Huzarenregiment en twee infanteriebataljons om Malmaison in te nemen. de keizer verrassen en ontvoeren (Blücher in brieven, 156.)

53 Hij stuurde het diezelfde avond nog de minister van Marine Decrès, vergezeld door Boulay de la Meurthe, naar de keizer met de boodschap dat niets zijn vertrek in de weg stond, zowel als dat van de keizer, eiste hij met klem dat hij onmiddellijk zou beginnen ."

Napoleon, die bij zonsopgang wakker werd, ontving hen beiden in zijn kamerjas. Hij stemde ermee in Malmaison later die dag te verlaten.

*

Hij sloot zich op bij Joseph, Bassano, Lavallette en Flahaut en kondigde hen zijn vertrek aan. Hij vroeg naar de laatste gebeurtenissen van die nacht. Als directeur van de post was Lavallette het best geïnformeerd. Hij informeerde Napoleon, dat Grouchy en Vandamme Parijs binnenkwamen met de overblijfselen van het leger van Waterloo. De Pruisen waren in Stains en Le Bourget hadden zich nog niet laten zien.

Op dat moment werden op de weg naar Rueil kreten van Vivat gehoord. Het was een detachement linietroepen, dat Saint-Germain zou bezetten. De soldaten marcheerden langs Malmaison en groetten de keizer.

De mannen rond Napoleon zwegen; hij leek zelf te denken. Plotseling snelde hij naar de tafel en plaatste enkele spelden op de kaart terug. Toen hij weer opstond, glinsterden zijn ogen.

"Frankrijk mag zich niet laten verslaan door een handjevol Pruisen", riep hij. "Ik ben in staat de vijand tegen te houden en de regering de tijd te geven om met de

machthebbers te onderhandelen... Dan wil ik naar de Verenigde Staten gaan. en daar mijn leven beëindigen."

Hij rende de kleine trap op, die naar zijn slaapkamer leidde en kwam vrijwel op hetzelfde moment in zijn uniform van garde-jager weer terug: in hoge laarzen, met een degen naast hem, zijn hoed onder zijn arm. Hij leek tien jaar jonger.

54 'Generaal,' zei hij tegen Beker, 'de vijand zal morgen voor de poorten van Parijs staan. Alles is verloren, dat weet u. Welnu, laat mij het bevel over het leger terugkrijgen, niet als keizer, maar als generaal. Ik zal de buitenlanders voor Parijs verpletteren. Ga mijn verzoek overbrengen aan het regeringscomité, als soldaat, als burger en als Fransman. Ik beloof dat ik zal vertrekken op dezelfde dag dat ik de vijand heb verslagen. Naar Amerika!"

De hoop die Napoleon verheerlijkt, draagt iedereen mee. Als een wonder mogelijk is, zal hij het verrichten. Beker, de dappere, vergeet zijn rol als gevangenebewaarder en stapt naar de regering, met een brandend verlangen in zijn hart dat het voorstel zal worden aanvaard.

Madame Mère, kardinaal Fesch en Hortense zijn inmiddels gearriveerd. Dit laatste roept de vraag op of men sterk genoeg is.

"Nee", antwoordt de keizer, "maar wat kun je niet allemaal doen met Fransen."

Hij geeft opdracht de paarden te zadelen en alles klaar te maken voor vertrek naar het leger.

*

Beker arriveerde rond het middaguur in de Tuilerieën, waar de regering bijeenkwam. Hij werd slecht ontvangen en zijn boodschap nog erger.

'Maakt hij ons belachelijk?' riep Fouché vloekend. 'Zelfs als zijn suggesties acceptabel zouden zijn, weten we niet hoe hij zijn beloften zou nakomen.'

De andere leden van de regering zwegen. Ze telden niet meer. Fouché was alles, hij vroeg het hen niet eens meer.

55 Om zijn opwindung te verbergen, stond Carnot alleen op en liep achter in de zaal heen en weer. Maar hij durfde zich er niet te bemoeien. Ook Caulincourt niet.... Beker voelde zich gekwetst en wilde de twijfelachtige eer weigeren de keizer naar Rochefort te vergezellen.

'Denk je, generaal,' antwoordde Fouché heftig, 'dat we hier op een goede plek zitten? Hoe voordelig het aanbod van Zijne Majesteit ook is, we zijn niet in een positie om invloed uit te oefenen op de inhoud van de beslissingen die ons zijn toevertrouwd ook maar iets te veranderen.'

Hij beval hem onmiddellijk terug te keren naar Malmaison. Toen hij vertrok, moest de generaal een menigte ambtenaren en officieren passeren, die allemaal hun ongeduld om van Napoleon af te komen niet verborgen hielden.

Toen hij Napoleon op de hoogte bracht van zijn mislukking, zei hij: Ze zullen er spijt van krijgen, dat ze mijn aanbod hebben afgewezen. Tref onmiddellijk alle voorbereidingen voor mijn vertrek. Zodra ze zijn uitgevoerd, breng mij dan op de hoogte."

De ontrouw van Carnot en Caulincourt deed hem zelfs meer pijn dan het verkeerd interpreteren van zijn oprechte suggesties. Ook zij hadden hem verloochend! Gezien de keuze tussen hem en Fouché, kozen ze voor Fouché.

Hij had snel op een paard kunnen klimmen en naar de buitenposten van het leger kunnen rijden. Een hint van hem zou voldoende zijn geweest om Beker te laten arresteren. Maar de flikkering van zijn energie was verdwenen. Het werd

hem verboden te handelen en hij legde zich er bij neer. Opnieuw kwam er een verschrikkelijke vermoedheid over zijn gelaat.

Hij nam afscheid van Jozef, 1), van kardinaal Fesch

1) Lucien was naar Boulogne gereisd, vanwaar hij naar Londen ging. Maar hij veranderde zijn bedoeling en ging naar Dieppe, later vandaar naar Lyon. De keizer gaf hem op 26 juni een betaling. Er werd een cheque van 250.000 frank overhandigd, die later door de schatkist werd uitbetaald, evenals twee miljoen aan obligaties op de staatsbossen (réscriptions de bois), die waardeloos werden. Jérôme had op 24 juni in het Elysée 100.000 frank contant ontvangen. Door Fouché verzocht om op 26 juni Parijs te verlaten, vertrok hij de volgende dagen en trok zich terug in Sainte-Pézenne bij Niort. Hij kwam op 14 augustus terug naar Parijs.

56 en ook van Talma, die hij kende als een arme jongeman en die sindsdien een trouwe vriend was gebleven. Op elk van deze laatste dagen was de tragedie verschenen in het grote uniform van de Nationale Garde. Napoleon moest nog afscheid nemen van Madame Mère. Zij was de laatste van zijn familie, die hem kwam omhelzen. Hij stond roerloos midden in de bibliotheekzaal. Grote tranen rolden over de wangen van zijn moeder. Ze wisselden een paar woorden, die de getuigen niet hoorden. Toen gaf ze hem de hand: 'Vaarwel, mijn zoon!' 'Vaarwel, moeder!'

Lange tijd hielden ze elkaar stevig vast. Uiteindelijk trad Napoleon terug. Madame Mère boog haar hoofd en liep met ferme stap weg. Bloedend van hart bleef ze een Romein. 1)

Hij ging naar zijn kamer, trok zijn uniform uit en kleepte zich in een korte blauwe broek en een kastanjebruine slipjas, met hoge laarzen en een burgerhoed. Vervolgens liep hij door het labyrint van kamers, die hij zo goed kende naar de slaapkamer van Josephine. De vrouw, die hem de koorts van de grote liefde had geleerd, was hier gestorven, zij naar wie hij zelfs in de machtsgolf van zijn tweede huwelijk nog steeds verlangde. Ze begreep hem te laat... Maar met haar laatste adem verscheen zijn naam op haar lippen...

1) Ze vertrok onmiddellijk daarna, door Fesch vergezeld, naar Italië. Ze arriveerde op 15 augustus in Rome en nam haar intrek in het Palazzo Falconieri.

57 Hij verbleef lange tijd in deze kamer met de deuren gesloten, waarin misschien nog iets van de geur van West-Indië te voelen was. Er was niets veranderd: het plafond was hemelsblauw, de muren waren bedekt met rood, het prachtige bed leek op een schip getrokken door twee zwanen. Er ontbrak niets anders dan een delicaat figuur...

Hortense drong er bij de keizer op aan haar diamanten halsketting in ontvangst te nemen. Ze had het in een zwarte zijden riem genaaid. Hij aarzelde, maar gaf uiteindelijk toe en gaf haar de trouwring van Josephine als souvenir, wat voor hem misschien wel het kostbaarste was. 1) Nu werden de officieren van het kleine detachement, dat zijn wacht had gevormd naar binnen geleid. Een van hen probeerde iets te zeggen. Hij stamelde: 'We zullen niet het geluk hebben om in uw dienst te sterven.'

Een paar minuten voor vijf uur kwam Beker en maakte bekend dat alles gereed was voor vertrek. Omdat Bertrand door zijn gênante ongemak alles uitstelde, had hij zelf toezicht gehouden op de voorbereidingen. 2) De door de voorlopige regering afgegeven pas was voor de reis van Napoleon met Beker alleen in de postkoets.

1) Hoezeer Hortense ook weigerde, hij stond er nog steeds op haar een cheque van 200.000 frank te geven, die drie maanden met terugwerkende kracht was. Wij komen daar nog op terug. Hij had haar al twee instructies gegeven voor de staatsbossen (bons sur les délégations de bois) van 828.000 en 668.000 frank. gezien die nooit werden gehonoreerd. (F. Masson, Napoléon et sa famille, XII, 85.)

2) Bertrand had, overigens met toestemming van Fouché, verschillende ruituigen laten beladen met een enorme hoeveelheid zilverwerk, serviesgoed, linnengoed en kleding. Planat (I, 268) schrijft: "Bertrand en zijn vrouw willen overal hofhouding spelen. Ze hebben de bagage van de keizer belast met een heleboel nutteloze mensen en voorwerpen." In feite telde de entourage van Napoleon bijna honderd mensen. Marchand had een paar meubelstukken uit het Elysée, zoals de gedreven verguld zilveren wastafel van Brunier, een kleine buste van de koning van Rome en er werden portretten van Josephine en Marie-Louise mee genomen.

58 De generaal moet als zijn secretaris doorgaan. De keizer leek beledigd omdat hem niet eerst was gevraagd. Er was al besloten, dat men een gesloten vierzitrijtuig zonder wapenschild zouden nemen. Een koerier moet vooruit rijden om eventuele kwaadaardige aanvallen te detecteren. Zonder een woord te zeggen nam Napoleon zijn hoed af. Gevolgd door Hortense en zijn laatste volgelingen liep hij door de vestibule, die nog steeds versierd was met de beelden en schilderijen, die tijdens de Italiaanse campagne waren vervaardigd. Hij stond niet toe dat iemand van de achterblijvers hem het huis uit begeleidde. Met Beker, Savary en Bertrand ging hij naar het tuinhek in het zuiden van het park. 1) Buiten stond een grote gele koets, getrokken door vier paarden, te wachten. Opnieuw keek Napoleon om naar de daken van Malmaison, die boven de hoge bomen van het park uittorenden. Toen wierp hij zich met een plotselinge beweging in het rijtuig. Zijn drie metgezellen namen na hem plaats. Aly klom op de bok, 2) en de paarden begonnen in een scherpe draf te stappen. Ze gingen door het bos richting Rambouillet. 3) Op de avond van dezelfde dag trok generaal Exelmans Vincennes binnen met twee divisies, de voorhoede van het grootste deel van het Noordelijke Leger, dat zo goed mogelijk bij elkaar was gebracht. Hij zei tegen Daumesnil, dat hij zich onmiddellijk op Malmaison zou werpen en de keizer met of tegen zijn wil aan het hoofd van de troepen zou plaatsen. Daumesnil bracht hem op de hoogte van het vertrek van Napoleon naar Rochefort. Slechts een paar uur en de loop van de geschiedenis had er anders uit kunnen zien.

1) Drouot en Lavallette weigerden hem te volgen. Napoleon wilde La Bédoyère meenemen. Mensen wachtten tevergeefs op hem. Hij bleef om te sterven.

2) Saint-Denis (Louis-Etienne), oorspronkelijk werkzaam in de keizerlijke stallen, werd de tweede Mameluk van de keizer onder de naam Aly.

3) De entourage van Napoleon vertrok kort na hem. Hortense keerde onmiddellijk terug naar Parijs.

59

II

LAATSTE DAGEN IN FRANKRIJK

De eerste uren van de reis verliepen in volledige stilte. Napoleon leek diep in zichzelf verloren. Savary en Bertrand waren rusteloos. Ze vreesden een hinderlaag van de royalisten. Maar twaalf mijl werd zonder incidenten afgelegd. Toen ze tegen de avond in Rambouillet aankwamen, wilde de keizer de nacht doorbrengen in het kasteel. Beker geloofde dat Napoleon deze onvoorziene rust had bevolen in de hoop op een verandering van fortuin. Het kan zijn dat hij nog steeds hoopte. Zulke sterke levenskrachten zaten nog steeds in hem! Trouwens, zelfs de officieren konden niet geloven dat alles verloren was.¹⁾ Na het eten ging

de keizer met Bertrand naar zijn slaapkamer. Kort daarna werd hij getroffen door een gevoel van onwelzijn. Aly kleedde hem uit. De vrouw van de kasteelmeester, Héberta 2), zette thee voor hem. Zijn metgezellen, waaronder Gourgaud, die inmiddels was gearriveerd, sliepen in fauteuils in de aangrenzende lounge. De volgende dag voelde hij zich beter en at hij wat soep. Pas om elf uur besloot hij te vertrekken. 3) Er was geen overheidskoerier gearriveerd. Hij stapte in het rijtuig en gaf bevel door te rijden naar Tours. De reis ging snel. In Châteaudun

1) "Er werd altijd geloofd", zegt Beker (Relatie 69), "dat er prettiger nieuws zou komen en de keizer het vooruitzicht zou geven op een minder hard lot..."

2) Hébert was loyaal aan de keizer, hij was in Egypte was zijn bediende.

3) Relatie 69. Aly zegt: "Nadat de keizer hersteld was, vertrok hij rond zes uur 's ochtends." Maar wij geven de voorkeur aan het verhaal van Beker, die nauwgezet is in zijn "relatie". Voordat hij Rambouillet verliet, gaf de keizer Bertrand en Marchand de opdracht om uit de bibliotheek van het kasteel een aantal boeken en kaarten te selecteren, die naar Rochefort moesten worden gestuurd. Fouché had hiervoor toestemming gegeven.

- 60 kwam de vrouw van de postmeester aan de deur van het rijtuig en vroeg "of het nieuws over het ongeluk van de keizer op waarheid was gebaseerd." Haar blik viel op de reizigers, ze herkende de bleekste onder hen en rende snikkend weg.

Die middag, toen ze fruitverkopers in een marktstad passeerden, stuurde Napoleon Aly om kersen te kopen. Omdat de mensen heel nieuwsgierig in het rijtuig tuurden, duwde de keizer zichzelf in zijn hoek en bedekte zijn wang met zijn hand. Daarna at hij vrolijk de kersen met zijn metgezellen. Aly op zijn bank zag hoe ze de pitten uit het raam gooiden.

In Châteaurenault at men in een taverne. 1) Ze staken Tours 2) over in de richting van Poitiers. De hitte was erg intens. De zon scheen op de witte straten en de droge velden, waar geen blad bewoog. De reizigers begroetten de nacht met opluchting. Sinds Rambouillet reden ze zonder pauze, behalve bij het wisselen van paard of soms langs de koets lopend op een helling in de weg. In Poitiers lunchte Napoleon op het postkantoor. Via Beker stuurde hij een koerier naar Bonnefoux, de havenprefect van Rochefort, met het bevel hem te ontmoeten.

1) Ze werden bediend in een kamer op de bovenverdieping. 'Toen de keizer had gegeten en wat had gerust, ging hij met zijn metgezellen naar beneden om weer in zijn ruittuig te stappen. De keuken van de herberg, waar hij doorheen moest, was helemaal gevuld met mensen. Bij het zien van hem ging iedereen opzij om ruimte voor hem te maken en hij was nog maar net in het rijtuig gestapt toen er werd geroepen: 'Wees gegroet de keizer!'. (Aly, 123.)

2) Bij het verlaten van de stad liet Napoleon Savary de prefect halen, de heer de Miramon. Hij kwam snel. Hij was kamerheer geweest in de Tuilerieën. De keizer pakte zijn arm en vertrok en met hem over de landweg (Rovigo VIII, 193.)

- 61 Op de avond van 1 juli arriveerde het rijtuig in Niort. Napoleon besloot de nacht door te brengen in een herberg in de buitenwijken genaamd "De Gouden Kogel". Hij was uitgeput van de reis. Opnieuw werd hij gekweld door zijn blaasprobleem. Hij stak zijn hand in een doosje, dat Beker hem voorhield en pakte een snufje tabak. Het fijne ivoren snijwerk op het deksel toonde het profiel van de keizerin in het ovaal. 'Hij nam het doosje in zijn hand en keek er een tijdje naar, hij gaf het terug zonder een woord te zeggen.' 1)

Savary ging Busche, de prefect van het departement Deux-Sèvres, op de hoogte brengen van de aankomst van de keizer en nodigde hem de volgende ochtend uit voor een audiëntie. Toen Busche binnenkwam, stond Napoleon voor

een raam en 'keek naar enkele cavaleristen die hun paarden aan het verzorgen waren'. Een van hen keek op en herkende de keizer. Een uur later wist de hele stad van zijn aankomst. Hij liet de kans niet voorbijgaan om Napoleon naar de prefectuur te begeleiden en hem daar op de meest hoffelijke wijze te ontvangen. De menigte verzamelde zich voor zijn ramen en schreeuwde luid. Maar Napoleon wilde niet op het balkon verschijnen.

Na de maaltijd, die hij alleen op zijn kamer nam, ontving hij een officier uit Rochefort, genaamd Kérangal, die een brief uit Bonnefoux had meegebracht. De havenprefect beweerde ziek te zijn, zodat hij niet aan het verzoek van de keizer behoefde te voldoen. Hij meldde dat het Engelse squadron de kust al twee dagen blokkeerde.

1) Beker, 80. Lavallette en Méneval hadden Napoleon onmiddellijk zijn terugkeer uit Elba over de relatie tussen Marie-Louise en Neipperg bericht.

62 Op bevel van Napoleon stuurde Beker onmiddellijk het verzoek naar Fouché om toestemming om contact op te nemen met de squadroncommandant.¹⁾ Terwijl hij de transcriptie aan het afronden was, kwam Busche binnen met het bericht dat er een artillerieslag gaande was in het noorden van Parijs.

De keizer dicteerde onmiddellijk de volgende laatste paragraaf aan de generaal: "Wij hopen dat de hoofdstad zichzelf zal verdedigen en dat de vijand Frankrijk de tijd zal geven om de begonnen onderhandelingen voort te zetten en het hulpleger voor Parijs te versterken. Als, als deze situatie voortduurt, de Engelse blokkadeschepen het vertrek van de fregatten verhinderen, zal de keizer als generaal beschikbaar zijn voor de regering. Hij wordt uitsluitend geïnspireerd door de wens om nuttig te zijn voor het vaderland."

Hij bood zijn zwaard opnieuw aan. Niets is zo moeilijk te doden als hoop.

Joseph, die van plan was in Bordeaux aan boord te gaan, was tot aan Niort gekomen. Generaal Lallemand en gravin Bertrand en hun kinderen waren daar ook aangekomen. Lallemand, een opvliegende waaghals, adviseerde de keizer om de wensen van het tweede huzarenregiment te vervullen en zich bij het leger van de Loire aan te sluiten. Lamarque in de Vendée en Clauzel in Bordeaux waren bereid zich namens hem bekend te maken. Een ogenblik leek Napoleon te aarzelen. Buiten juichte de menigte hem nog steeds toe. Maar hij weerstond de verleiding. Nee, hij wilde geen burgeroorlog.

1) .. Als buitengewone omstandigheden deze stap absoluut noodzakelijk zouden maken, zowel in het belang van de persoonlijke veiligheid van Zijne Majesteit als om Frankrijk de pijn en schande te besparen, zou Zijne Majesteit uit haar laatste toevluchtsoord worden ontvoerd en overgeleverd zijn aan de genade van de vijanden." (Beker aan de voorlopige regering. Niort, 2 juli 1815.)

63 Hij stuurde Gourgaud vooruit om te controleren of de fregatten er niet waren en ondanks de blokkade door de Straat van Maumusson de volle zee konden veroveren. Hij plande zijn eigen vertrek de volgende dag om vier uur.

Bijna alle inwoners van de stad waren naar het plein gekomen. Onder een donderend gejuich liep hij de trap af: 'Blijf bij ons.' De huzaren stonden in de rij en presenteerden het geweer. Napoleon groette plechtig.....

Hoewel Napoleon elke militaire kleding had afgelegd, vergezelde een bereden detachement met getrokken sabels zijn rijtuig. Bij het eerste poststation nam de keizer afscheid en liet elke soldaat een goudstuk geven.

Het rijtuig bracht hem naar de Saintonge, waar wijnranken in dichte rijen de heuvels beklimmen en vervolgens onder de zachte parelmoeren hemel van Aunis door straten vol iepen en tamarisken.

In Rochefort verbleef hij in de havenprefectuur. Bonnefoux bleef bij zijn standpunt, dat het doorbreken van de barrièrelijn onmogelijk was, ook al waren de twee fregatten, de Saale en de Méduse, de snelste zeilschepen van de vloot.
1)

1) De twee fregatten waren nieuw, uitstekend uitgerust en bewapend. Haar bemanning bestond uit ervaren Fransen, die in 1814 uit Engelse gevangenschap waren vrijgelaten. Kapitein Maitland, die verantwoordelijk was voor de blokkade van Rochefort en het eiland Aix, beschikte alleen over de Bellerophon, een oud, langzaam schip, het korvet Slaney (vanaf 11 juli) en de brik Myrmidon. Ondanks de beweringen van Bonnefoux had ten minste één van de Franse fregatten de doorgang kunnen forceren. De Méduse stond in 1816 onder bevel van een voormalige emigrant, de incompetent Duroy de Chaumareix, en strandde op 2 juli van dat jaar op de zandbank van Arguin, zestig kilometer van de Afrikaanse kust. Het moest bezit nemen van Senegal, dat door de verdragen van 1815 aan Frankrijk was afgestaan. De overlevenden vluchtten op een haastig samengesteld vlot. Men kent hun doodstrijd. Het is het beroemde "Vlot van de Medusa", dat Géricault op een prachtig schilderij aan het nageslacht heeft doorgegeven.

64 Napoleon organiseert een bijeenkomst, voorgezeten door admiraal Martin. Deze uitstekende marineofficier verliet zijn post om zijn diensten aan de keizer aan te bieden, zodra hij hoorde van diens aankomst. De adviseurs staan echter onder invloed van Bonnefoux en zijn het met zijn mening eens. Martin stelde vervolgens aan de keizer voor om in Royan in de haven van Verdon aan de Bayadère aan boord te gaan, een korvet onder bevel van luitenant Baudin.

'Ik ken Baudin,' zei hij, 'hij is de enige, die in staat is de keizer veilig en wel naar Amerika te brengen.' Napoleon is het daarmee eens. Bonnefoux stuurt een koerier naar Baudin. Hij verklaart zich ter plekke gereed. 1) Maar nu is het de keizer, die aarzelt. Alleen in uiterste nood wil hij met Baudin ontsnappen. Is zij hem waardig? Ook de inwoners van Rochefort ontvingen hem enthousiast. 2) Zal de terugkeer van de Bourbons in de bagagewagen van de vijand het nationale sentiment niet aantasten? Wie weet of zijn ster niet meer zal schijnen? De keizer probeert tijd te winnen. Sterker nog: het lukt hem: 6 en 7 juli zijn besluiteloos.

1) Zijn brief heeft een zekere nobele dynamiek: "De keizer kan mij vertrouwen. Mijn vader stierf van vreugde toen hij terugkeerde van generaal Bonaparte uit Egypte vernam en ik zou sterven van de pijn, als ik moest denken dat de keizer Frankrijk zou verlaten en het land nog steeds ten goede zou kunnen komen door te blijven. Hij zou het alleen moeten verlaten om in eer te leven in een vrij land, maar niet om als gevangene van te sterven zijn vijanden

2) "Bonaparte werd als een god ontvangen in Rochefort." (Generaal de Maleyssie aan de Graaf d'Artois, 11 juli 1815. Archives de la Guerre.) Napoleon had prachtige werken uitgevoerd voor de renovatie en verfraaiing van Rochefort. Daar was hij enorm populair.

65 Bonnefoux zweet van angst, inclusief Beker. De entourage van de keizer komt met avontuurlijke plannen, zoals het aan boord gaan van een Deense tweemaster, 1) die onder bevel staat van de Fransman Besson. Ze willen het schip beladen met vaten cognac; bij een huiszoeking zou Napoleon zich in een vat verstoppen. De keizer blijft koud en stil over dit project. Om geen enkele mogelijkheid uit het oog te verliezen, laat Bertrand Las Cases in ieder geval een contract met Besson opstellen en ondertekenen. Dit gebeurt onder de ogen van Bonnefoux.

Op de avond van de zevende juli ontvangt generaal Beker een bericht uit Parijs, ondertekend door de vijf leden van de voorlopige regering. Het is het antwoord op de brief van Niort. De commissarissen, vol woede over de aarzeling van Napoleon, eisen met kracht dat Beker op een schip wordt gezet. 'U hebt,' durfden ze te schrijven, 'alle dwangmaatregelen te nemen, die nodig zouden blijken te zijn.' Eerst de dwang, en dan, uit fatsoenoverwegingen, respect. 2) En Fouché, die het ultimatum dicteert, heeft de onbeschaamdheid om hieraan toe te voegen: "Wat betreft de diensten, die hij ons aanbiedt: onze verplichtingen jegens Frankrijk en onze verplichtingen jegens buitenlandse mogendheden staan ons niet toe deze te aanvaarden. Praat er niet meer over met ons."

Dus eisen ze dat Napoleon aan boord gaat van een fregat en daar wachtend in het zicht van de Engelse zeilen op de rede tot Fouché besluit over de overeenkomst, die hem het meest voordelig lijkt met betrekking tot zijn uitlevering aan de vijand of aan de Bourbons.

1) "La Magdelaine". Besson was de schoonzoon van de Deense reder.

2) Tegelijkertijd had de minister van Oorlog Beker, daarvan op de hoogte gebracht, dat de bevelvoerende generaals van La Rochelle en Rochefort de opdracht kregen hem indien nodig militaire macht ter beschikking te stellen en hem zoveel mogelijk te steunen bij alle maatregelen, die hij passend acht om overheidsbevelen uit te voeren. Niets is duidelijker: als Napoleon zich verzet, moet Beker hem tegenhouden en hem in de kraag grijpen.

66 Beker toont zijn missie, maar legt dat vooral uit aan de keizer na de intocht van Lodewijk XVIII niet langer veilig te zijn in de Tuilerieën en in geen enkele stad op het Vasteland. Zodra de voorlopige regering haar macht opgeeft, moet hij er op bedacht zijn gearresteerd te worden.

De arme Beker weet in deze dubbelzinnige situatie een man van eer te blijven. Napoleon begrijpt hem. Glimlachend zegt hij tegen hem: 'Is dat niet zo, generaal, dan kunt u mij onder geen enkele omstandigheid uitleveren?'

'Uwe Majesteit weet heel goed, dat ik bereid ben mijn leven te geven om uw veilig vertrek te verzekeren. Maar zelfs als ik mezelf opoffer, kan ik niets voor U doen. Dezelfde mensen, die zich nacht na nacht onder uw ramen verdringen, zullen totaal verschillende kreten slaken als de situatie verandert."

"Bestel dan boten voor de overtocht naar het eiland Aix."

Daar, dicht bij de fregatten, zal hij aan boord kunnen gaan, zodra de wind, die de afgelopen dagen ongunstig is geweest, hem toelaat te vertrekken.

67 Hij verlaat Rochefort zonder problemen en gaat naar Fouras. De zee golft wit. Napoleon moet door een matroos in de boot worden gedragen. Aan de oever staat een menigte mensen: vissers, gepensioneerde matrozen of soldaten, boeren, die van hun velden komen. Velen huilen, velen zwaaien met hun hoed en roepen. Napoleon kijkt hen aan en zwaait met zijn hand ter begroeting. De boot beweegt zich moeizaam vooruit. De golven zijn zo hevig, dat Napoleon, als hij na ruim een uur de Saale nadert, die net als de Méduse voor anker ligt in het Enet-kanaal, het bevel geeft om aan boord te gaan. Hij wordt door commandant Philibert met de hoogste eer ontvangen: alle mannen op de ra's, de officieren in het gelid met getrokken sabels. Om niet de aandacht van de Britten te trekken, wordt afgezien van het afvuren van saluutschoten. Napoleon praat met Philibert. Hij is een bekwaam officier, maar staat volledig aan de kant van de Bourbons.¹⁾ Zeer ontsteld dat zijn fregat bedoeld is om Napoleon te vervoeren, heeft hij de nodige voorbereidingen getroffen, maar zijn slechte bedoelingen zijn duidelijk.

Onder zijn bevel staat Ponée, de commandant van de Méduse, die vanaf de Pike heeft gediend en loyaal is aan de keizer.

*

Napoleon nestelt zich zo goed als hij kan in de dekkajuit, die door een zeil in twee delen is verdeeld. De keizer kiest de grotere ruimte en laat Beker 2) de andere over. Die nacht slaapt hij niet goed, want om vier uur belt hij om Gourgaud en vraagt hem naar de wind: die is gekalmeerd en de zee is volkomen kalm. Napoleon wil naar het eiland Aix. Door zijn verrekijker kan hij de zwarte omtrek ervan zien, hier en daar begrensd door een lichtere strook zand. Een boot van de Saale, waar hij samen met Gourgaud en Las Cases in gaat, brengt hem daarheen. Beker, die niet was uitgenodigd, springt in een boot en volgt hen. De hele bevolking van het eiland verzamelt zich op het strand als de keizer in Anse des Anglais landt.

1) In zijn royalistische ijver liet hij de Bourbon-lilies op alle ruiten van zijn schip pronken. (Aly 128.)

2) Toen hij hoorde, dat de generaal klaagde over het gebrek aan linnengoed, liet hij zijn eigen linnengoed naar hem toe brengen.

68 De eilandbewoners volgen hem op weg naar het dorp en roepen: "Naar het leger van de Loire toe!" Begeleid door de artillerie- en ingenieursofficieren van het eiland inspecteert hij de vestingwerken en dijken, die hij heeft laten bouwen. Hij praat met hen op een zeer vriendelijke manier en bespreekt de positie van de batterijen met verbazingwekkende onpartijdigheid. Hij leidt het veertiende mariniersregiment en geeft zelf de bevelen. Als hij teruggaat naar de boten, begeleidt het hele garnizoen hem terug aan boord van de Saale, die twee berichten van Napoleon meeneemt om aan boord te gaan. Als hij denkt dat een licht schip een betere kans heeft de vijandelijke blokkade te ontvluchten of hij kan aan boord van een Engels oorlogsschip worden gebracht, daar is de voorlopige regering totaal niet in geïnteresseerd. Maar hij mag niet terugkeren naar Frankrijk. Onder geen enkele omstandigheid wordt de commandant van het schip, dat bestemd is om Napoleon te vervoeren, toegestaan om hem ergens op Frans grondgebied af te zetten, op straffe van verraad!

Napoleon overlegt met Beker en Bertrand. Op hun aandringen besluit hij Las Cases en Savary als onderhandelaars aan boord van de Bellerophon te sturen, het grootste van de twee schepen, die de doorgangen bewaken. Ze moeten een brief van Bertrand overhandigen met de vraag of de in Londen aangevraagde passen voor de reis naar de Verenigde Staten al zijn aangekomen. Tegelijkertijd moeten ze proberen van de scheepsofficieren de bedoelingen van de Engelse regering te achterhalen. Las Cases, die Engels kent, zal doen alsof hij het niet verstaat, zodat de officieren van Bellerophon zich meer in gesprek zullen laten gaan.

*

69 Op de Bellerophon verwelkomt kapitein Maitland, een magere, uitgedroogde man met ruig haar, hen zeer beleefd met een bleek gezicht met twee grote, ondoorgrondelijke ogen.

Hij beweert niets te weten van de laatste gebeurtenissen, behalve dat Napoleon werd verslagen bij Waterloo. Ook heeft hij geen bevelen over hem

ontvangen. Hij liegt. Zijn baas, vice-admiraal Hotham, varend in de baai van Quiberon, bracht hem het nieuws van de troonsafstand over: "De Engelse regering ontving in de nacht van 30 juni een aan haar gericht verzoek van de Franse regeringsleiders met als doel het uitvaardigen van één paspoort voor Bonaparte, zodat hij naar Amerika kan. Dit verzoek werd afgewezen. Lord Keith (de schout-bij-nacht) beveelt verdubbelde waakzaamheid om Bonaparte te vangen. "Ik geloof dat hij de route naar Rochefort heeft genomen." Aan het einde van dit bericht staat: "Je moet de meest geschikte middelen gebruiken om de voortvluchtige te pakken te krijgen, van wiens gevangenneming de vrede van Europa lijkt af te hangen. Als hij wordt betrapt, zal hij in deze baai aan mij worden overgedragen, want ik heb speciale orders betreffende hem.

Het woord *gevangen nemen* staat daar geschreven. Maitland denkt aan niets anders dan het opvolgen van deze duidelijke en expliciete bevelen. Kan men ridderlijkheid eisen van een ondergeschikte, die gewend is zijn regels strikt te volgen? Hij is dubbelhartig, waarom zou hij dat niet zijn? Is er geen staat van oorlog?

1) Maitland (Frederick-Lewis), een Schot, uit een zeevarende familie, werd geboren in 1777. Toen hij nog heel jong was, sloeg hij het beleg voor Ouessant.

De Engelse Admiraliteit had hem aangesteld om de kust te blokkeren, omdat hij de wateren van Rochefort heel goed kende. Dat had hij namelijk geleerd in 1809, toen de Engelsen de Franse vloot aanvielen en ze in brand staken met vuurbranders onder bevel van Esmerald. De Bellerophon, een schip met 74 kanonnen, lag al in 1798 voor de kust van Abukir. Hij nam ook deel aan de Slag bij Trafalgar.

70 Verdient Bonaparte bescherming? Hij zette Europa op zijn kop. De geallieerden hebben hem tot vijand en verstoorder van de wereldvrede verklaard. Je moet er de controle over nemen en het uiteindelijk onschadelijk maken. Met de meest geschikte middelen, zeggen de instructies. Maitland zal ze gebruiken, eerst de list. Hij vindt dat nodig, omdat Napoleon nog aan hem kan ontsnappen. Ook al denkt Bonnefoux er anders over, Maitland is er allerminst zeker van dat hij erin zal slagen het vertrek van de fregatten te voorkomen. Zijn plan ligt nu duidelijk voor hem: hij zal de afgezanten van Napoleon met zijn hoop tegenhouden en tegelijkertijd zijn superieuren om versterking vragen. Las Cases, een nieuwkomer in dergelijke onderhandelingen en Savary, die nooit een groot intellectueel is geweest, laten zich verleiden door zijn inzet. Maitland verzekert hen, dat hij de brief van Bertrand aan de admiraal zal bezorgen. Dan nodigt hij hen uit voor een etentje. Tijdens de maaltijd nadert het korvet Falmouth en geeft aan, dat het nieuws heeft voor de Bellerophon. Maitland leest de berichten zonder blikken of blozen. Ze komen van admiraal Hotham en luiden: 'U heeft de opdracht elk schip, dat u tegenkomt zo volledig mogelijk te doorzoeken. Als u erin slaagt Bonaparte te vangen, moet u hem en zijn familie goed en veilig bewaken op het schip, waarover u het bevel voert en met de grootste haast naar de dichtstbijzijnde Engelse haven varen. Wanneer u daar aankomt, wordt al het verkeer met het land verboden. U moet zo te werk gaan dat het grootste geheim bewaard blijft. De baai van Quiberon. 8 juli 1815.' (Maitland, *Relatie*, 27-28.)

Na het diner worden de twee Fransen alleen gelaten met Maitland en Captain Knight, de commandant van de Falmouth en hervatten ze het gesprek. Ze leggen uit dat Napoleon nog steeds een enorme aanhang heeft in het land en de mogelijkheid heeft om oorlog te blijven voeren. Het zou dus aan Engeland zijn om hem ongehinderd naar Amerika te laten vertrekken.

71

Maitland verzekert hem, dat hij verslag zal uitbrengen aan de admiraal en hen het antwoord zal sturen zodra het binnenkomt. Hij gaat daadwerkelijk zitten en schrijft voor de ogen van Las Cases en Rovigo.

'Maar zal dat de zaken niet vertragen?', merken ze allebei op.

"Het hangt niet van mij af", antwoordt Maitland.

Nu stellen de afgezanten van Napoleon (Las Cases lijkt het woord te hebben gevoerd) hem drie vragen. Maitland beantwoordt ze duidelijk en nauwkeurig.

"De keizer wil zijn vertrek niet geheim houden. Maar als er een gunstige wind zou waaien voordat uw antwoord arriveert en hij gebruik zou maken van de gelegenheid om met het fregat op pad te gaan, wat zou u dan doen?"

'Als de keizer met de fregatten op pad gaat, zal ik ze aanvallen en innemen als ik kan. In dit geval zou de keizer krijgsgevangene zijn.'

'Als hij met een Frans koopvaardijship zou willen vertrekken in plaats van met een van de oorlogsschepen, wat zou u dan doen?'

"Aangezien we in staat van oorlog verkeren, zou ik het schip innemen en zou de keizer ook een gevangene zijn."

'Maar als hij op een neutraal schip zou vertrekken, bijvoorbeeld op een Amerikaans schip?'

'Ik zou het vasthouden en verslag uitbrengen aan mijn admiraal.'

Dit beroofde de twee afgezanten van elke hoop op ontsnapping. Maar Maitland, die het gesprek voortzet, terwijl hij zijn berichten schrijft, probeert andere illusies op te wekken:

72 "De keizer heeft gelijk als hij paspoorten aanvraagt, die hem elk ongemak zou besparen, maar ik geloof niet dat mijn regering hem zal toestaan naar Amerika te reizen."

'Dus waar zullen ze hem aanraden naartoe te reizen?'

'Dat weet ik niet, maar ik denk dat ik bijna zeker ben van wat ik u net heb verteld.'

En ogenschijnlijk nonchalant voegt hij er sluw aan toe: 'Waarom kon de keizer geen aanvraag indienen voor een toevluchtsoord in Engeland? Op deze manier zouden alle moeilijkheden worden opgelost.'

Las Cases antwoordt dat de keizer nog niet heeft besloten deze stap te zetten, omdat hij vreest voor Engelse vijandigheid na zo'n lange oorlog. Ook hoopt hij in Amerika een milder klimaat en meer vrijheid en comfort te vinden. 'Het is een vergissing te geloven', antwoordt Maitland, 'dat het Engelse klimaat slecht en vochtig is; er zijn graafschappen, waar het net zo aangenaam is als in Frankrijk, bijvoorbeeld Kent. Maar de charmes van het sociale leven in Engeland zijn onvergelijkbaar superieur aan die van die van Amerika.'

Savary en Las Cases zwijgen. Het aas werkt. Maitland heeft misschien gelijk. Hij lijkt oprecht. Ze zijn van plan de verbanning van Napoleon te delen en een ballingschap in Engeland, zo dicht bij Frankrijk, beangstigt hen minder dan een ballingschap in Amerika. Napoleon zelf dacht vaak aan Engeland. 1)

'Wat betreft de vijandigheid jegens hem, waar Napoleon bang voor is,' vervolgt Maitland, 'is het beste wat we kunnen doen...'

1) Napoleon had er al in 1814 te Fontainebleau aan gedacht om zich in Engeland te vestigen. Brief gedateerd 11 april 1814 aan Caulaincourt: "Ik zou willen dat u in uw gesprek met de Engelse minister van Buitenlandse Zaken zou proberen uit te vinden of de Engelse regering enige bedenkingen heeft bij het verlenen van onderdak in Engeland, met mijn garantie "volledige en onbepaalde vrijheid, waar elke Engelse burger van geniet." (Mémoires de Caulaincourt III, 305.) Castlereagh had de vraag ontweken. (Id. III, 342, en bijlage 450.)

73 ze terzijde te schuiven en zelf naar Engeland te komen. Zodra hij midden in de natie leeft, staat hij onder de bescherming van de wetten."

Las Cases verklaart dat hij Napoleon van dit gesprek op de hoogte zal stellen.

'Mocht de keizer het idee koesteren om naar Engeland te gaan - ik zal mijn best doen om hem daartoe over te halen - kan hij er dan op rekenen dat hij aan boord van uw schip wordt vervoerd?'

Maitland wil het de admiraal vragen: 'Maar als de keizer hem vraagt om naar zijn schip te worden vervoerd voordat het antwoord komt, zal hij hem eerst ontvangen.'

De Fransen nemen afscheid en varen terug naar de Saale. De Bellerophon volgt hun kleine sloep met volle zeilen en ankers in de Rade de Basques. Las Cases vermeldde in het gesprek iets over een reis op een koopvaardijship, Maitland wil niets aan het toeval overlaten.

*

Terwijl Napoleon het rapport van zijn afgezanten ontvangt, ziet de bemanning van de twee fregatten vol verontwaardiging het Engelse oorlogsschip varen. Moet de keizer als een das in een hol worden gevangen? Kapitein Ponee, commandant van de Méduse, vraagt Montholon om het volgende heroïsche plan aan de keizer voor te leggen:

74 'Vanavond zal de Méduse, die de Saale vooruit vaart, onder dekking van de duisternis een verrassingsaanval uitvoeren op de Bellerophon. Ik meer aan de lange kant aan, we vechten van boord tot boord, de Engelsman kan zich niet bewegen. We kunnen het twee uur volhouden. Maar dan zal mijn fregat zwaar beschadigd raken. Maar ondertussen moet de Saale er wel doorheen kunnen trekken onder de bries, die elke avond van het land waait. Omdat de rest van de Engelse economie. Want de rest van het Engelse eskader, een slecht korvet en een aviso, zullen de Saale, een fregat van de eerste rang, niet kunnen tegenhouden.'

Dus wordt Méduse verondersteld zichzelf op te offeren voor de keizer. Een gewaagde, gedurfde, maar niet gekke onderneming, want het kan succesvol zijn. Napoleon is geroerd, maar hij gelooft niet het voor zichzelf te kunnen rechtvaardigen zoveel dappere mannen de dood in te sturen. Overigens lijkt commandant Philibert na enige aarzeling 1) te hebben geweigerd (misschien op advies van Beker of op bevel van Bonnefoux) om aan dit avontuur te beginnen, dat hem roem zou hebben gebracht, maar zijn carrière zou hebben verwoest.2)

Op dezelfde dag arriveren de kranten van 5 juli aan boord. Ze brengen het nieuws: Parijs heeft zich overgegeven. Napoleon verliest de kalmte, die hij als plicht tracht te behouden en gooit de papieren met geweld op tafel. Vervolgens sluit hij zichzelf op in zijn hut.

In deze ellendige hut is hij alleen en lijdt... Net als in Waterloo wordt hij gekweld door een ondraaglijke pijn in zijn buik. Beker, alleen van hem gescheiden door een linnen scheidingswand, hoort zijn onderdrukte gekreun. Deze pijn vertroebelt zijn oordeel en verlamt zijn energie. Als hij deze uren, waarin de strop om zijn nek langzaam strakker wordt, tevergeefs voorbij laat gaan en alles apathisch lijkt, is dit de reden. Hij besluit in ieder geval de Saale, waar hij zich niet langer veilig voelt, te verlaten en naar het eiland Aix te gaan.

1) Volgens het logboek van de Saale zou hij zich als eerste op de strijd hebben voorbereid: "Op 10 juli om negen en kwart uur werd het bevel gegeven: schip klaar voor de strijd en klaar om te varen." Het gedrag van Philibert is dubbel -.

2) Hij had het lef om Bertrand te verklaren dat "hij uit respect voor de keizer het plan van Ponee niet als een daad van rebelle zou beschouwen, maar hij verzette zich tegen elke verdere discussie over de kwestie." (Montholon I, 79.)

75 Hij heeft al eerder Generaal Lallemand naar de Gironde gestuurd om te vragen of Baudin, de commandant van de Bayadire, hem nog mee wilde nemen.

Op de ochtend van de twaalfde juli landde hij met Gourgaud, Bertrand en Beker op het eiland Aix. Op hetzelfde moment klinkt het gedonder van kanonnen. De Bellerophon geeft al zijn kanonnen vrij ter ere van de intocht van de geallieerden in Parijs.

Napoleon woont in een grijs huis dat hij zelf in 1808 liet bouwen voor de commandant van het plein.¹⁾ Hij betreft een kamer met een nis op de eerste verdieping, de ramen kijken uit op de Rade des Basques. Een notenhouten bed met witte gordijnen, een paar mahoniehouten fauteuils, een driepotige tafel bedekt met groen leer, dit is het bescheiden toevluchtsoord, geblazen door wind en golven, waarin Napoleon zijn laatste dagen in Frankrijk doorbrengt.

Waarom zou hij, nu hij de doorbraak van het fregat heeft opgegeven, niet vertrouwen op een licht vaartuig dat 's nachts langs de kust kan wegsluipen? Verschillende jonge officieren van het 14e Marine Regiment, onder leiding van luitenant Genty 2), komen met dit voorstel naar Bertrand. Ze willen twee snel varende sloepen 3) uitrusten en met de keizer en enkele mensen uit zijn entourage de volle zee veroveren. Daar zullen ze het eerste koopvaardijchip dat ze tegenkomen tegenhouden en, als ze het niet kunnen kopen, het dwingen zijn route te veranderen en naar de Verenigde Staten te varen.

Vuur van enthousiasme, gevoel van opoffering van de jeugd... Napoleon schudt emotioneel zijn hoofd.

1) Dit huis werd gekocht door Baron Gourgaud en omgebouwd tot een waardevol museum, dat hij later aan de staat schonk.

2) Hun namen waren Doret, Pelletier, Salis en Châteauneuf. We vinden Doret opnieuw op Sint-Helena in 1840.

3) Chasse-marée, grote sloep met mast en kap.

76 Door het open raam kijkt hij in de heldere zomernacht, buiten glanst de Baskische rede als een schild onder de stralen van de maan. Hij leunt naar buiten om de wind te controleren. Zal hij de zeilen hijsen om te ontsnappen? Hij loopt de kamer op en neer, terwijl de kaarsen flikkeren, waardoor zijn schaduw op de muren trilt; Soms pauzeert hij even en gaat voor de smalle spiegel staan, waarin zijn gele, dikke gezicht lijkt weg te zinken.

De keizer wil Genty en zijn kameraden niet teleurstellen. Hij geeft opdracht de twee sloepen te kopen, te bewapenen en zijn bagage aan boord te brengen. Een deel van zijn entourage is van plan om mee aan boord te gaan, terwijl hijzelf Bertrand, Savary, Lallemand en Marchand wil toevertrouwen aan de Deense Goelette, waarover Besson het bevel voert. De vrouwen moeten in Frankrijk blijven. Zodra ze het verstandige plan ontdekken, worden ze opstandig. Madame de Montholon legt uit dat het haar op de een of andere manier lukt om aan boord van de sloep te sluipen. Gravin Bertrand wordt woedend en zweert dat ze zal sterven als ze in de steek wordt gelaten.

Op deze veelbewogen en mysterieuze dag, 13 juli, verschijnt Joseph op het eiland Aix. Hij heeft een Amerikaans schip gecharterd, dat op hem wacht in de

monding van de Gironde en spoort zijn broer aan om met hem mee te gaan. Waarom is Napoleon het er niet mee eens? Of waarom gaat hij niet in op het aanbod dat Lallemand van Royan meebrengt? De commandant van de Bayadère wacht daar op het bevel van de keizer. Beter nog: Lee, consul van de Verenigde Staten in Bordeaux, geeft hem de Pike, een Amerikaans schip dat op het punt staat naar New York te vertrekken. Dit schip is zo snel dat geen enkel oorlogsschip hem kan inhalen. Dit is het meest gunstige reddingsvoorstel dat tot nu toe aan de keizer is gedaan.

77 Niettemin maakt Napoleon er geen gebruik van. Waarom niet? Men heeft van volledig mislukking van energie gesproken. Deze uitleg is niet voldoende. Het is een onbewuste kracht in Napoleon om alle manieren om te ontsnappen af te wijzen, de een na de ander, zodat hij uiteindelijk alleen maar wordt geconfronteerd met de noodzaak om een plan uit te voeren, dat zich langzaam in zijn hersenen vormde: bij de Engelsen een toevluchtsoord zoeken? Kan zijn. Maar zijn weigering is ook te wijten, omdat hij op een onoverkomelijk obstakel stuit: het verzet van generaal Beker en prefect Bonnefoux. Beiden zouden geconfronteerd worden met de regering van Parijs, schuldig aan hoogverraad als Napoleon terug keert naar het vasteland voor de reis naar Royan. De Beker's "Relatie" verwijst naar het gevaar, waarmee Napoleon werd geconfronteerd in een land, dat zou hebben bedreigd met de witte vlaggende en de royalisten begonnen dekking te zoeken. Hij had daarover met de keizer gesproken, maar daarna concentreerde hij zich natuurlijk op de zijne dienstbevel. En Napoleon voegt zich. In zo'n wanorde laat men meevoeren door elke stroming. Hij onderbreekt Joseph, die met hem probeert te praten en omhelst hem meerdere keren, omdat hij heel veel van hem houdt, deze broer, die hem veel heeft gekost en die hij nooit meer terug zal zien... Moge hij tenminste zichzelf redden, moge hij tenminste onder een nieuwe hemel met al die miljoenen en kostbaarheden die hij meeneemt uit Frankrijk, gelukkig zijn....

Het enige dat overblijft is ontsnappen met Besson en de sloepen. Beker is niet tegen dit plan, hij keurt het zelfs goed. Maar er ontstaat nu weerstand van degenen, die dicht bij de keizer zelf staan, zodra de eerste voorbereidingen beginnen. Iedereen is jaloers op elkaar en maakt ruzie. Madame de Montholon vermoedt zich als huzaar om op een van de sloepen te stappen. Als Gourgaud 78 erachter komt dat Napoleon kan hem niet meenemen op de Goelette, gaat hij naar de eenvoudige kamer en praat onstuimig met hem. De keizer, zegt hij, zou er beter aan doen naar Engeland te gaan. Dat is de nobelste beslissing. Hij moet zich niet als een avonturier gedragen. Anders zou het nageslacht hem er op een dag van beschuldigen dat hij uit angst afstand had gedaan, omdat hij niet het volledige offer had gebracht.

Napoleon schrikt niet wild op van zijn woorden van zijn adjudant, hij mengt zich in de discussie. Ook hij is van mening, dat hij in Engeland goed behandeld zou worden. Maar leven tussen je ergste vijanden? Hoe dan ook, hij zal in de Verenigde Staten in ieder geval vrij zijn.

'Maar de keizer kan gevangen worden genomen', zegt Gourgaud, 'en dan wordt hij misschien mishandeld.'

"Je kunt altijd zelfmoord plegen", zegt de keizer.

"Nee", antwoordt Gourgaud, "Zijne Majesteit mag dat niet doen. In Mont-Saint-Jean was dat toen nog mogelijk. Nu is dat niet meer mogelijk. Een speler pleegt zelfmoord, een groot man trotseert het ongunstige lot."

Napoleon onderbreekt hem. Gisteren kwam het idee bij hem op om naar het Engelse squadron te gaan en bij aankomst uit te roepen: "Net als Themistocles, die niet wilde deelnemen aan de onlusten van zijn vaderland, kom ik naar u toe om toevlucht te vragen." Maar daartoe heeft hij niet kunnen besluiten.

Plots vliegt er een klein vogeltje door het open raam naar binnen. In de verte, op het roze water in de avond, hijst de Bellerophon de zeilen.

"Een teken van geluk", roept Gourgaud uit en rent achter de vogel aan, die bang tegen de muren vliegt. Hij vangt hem en brengt hem in zijn hand naar de keizer. "Geef hem weer zijn vrijheid", zegt Napoleon, "er zijn genoeg ongelukkige mensen."

79 Gourgaud gehoorzaamt. De mus fladdert door de kamer. "We willen zien wat de vlucht van vogels ons voorspelt", zegt de keizer.

De vogel vindt het raam en vliegt naar rechts weg. 'Sire', roept Gourgaud, 'hij vertrekt richting het Engelse eskader.'

De keizer laat hem vrij en Gourgaud mag met hem meereizen. Na het sombere diner wordt de bagage van Napoleon naar de Goelette gebracht en de huisraad naar een van de sloepen. Philibert en Ponee werden niet in vertrouwen genomen. Net als de bemanning zijn zij van mening dat de keizer zich zal overgeven aan de Engelsen.

Besson zegt dat alles klaar is. Beker gaat het melden aan de keizer, die zichzelf heeft opgesloten in zijn hut. 'Sire, alles is klaar, de kapitein wacht op u.'

Omdat Napoleon geen antwoord geeft, trekt Beker zich terug. Op het dek staan de ongeduldig wachtende officieren stil in de duisternis. Het is bijna middernacht. Deze vertraging kan alles in gevaar brengen. Nu gaat Bertrand naar de keizer. Wanneer hij wordt binnengelaten, zegt Napoleon tegen hem: 'Het is altijd gevaarlijk om je vertrouwen in de vijand te stellen. Ik wil niet in zijn handen vallen als gevangene onder de staat van beleg. Het zou beter zijn als ik een beroep zou doen op zijn eer. Zeg me dat ik niet aan boord ga en hier de nacht doorbreng. Deze keer is zijn beslissing onherroepelijk. Hij heeft zijn pogingen om te ontsnappen opgegeven. De woorden van Gourgaud hebben misschien hun effect gehad en misschien ook het snikken van de vrouwen aan zijn deur. Het heeft lang geduurd, maar nu is zijn besluit gevallen en zal hij er niet meer van afwijken.'

*

80 Napoleon koesterde geen enkele haat jegens Engeland. Integendeel, hij had de moed van de Britten altijd gewaardeerd en hun vasthoudendheid bewonderd. 1) Op weg naar Elba zei hij tegen Sir Neil Campbell: 'Ik heb met alle mogelijke middelen oorlog tegen u gevoerd, maar ik respecteer uw natie. Ik ben ervan overtuigd dat er in uw regering meer grootmoedigheid schuilt dan in welke andere dan ook.'

Hij had deze grootmoedigheid herkend in de behandeling, die de Engelsen gaven aan "Koning Theodore" en Paoli en meer recentelijk aan Lucien. Moet het hem in de steek laten? Hij is van mening, dat zijn persoon misschien niet de Torries, maar wel de Whigs sympathiek is, die volgens hem nog steeds de ideeën van Fox aanhangen. En last but not least weet hij hoe trots dit volk is op hun traditionele gastvrijheid.

Hij zal hen berichten. Uit eigen vrije wil zal hij zich toevertrouwen aan de mensen, die vijftien jaar lang een meedogenloze oorlog tegen hem hebben gevoerd, een oorlog waarin hij uiteindelijk wordt verslagen. Dit is geweldig, denkt

hij, het is zijn naam en zijn lot waardig. Het kan voor Engeland niet mogelijk zijn een dergelijk vertoon van vertrouwen te weerstaan; het zal het beantwoorden met een behandeling die zowel zichzelf als de vijand eert.

Het nieuws dat Bertrand verspreidt, verspreidt zich vreugdevol van mond tot mond. Er is een last van iedereen afgenomen, zowel van degenen die de gevaarlijke reis zouden moeten ondernemen als van degenen die voorbestemd

1) Toen de vrede van Amiens werd verbroken, zei hij tegen de Russische minister Markoff: "Ik zal deze oorlog met spijt en walging voeren en leiden.... om meer op vanuit Europeaan dan op vanuit een Fransman te spreken als men op een ochtend wakker wordt en ontdekt dat het land niet meer bestaat, dan zal ik net zo verdrietig zijn als U." (L. Madelin, *Vers l'Empire*, 354.)

81 waren om achter te blijven. In de eerste uren van de ochtend gaan Las Cases en Lallemand als parlementariërs aan boord van de Bellerophon.

"De keizer is zo bezorgd over het vermijden van nieuw bloedvergieten", zegt Las Cases, "dat hij heeft besloten om op een Frans of Brits schip naar Amerika te gaan - afhankelijk van de keuze van het Britse kabinet."

'Ik heb geen bevoegdheid', verklaart Maitland, 'om zo'n overeenkomst te sluiten en ik geloof ook niet, dat mijn regering er toestemming voor zou geven. Maar ik geloof, dat ik hem naar Engeland kan overbrengen. Het is mij echter onmogelijk om over de ontvangst, die hij daar krijgen zal, beloften te doen."

Maar omdat hij Napoleon 1) wil lokken en uit de toespraken van Las Cases vermoedt dat de beslissing niet lang op zich zal laten wachten, laat hij weten dat de Engelse adel deze ontvangst meer dan eervol zal maken. Het kan zijn dat hij het op dit moment zelf gelooft. 2)

Las Cases zegt vervolgens: "Onder deze omstandigheden bestaat er weinig twijfel over, dat u de keizer binnenkort aan boord van de Bellerophon zult zien."

De twee afgezanten keren terug naar het eiland Aix. Napoleon overlegt met zijn metgezellen. Savary, Bertrand, Gourgaud en Las Cases stemmen voor overgave aan de Engelsen. Montholon houdt nog steeds vast aan een ontsnapping op de Bayadère, dat Lallemand houdt vast aan de Deense brik.

1) Dat Maitland er hartstochtelijk naar verlangde de controle over Napoleon over te nemen valt niet te ontkennen. Tegen de commandant van de Swiftsure zegt hij botweg: "Ik heb hem!" (I have got him!). Bovenal was hij voor alles hij een soldaat, die zijn bevelen uitvoerde zonder zich zorgen te maken over de gevolgen.

2) Toen Lallemand vroeg of de mensen, die de Keizer begeleidden, het gevaar liepen te worden uitgeleverd aan Frankrijk (in welk geval Lallemand en Savary onmiddellijk naar de muur zouden zijn gestuurd), deed Maitland het idee af als een belediging. (Relatie, 48. Las Cases I, 45.)

82 Omdat de keizer ontkennend zijn hoofd schudde, stelde hij voor om met het marineregiment naar het vasteland over te steken en zich bij het leger aan te sluiten. Hij denkt, dat ze de keizer als triomfantelijk zal worden ontvangen. Hij kan Parijs bedreigen en zelfs als hij de macht niet herovert, op zijn minst de voorwaarden ervan dicteren.

'Nee', zegt de keizer ten slotte, 'als het voor mij een kwestie was van het veroveren of redden van een imperium, zou ik een nieuwe terugkeer van Elba kunnen proberen. Maar ik wil niets anders dan vrede. Er zal geen enkel kanonschot meer worden afgevuurd. voor mij opgelost."

Hij stuurt ze weg en beveelt ze zich klaar te maken. Nu wordt hij alleen gelaten met Gourgaud, die zijn favoriet lijkt te zijn sinds de scène, die hij voor hem maakte en toont hem het ontwerp van zijn brief aan de prins-regent van Engeland (gedateerd de dag ervoor, 12 juli).

"Uwe Koninklijke Hoogheid!

Als doelwit van de partijen, die mijn land verscheuren, en blootgesteld aan de vijandigheid van de meest formidabele machten in Europa, heb ik mijn politieke carrière voltooid en kom ik, net als Themistocles, aan de haard 1) van het Britse volk zitten. Ik plaats mezelf onder de bescherming van zijn wetten, die ik vraag van Uwe Koninklijke Hoogheid, evenals van de machtigste, de meest volhardende en de meest genereuze van mijn vijanden.

Eiland Aix, 13 juli 1815.

Napoleon."

1) Napoleon schreef eerst het woord as (sur la cendre) op en verving het later door het woord haard (sur le foyer). Zijn ontwerp is zeer duidelijk en leesbaar. Hij schonk het in 1818 aan Gourgaud op Sint-Helena. Het blad draagt zijn handtekening en de opdracht "A Gourgaud, général d'artillerie".

83 Gourgaud huilt terwijl hij deze heroïsche regels leest. Napoleon koos hem uit om de brief aan de regent te bezorgen. Hij dicteerde zijn instructies, die hij die avond van dezelfde dag aan kapitein Maitland zou geven:

'Mijn vleugeladjutant Gourgaud gaat samen met graaf Las Cases aan boord van het Engelse squadron. Hij moet vertrekken op het schip, dat de commandant van dit eskader naar de admiraal of naar Londen stuurt. Hij moet er alles aan doen om door de prins-regent in audiëntie te worden ontvangen en hem mijn brieven te overhandigen. Als er geen bezwaar is tegen de afgifte van paspoorten aan de Verenigde Staten van Amerika, zou dat in lijn zijn met mijn wensen. Maar ik wil geen paspoorten voor een kolonie. Als Amerika geen optie is, zou ik Engeland verkiezen boven welk ander land dan ook. Ik zal de titel van kolonel Muiron of Duroc aannemen. Als ik naar Engeland ga, zou ik graag in een landhuis willen wonen, zo'n vijftien tot twaalf kilometer van Londen. Ik wens, indien mogelijk, in de meest strikte incognito-omgeving te komen. Het huis moet behoorlijk groot zijn, zodat ik er al mijn mensen in kan huisvesten. Mocht het ministerie een commissaris voor mij willen aanstellen, dan moet Gourgaud ervoor zorgen dat deze maatregel op waardige wijze wordt uitgevoerd."

Dit is de stilzwijgende verzaking aan Amerika. Napoleon legt zich erbij neer om in Engeland te blijven en eist niets anders dan een waardige behandeling. Hij verbindt zich ertoe daar afgezonderd en onopvallend te leven. Tussen zijn aanvankelijke plannen en zijn gedrag nu heeft de teleurstelling geleidelijk zijn destructieve werk gedaan.

84 Gourgaud is vurig toegewijd aan zijn missie en gaat aan boord van de Bellerophon, vergezeld van Las Cases. Maitland bewondert de brief aan de prins-regent en laat hem hem zien aan de officieren en geeft Sartorius, de commandant van de Shenyn, opdracht om Gourgaud naar Engeland te brengen.

Opnieuw is Maitland dubbelhartig. Hij laat Gourgaud geloven, dat hij rechtstreeks naar Londen zal worden gebracht, maar tegelijkertijd geeft hij Sartorius de opdracht om aan te merken in de dichtstbijzijnde Engelse haven, Gourgaud aan boord te houden en de brief van Napoleon via zijn eerste officier over te brengen.

Voor de ontvangst van de keizer en zijn gevolg laat hij de hutten repareren. De avond zal hem opnieuw een vreselijke schrik bezorgen. Een schip uit La Rochelle (het Engelse geld had daar veel spionnen in loondienst) komt met het bericht dat Napoleon via de Pertuis Breton is ontsnapt. Volledig ontzet rent hij naar Las Cases:

'Graaf Las Cases, je hebt mij bedrogen! Terwijl ik hier met u onderhandel, terwijl ik van een van mijn schepen wegstuur, krijg ik te horen dat Napoleon is ontsnapt. Dat zou mij in een verschrikkelijke positie brengen tegenover mijn regering...'

Zijn uitdrukking wordt zo dreigend, dat Las Cases even goed helder wordt. Hoe graag hij nu wil dat dit nieuws waar is. Maar hij kalmeert en vraagt:

'Wanneer beweerde uw verkenner het schip met de keizer bij La Rochelle te hebben gezien?'

"Om tien uur in de ochtend."

"Dan kunt u gerust zijn", zegt Las Cases met een zucht. "Toen ik hem vanavond verliet was het half zes."

De keizer moest beslissen. Het was de hoogste tijd. Op 8 juli was Lodewijk XVIII. naar Parijs verhuisd. Op de dertiende bracht Baron Richard, een voormalige koningsmoordenaar, die dankzij Fouché tot prefect van de Charente-infanterie was benoemd, Bonnefoux de bevelen van de nieuwe marine-minister Minister Jaucourt over. De havenprefect moet Napoleon aan boord van de Saale houden en voorkomen, dat hij met de Engelsen communiceert. Ze wilden hem als krijgsgevangene aan hen uitleveren. 1)

85

Ondanks zijn sluwheid gedraagt Bonnefoux zich als een man van eer. Hij schrijft aan Philibert en informeert hem over het gevaar waarin de keizer verkeert. Dan gehoorzaamt hij blijkbaar het bevel van de koning, laat zich heel laat in de nacht naar de Saale rijden, waar, zoals hij weet, Napoleon niet meer is, en keert dan terug naar Rochefort en verzekert Richard dat hij zijn opdracht niet heeft kunnen uitvoeren. 'Aangezien Bonaparte al op weg was naar Bellerophon.' Hij schreef hetzelfde aan de minister. Zo voorkwam hij een verontwaardiging, die noch het leger, noch het volk tijdens de Restauratie zouden vergeven worden.

Heeft Napoleon geslapen deze nacht, zijn laatste nacht in Frankrijk? Ademde hij vredig onder de witte gordijnen van het arme bed met het geluid van de zee? Heeft hij, verzonken in oude herinneringen of zijn gedachten naar een onbekende toekomst sturend, de uren horen slaan?

In ieder geval was zijn slaap van korte duur. Tegen middernacht was hij op en liet zich door Marchand aankleden. Het is de eerste keer dat hij weer een uniform aantrekt sinds Malmaison: het groene kolonelsuniform van de Garde-Jagers, het zwaard aan zijn zijde, het hoedje.

1). 'Parijs, 13 juli 1815. De commandant van het Engelse station. dat de rede van Rochefort blokkeert, wordt door de commandant van het fregat waarop Napoleon zijn onmiddellijke overgave moet eisen, gemachtigd. Ik beveel u daarom Napoleon Buonaparte op zijn verzoek onmiddellijk aan de Engelse commandant over te dragen. Mocht u, door schuld of misleiding, mijn instructies niet opvolgen, dan beschouw ik u als veroordeeld voor openlijke muiterij. U draagt dan de volledige verantwoordelijkheid voor het bloedvergieten en de vernietiging van uw schip.' (Archives de la Matine, BB 3, 426.)

86

De sterren van de warme zomernacht vervagen al; de ochtend nadert. De keizer verlaat het huis. Iedereen, die hem op de reis zou vergezellen, volgt hem in stilte. Sommige vissers staan voor hun deur, dronken van de slaap. Ze staan stil en depressief en brengen een militaire groet. Het is half vier. Het water spat zachtjes tegen de kleine stenen dam. Dat is waar de boot ligt. Er worden rustig

een paar woorden gewisseld. De keizer kijkt om naar het eiland en maakt een gebaar met zijn hand alsof het een afscheidsgroet is. De roeispanten stijgen en dalen en slaan bijna geruisloos op het water. De zon komt net op boven de kust van het vasteland, terwijl het schip aanmeert bij de brik Epervier, die voor anker ligt onder de bescherming van een fort. De brik zal Napoleon naar de Engelsen moeten brengen. De keizer gaat met ferme stappen aan boord van het schip, praat met sommigen van hen, bijt af en toe op zijn lip. Op het moment dat de commandant van de brik, Jourdan de la Passardière, het bevel geeft de zeilen te laten zetten 1), nadert generaal Beker Napoleon:

‘Wil Uwe Majesteit, dat ik u vergezel naar het Bellerophon, in overeenstemming met de instructies van de regering?’

‘Nee, generaal, u zou zeggen dat u mij aan de Engelsen hebt uitgeleverd. Aangezien ik uit eigen vrije wil aan boord ga van het Engelse eskader, wil ik niet toestaan dat Frankrijk hiervan wordt beschuldigd.’

Beker wil kalm blijven, maar hij staat daar zwaar ademend van opwinding. ‘Omarm me,’ zegt Napoleon verdrietig.

1) Luitenant Borgnis-Desbordes van het schip, namens Philibert vanuit de Saale gestuurd, zei tegen Jourdan dat hij moest opschieten. "De keizer kan elk moment worden gearresteerd." "Niet op de Epervier zolang ik leef", antwoordde Jourdan. (Beker, 126.)

87 ‘Bedankt voor alles wat u voor mij heeft gedaan. Het spijt me dat ik u niet eerder kende, ik zou u aan mijn persoon hebben gehecht. Vaarwel, generaal.’

Beker kan alleen maar stamelen: "Vaarwel, Sire, wees gelukkiger dan wij!" en springt uit de boot.

Napoleon blijft aan dek. Madame de Montholon is naast hem gaan zitten. Hij praat niet met haar, lijkt koud en bedachtzaam. Plotseling legt hij zijn hand op de mouw van zijn uniform en vraagt:

"Is dat groen of blauw?"

Hij was nooit goed in het onderscheiden van kleuren. Misschien zei hij dit alleen maar om de stilte te verbreken. Madame de Montholon antwoordt verbaasd: "Groen, Majesteit."

Hij bestelt koffie. Het wordt gebracht in een beker van verguld zilver. De kop van de ankerlier dient als tafel.

Een paar keer klimt hij op de wapenkist en speurt de horizon af met zijn kijker, de kijker van Austerlitz. De driekleur vliegt nog steeds over Oléron en La Rochelle. De witte vlag is nog niet verschenen.

1) Relatie, 127. Beker liet niettemin niet na om na zijn terugkeer naar Parijs het Grootkruis van het Legioen van Eer te eisen als beloning voor zijn missie. Aanvankelijk ontving hij niets. Maar in 1819 werd hij Pair van Frankrijk. In 1825 werd hem het Groot-Lint van de Ridder van Saint-Louis toegekend. Bonnefoux en Jourdan de la Passardière werden afgezet en de officieren, die de keizer hadden willen helpen ontsnappen op de sloepen werden uit hun reguliere rol verwijderd. Besson en Baudin werden gedwongen hun ontslag in te dienen. Deze strafmaatregelen zijn het bewijs van de woede van de ministers van Lodewijk XVIII, die hoopten bezit te nemen van de persoon van Napoleon. Alleen Philibert behield zijn bevel. (Om zijn gedrag te beoordelen moet men dit feit in gedachten houden.) Hij ontving de rozet in 1821 en de rang van scheepskapitein eerste klasse in 1823.

88 De brik nadert langzaam de Bellerophon, die in de verte met slappe zeilen te zien is. De wind is erg zwak. De zee is zo glad als glas, de zon komt op aan een hemel zonder wolken. Nu komt er een sloep richting de Epervier roeien. Maitland stuurt ze. 1) Ze meert aan. De eerste officier van de Bellerophon klimt aan boord en begroet de keizer in het Engels.

Napoleon kijkt om zich heen: Bertrand en Madame de Montholon zijn erg bleek. De officier staat met neergeslagen ogen. Het is zo stil op het schip dat je harten kunt horen kloppen. Napoleon verbreekt de ban van de angstaanjagende stilte. Hij vraagt aan de twee dames of ze klaar zijn om de sloep in te gaan. Ze kunnen van ja. "Dus laten we naar binnen gaan!"

De Engelse officier strekt zijn arm uit naar gravin Bertrand. De metgezellen van de keizer volgen. Napoleon spreekt kort zijn dank uit aan de officieren en bemanning van de Epervier, die zich om hem heen verzamelden. Dan klimt hij ook in de boot.

Nu hij plaats heeft genomen, maakt de boot zich los van de brik. Op dat moment klonk er een verpletterende kreet uit de kelen van de Franse matrozen, die allemaal dicht bij de reling zaten: 'Lang leve de keizer!' De keizer schepte met zijn hand water uit de zee en spetterde er drie keer mee tegen het Franse schip. Was dat een afscheidsgroet, een zegen volgens oud gebruik, of gewoon het onbewuste gebaar van een ziel die zonder kompas naar een onbekende bestemming dreef?*

1) Maitland stuurde ze, omdat hij de Superb uit open zee zag komen, het schip dat onder de vlag van de admiraal voer. En hij wilde, dat Napoleon al op zijn schip bevond, als admiraal Hotham arriveerde, om de eer en winst voor deze prijs te oogsten. (Relatie, 70.) Deze haast is tekenend.

89 Maitland ziet de sloep aankomen. In eerste instantie kan hij de keizer niet herkennen en laat zijn officieren één voor één door de telescoop kijken. Eindelijk ziet hij hem. Iedereen staart opgewonden naar de boot: daar is de prooi, met elke duik van de roeispanten komt hij dichterbij. Om zes uur in de ochtend meert de sloep aan langs de lange zijde van de Bellerophon. Maitland verwaardigt zich niet om Napoleon aan de voet van de scheepstrap te ontvangen.

Bertrand stapt als eerste op het dek en zegt tegen de kapitein: 'De keizer zit in de boot.'

Maitland lijkt niet te luisteren. Hij blijft op het achterdek, omringd door zijn officieren.

Nu komt Napoleon naar voren, een beetje hijgend en passeert een rij matrozen, die hem geen enkel respect betuigen. 1)

Zonder zich te haasten nadert hij de groep Britse officieren. Las Cases komt hem tegemoet en stelt hem voor aan Maitland. Napoleon neemt zijn hoed af en zegt met luide stem:

'Commandant, ik kom mezelf onder de bescherming van uw heerser en uw wetten plaatsen.'

Maitland begroet hem door hem meneer te noemen, 2) en leidt hem naar de grote dekhut. De keizer kijkt om zich heen. "Het is een mooie hut", zegt hij.

1) Maitland verontschuldigde zich later door te zeggen dat het op Engelse oorlogsschepen niet gebruikelijk was om hulde te brengen voordat de vlag werd gehesen, wat pas om acht uur in de ochtend gebeurde." (Relatie, 70.)

2) "Sir." Dat is geen belediging. In Engeland wordt "Sir" gebruikt om de koning en prinses aan te spreken, maar ook particulieren zouden de regent niet anders hebben behandeld. Overigens nam hij al snel het voorbeeld van admiraal Hotham over en gebruikte hij de uitdrukkingen "Sire" en "Yours" in de richting van Napoleon Majesteit".

90 "Hij zal tot uw dienst staan gedurende de hele tijd die u op mijn schip doorbrengt, meneer." 1)

Vervolgens laat hij de officieren aan hem voorstellen en inspecteert, vergezeld door Maitland, het schip tot in detail.

Het ontbijt wordt om negen uur aangekondigd. Napoleon zit aan de tafel van de commandant. Hij eet weinig, de gerechten zijn koud en hij is gewend aan een warme maaltijd. 3)

Ondertussen komt de Superb vanuit open zee binnenvaren, voortgestuwd door een frisse bries. Om half elf laat ze het anker vallen. Maitland neemt afscheid van Napoleon om verslag uit te brengen aan de admiraal.

'Zeg hem alsjeblieft dat ik hem wil zien.'

's Middags verschijnt Hotham om de keizer te begroeten. Napoleon laat hem zijn veldbibliotheek 3) zien en stelt hem een paar vragen over de dienst, die de admiraal respectvol beantwoordt.

Het diner wordt om vijf uur geserveerd op het eetservies van de keizer en door zijn dienaren. Napoleon komt als eerste de eetkamer binnen, neemt de middelste stoel aan tafel en nodigt Sir Henry Hotham uit om aan zijn rechterkant te komen zitten en gravin Bertrand aan zijn linkerkant.

1) Relatie, 72. De kamer aan de voorkant deed dienst als eetkamer. Daar sliep elke nacht een vleugeladjudant. Marchand sliep in de kamer van Napoleon en Aly sliep buiten de deur. Maitland was zeer slecht ondergebracht op het wachtdek. (Memoires van adelborst G. Home, 165.)

2) Op dezelfde dag gaf Maitland het bevel de keizer te dienen, zoals hij gewend was. 'Vanaf die dag', schrijft hij, 'leefden we op de Franse manier.' (Relatie, 83.) - 3) De bagage van de keizer was van de Epervier naar de Bellerophon gebracht. Verschillende kisten werden echter vergeten in te laden en werden later gedeponeerd in de havenprefectuur van Rochefort, waar de medewerkers hun inhoud deelden. In een van deze kisten zat de kroningsmantel, die in stukken was gesneden en verborgen. Sindsdien zijn sommige delen ervan op openbare veilingen aan het licht gekomen.

91 Na de koffie staat hij op en kletst informeel in de salon. Hij accepteert de uitnodiging om de volgende dag, een zondag, naar het schip van de admiraal te komen lunchen en trekt zich al snel terug.

*

Toen de keizer zijn kamer verliet om naar de Superb te gaan, stond hij voor de soldaten, die in een rij stonden en aan hem werden gepresenteerd. Hij liep tussen hun gelederen op en neer en inspecteerde hun wapens. Hij liet ze zelfs hun bajonetten kruisen met de hulp van Maitland, die als tolk optrad. Omdat zijn bevel onhandig werd uitgevoerd, pakte hij tot ieders verbazing zelf een geweer en demonstreerde hoe deze beweging door de Fransen werd uitgevoerd.

Toen hij met zijn hele gevolg, vrouwen en kinderen, in de boot stapte, plaagde hij Las Cases, die voor het eerst het uniform van een scheepskapitein droeg.

'Wat, Las Cases, jij zit bij de marine? Ik heb je nog nooit in uniform gezien.'

'Neem me niet kwalijk, Sire, vóór de revolutie was ik luitenant van een schip. Omdat ik geloof dat een uniform in het buitenland meer respect afdwingt, heb ik het mijne weer aangetrokken.'

Er speelde een muziekkapel op de Superb. Een tent, waarover de grote Engelse vlag als dak was gespannen, nam het grootste deel van het dek in beslag. De tafel werd eronder gedekt. Admiraal Hotham ontving Napoleon blootshoofds met respectvolle beleefdheid. Hij vroeg de keizer om op zijn schip te blijven. 1) Napoleon weigerde dit verzoek om Maitland niet te beledigen. Tussen de middag ging hij terug naar het Bellerophon.

1) Het verhaal van Maitland onthult de rivaliteit, die vanwege Napoleon tussen hem en de admiraal ontstond. (Relatie, 85.) Omdat Maitland weigerde zijn gevangene aan Sir Henry toe te vertrouwen, moest hij deze daar wel mee om gaan. Hij gaf Maitland het bevel zich bij het Engelse eskader te Torbau aan te

sluiten. Napoleon had het bij het verkeerde eind toen hij het aanbod van de niet aanname. Hij dacht, dat hij op de Superb met meer aanzien behandeld zou worden. Ongetwijfeld had Sir Henry Hotham, die goed stond aangeschreven bij de Admiraliteit, zijn invloed kunnen gebruiken om meer obstakels voor de deportatieplannen op te werpen dan zijn ondergeschikte.

92 Kort daarna lichtte de Bellerophon het anker en voer, gevolgd door de Myrmidon, de Pertuis d'Antioche binnen. Onder de nieuw glanzende verflaag kreunde de oude veteraan van Abukir in al zijn planken. Langzaam navigerend begaf hij zich naar Engeland. De wind was zo licht, dat ze tegen zonsondergang de open zee nog niet hadden bereikt. Napoleon zat aan stuurboord en keek om naar de kust van Frankrijk, die, grijs en vlak, al snel in een gouden waas verzonk.

1) Het voorraadschip Numero 21 had enkele schapen en een grote lading fruit en groenten meegebracht, die Philibert voor de reis naar de keizer stuurde. De minder belangrijke mensen uit de keizerlijke entourage werden aan boord van de Myrmidon gebracht.

93

III

"AAN BOORD VAN DE BELLEROPHON, OP ZEE..."

Behalve Savary, met wie hij door het lot verbonden is door de herinnering aan de dood van de hertog van Edingen, behalve Bertrand, die hij sinds Egypte kent, en zijn vrouw, een verre verwant van Josephine, zijn nu bij Napoleon, hij verlaat Frankrijk, alleen maar met mensen, die het toeval om hem heen heeft verzameld en die bijna vreemden voor hem zijn. De meeste van zijn metgezellen op deze reis naar Engeland verzamelden zich om hem heen uit eigenbelang, angst of enige hoop hun fortuin te verdienen. Zeker ook uit toewijding - de motieven voor menselijk handelen vormen zo'n uiteenlopende mix - maar het is juist deze toewijding, die het meest waarschijnlijk onvermengd wordt aangetroffen onder de ondergeschikten, de kleintjes.

De oudste van allemaal, zelfs drie jaar ouder dan Napoleon, is graaf Las Cases, 1) een man van het Ancien Régime van oud aristocratisch bloed. Hij wijdde zich eerst aan een marinecarrière, daarna emigreerde hij. Hij ontsnapte aan de verschrikkelijke nederlaag bij Quiberon en vluchtte naar Londen, waar hij een "historische atlas" publiceerde onder de naam Le Sage, die succesvol was en opnieuw werd gepubliceerd. Naar Frankrijk terug gekeerd sluit hij zich vanaf 1806 bij Napoleon aan, doet zijn best voor een baantje en om het Legioen van van Eer, maar - hij, de voormalige markies - ontvangt alleen de titel van baron de l'Empire. In 1809 werd hij benoemd tot kamerheer (zonder dienst) en het jaar daarop werd hij benoemd tot berichtgever van de verzoekschriften aan de Staatsraad.

1) Emmanuel-Auguste-Dieudonné-Marius-Joseph, markies de Las Cases, geboren in 1766 in het kasteel Las Cases in de Languedoc.

94 Hij krijgt verschillende missies toevertrouwd. In 1814 wordt hij graaf. Door de Restauratie wordt hij staatsraad en, zoals hij beweert, ook kapitein van een schip. Na de terugkeer van Napoleon van Elba sluit hij zich opnieuw aan bij de keizer. Na Waterloo dienden hij en Montholon alleen als kamerheren in het Elysée. Hij volgt Napoleon naar Malmaison en vraagt om 'altijd bij hem te blijven in zijn nieuwe levensomstandigheden'. De keizer is zeer verbaasd. Daar staat

een kleine man met asgrauw haar en goede manieren en deze kleine man staat hem stoutmoedig en loyaal bij nu zoveel van zijn oude vrienden hem verraden of zich verstoppen.

"Weet je waar dit toe kan leiden?", vraagt hij. "Daar denk ik niet over na", antwoordt Las Cases. Napoleon lijkt het daarmee eens te zijn. Las Cases bereidt meteen alles voor de reis voor, voorziet zichzelf van geld en haalt snel zijn zoon Emanuel, een jongen van amper vijftien jaar oud, van de middelbare school. Zijn vrouw, die zijn gedrag goedkeurt, hoopt zich met de overige kinderen bij hem te voegen zodra de keizer een vaste verblijfplaats heeft.

Las Cases is goed opgeleid, nuchter, volhardend en nooit op zoek naar informatie. Hij is een bereisde man, die ontberingen heeft meegemaakt en veel sociale kringen heeft leren kennen. Hij bewondert Napoleon en gelooft dat zo'n groot man nog nooit het levenslicht heeft gezien. Is hij volkomen onzelfzuchtig? Nee, eigenbelang ontbreekt nooit. Las Cases wil zijn naam zo nauw verbinden met het ongeluk van zijn idool, dat hij voor altijd onlosmakelijk met hem verbonden blijft. Hij wil zijn historicus zijn, zijn gedachten en reflecties vastleggen, het dagboek van zijn leven bijhouden. Deze roem is bedoeld om hem voor al het andere onschadelijk te houden. Hij ziet zichzelf nu al als de Homerus van een nieuwe Ilias. Dit alleen al verklaart de intentie ,die vanaf het

⁹⁵ eerste moment duidelijk wordt, verklaart het gedrag van Las Cases tegenover Napoleon.

Las Cases is een man met verfijnde manieren en tegenslagen vereisen zeker speciale liefdevolle aandacht, maar de dienst waarmee hij de keizer omringt, is die van een hoveling. De anderen ergeren zich aan hem, bespotten zijn absurditeit, noemen hem 'de bezetene'. Ze zijn boos over de gunst, die hij geniet. Sinds hij aan boord van de Bellerophon is gegaan, heeft de kleine man zich voor Napoleon voortdurend nuttig gemaakt en hem geïnformeerd over de scheepvaart, vertelt hem over de gesprekken tussen Maitland en zijn officieren, en fungeert als zijn secretaris. Bovenal weet hij hoe hij met toewijding moet luisteren. Napoleon hield er altijd van om over zichzelf te praten, om zijn daden en zijn motieven uit te leggen. Tot voor kort nog nam de last van de regering zoveel ruimte in beslag, dat hij geen tijd had om te kletsen. Nu hij wordt gekweld door gedwongen vrije tijd, is niemand beter geschikt voor dit werk dan Las Cases. Met een slimme vraag of een vlelend woord weet hij de weg te vinden, gesprek gaat weer verder.

Napoleon behandelde deze nieuwkomer dus al snel als een oude vriend. Is het werkelijk gebeurd, dat Napoleon op het dek van het schip in slaap viel met zijn hoofd op de knie van Las Cases, zoals een beroemde gravure laat zien? Men weet het niet zeker. Maar in ieder geval voert hij een lang gesprek met hem helemaal alleen op zijn kamer, onderzoekt met hem de motieven, die hem naar Bellerophon hebben geleid en dicteert hem een korte samenvatting. Ja, hij staat hem zelfs toe zijn uniform te versieren met het Kruis van het Legioen van Eer. Nou, deze trotse marineofficier is niet gewend aan de volle zee, hij wordt bleek en verdwijnt als het schip begint te schommelen.

⁹⁶ In werkelijkheid is de oversteek slecht. De Bellerophon stampert en slingert. Alle Fransen worden ziek. De keizer houdt zich nog het beste.

Charles-Tristan de Montholon is tweeëndertig jaar oud.¹⁾ Zijn gezicht is aangenaam en zacht: donker haar, zachte ogen, een sterke neus boven de mond van een kind. De hoge, geborduurde uniformkraag geeft hem een uitstraling van mannelijkheid, die niet in zijn karakter zit. Zijn intelligentie lijkt misschien middelmatig, maar het ontbreekt hem niet aan een zekere Franse esprit. Hij kan heel enthousiast en vriendelijk zijn. Zijn manieren zijn uitstekend. Verspillend en hebzuchtig tegelijk, altijd in geldproblemen, ambitieus, onzorgvuldig en een beetje fantastisch, hij heeft de ijver voor dienstverlening, die hoort bij de mensen van het Ancien Régime, met wie hij ondanks zijn ontrouw nog steeds veel banden heeft. Zijn vader sterft jong, hij was de eerste meesterjager van de oudste broer van de koning en twee van zijn voorouders waren kanselier van Frankrijk. Toen hij, nog een jongen, met zijn stiefvader Sémonville, de Franse ambassadeur in Turkije, op reis ging met de Juno, werden ze gedwongen in Ajaccio te blijven, waar hij woonde bij Madame Bonaparte, die, zoals hij verzekerde, hem hartelijk verwelkomde. Napoleon, destijds luitenant en met verlof, zou hem wiskundelessen en Lucien Latijn-lessen hebben gegeven. Zeker is dat hij later dezelfde middelbare school bezocht bij Napoleons broers Louis en Jérôme en ook bij Eugène de Beauharnais. ²⁾

1) Hij werd geboren op 1 juli 1783.

2) Souvenirs de Madame de Montholon, 13. "Jérôme en Louis, evenals Eugène de Beauharnais, gingen in pension bij de heer Lemoine, waar Charles de Montholon al verbleef. Sindsdien hebben de jongeren de gewoonte behouden om elkaar met de voornaam te noemen."

97 Dus hij hecht zich aan de rand van het consulaire hof en maakt promotie, waar hij dient onder Championnet, Augereau en Macdonald (de laatste wordt zijn zwager). Hij wordt kolonel in de generale staf van generaal Berthier. De opkomst is niet slecht, hij is pas zesentwintig jaar oud en heeft nog geen briljant wapenfeit geleverd.

Niettemin verlaat hij de dienst om gezondheidsredenen. De knappe jongeman is geen partij voor militaire inspanningen. Eind 1809 liet Joséphine hem tot kamerheer benoemen. Maar dankzij de zeer actieve invloed van Sémonville stapt hij al snel over op de diplomatie. In Würzburg is hij gevolmachtigd minister van oom van Marie-Louise als een stomme grap een einde maakt aan zijn carrière. Hij was in het geheim getrouwd met zijn geliefde Albine-Hélène de Vassal, een modepop, die al op ieders lippen lag.¹⁾ Vanuit het verre Rusland beval Napoleon zijn afzetting. Deze wellicht buitensporig strenge maatregel - aangezien de keizer vaak veel milder was - dwong Montholon zich in de provincie te begraven. Hij zit diep in de schulden en kwijnt weg in krappe omstandigheden. In 1813 was er dringend behoefte aan stafofficieren en kreeg hij de kans zich weer bij het leger te voegen. Hij verontschuldigt zich door zijn verwondingen en ziekte aan te halen, maar wil alleen een positie achter het front aanvaarden, die hij uiteindelijk krijgt. In maart 1814 werd hij commandant van het departement Loire. Als zodanig verzamelt hij een groep nationale garde en kazematbouwers met wie hij een guerrillaoorlog voert tegen de Oostenrijkers totdat de keizer aftreedt.

1) Ze was eerst mevrouw Bignon, later trouwde ze met Daniel Roger uit Genève, van wie ze een zoon kreeg. (De toekomstige graaf Roger du Nord, een goede vriend van Thiers.) Ze scheidde op 26 mei 1812 en op 2 juli van hetzelfde jaar vond haar huwelijk met Montholon plaats in Draveil onder meer dan onbetamelijke omstandigheden.

98 Sémonville, een soepele man, slaagde er onmiddellijk in in de gunst te komen bij de Bourbons en liet Montholon overnemen door Lodewijk XVIII. benoemd tot brigadegeneraal. Maar hij krijgt geen bevel. 1) Hij moet zich weer terugtrekken op het platteland, waar zijn vrouw hem een tweede kind schenkt. 2) Wanneer Napoleon terugkeert, wacht hij op hem in het bos van Fontainebleau en volgt hem naar Parijs. Hij verschijnt niet tijdens de Honderd Dagen. Na de nederlaag volgt hij de keizer. Uit gehechtheid, als men dat zo wil noemen, vooral omdat het moet. Hij weet dat hij in de ogen van de koning onherstelbaar gecompromitteerd is en geen rode cent meer heeft. Bovendien is hij jong en niet vies van avonturen. Zijn vrouw ook niet. En hij concentreert zich volledig op haar en kijkt alleen door haar ogen.

Madame de Montholon is enkele jaren ouder dan haar echtgenoot. Ze was misschien mooi, maar nu is ze dat niet meer. Haar frisse teint is verdwenen. Maar ze is slank gebleven, heeft mooie blauwe ogen en prachtig bruin haar. Flirterig en vaardig, ze weet het leven onder de knie te krijgen, heeft een onverwoestbare opgewektheid en een geduld, dat nooit opraakt. Ze ergert zich niet en accepteert zowel aandacht als afwijzing met dezelfde glimlach. Vastbesloten een rol te spelen beseft ze al snel dat dit voor haar gemakkelijker zou zijn bij de onttroonde Napoleon dan aan een echt hof, waar haar verleden haar in de weg zou moeten staan. Ze dacht waarschijnlijk ook aan geld.

1) Hij werd ervan beschuldigd zonder toestemming een bedrag van 5.970 frank te hebben geïnd uit de schatkist van de thesaurier-generaal van de Loire "als een voorschot op de beloning van de troepen die hij voerde". (Fr. Mason: Napoléon à Sainte-Hélène, 118.)

2) Charles-François-Frédéric, geboren op 28 november 1814. Hij werd achtergelaten onder de zorg van een vriend toen hij naar Rochefort vertrok. Hij werd eind 1812 geboren. De exacte datum is onbekend. De oudste zoon Charles-François-Napoléon-Tristan namen ze mee naar Sint-Helena.

99 In de ogen van heel Europa en de mensen om hem heen is Napoleon de eigenaar van enorme schatten, die hij op veilige plaatsen en bij betrouwbare mensen heeft opgeslagen. En tot slot: bestaat er bij zo'n man niet altijd de mogelijkheid dat hij terugkeert? Hij ontsnapte uit Elba. Zal een andere verbanning weten hoe hij beter vast te houden? Frankrijk zal slechts langzaam het evenwicht hervinden. Als Napoleon ooit de macht terugkrijgt, kunnen de metgezellen uit zijn slechte dagen op alles hopen. Wat hebben de Montholons te verliezen? Als je ervan uit kunt gaan dat ze aan het berekenen zijn – en het zou naïef zijn om daaraan te twijfelen – dan is hun speculatie noch riskant, noch onhandig.

*

Gaspard Gourgaud, even oud als Montholon, ziet er dapper uit, bijna ijzervretend, zijn ogen zijn openhartig en gevoelvol. Hij is de zoon van een violist van de koninklijke band, de neef van acteur Dugazon. Zijn moeder was een van de "kronkelende vrouwen" van de hertog van Berry. Op achttienjarige leeftijd studeerde hij af aan de École Polytechnique en maakte snel zijn weg naar de artillerie. Na de campagnes in Spanje en Oostenrijk werd hij in 1811 de verbindingsofficier van de keizer. Hij vecht in Rusland, dringt als eerste het Kremlin binnen en ontdekt een door de Russen gelegde mijn. Hij is al baron van het Empire en vecht als een wilde voor ereposities, gebruikt zijn ellebogen.

Hij wordt eerste adjudant en krijgt een mooi salaris en een kleine dotatie. Wat belangrijker is: hij heeft directe toegang tot de heerser. Meerdere keren gewond,

redde hij in januari 1814 op de avond van Brienne het leven van de keizer, 1), hij doodde een Kozak, die op Napoleon af stormde.

1) Napoleon ontkende het. Het feit is echter zo goed als bewezen.

¹⁰⁰ In die tijd was hij kolonel en commandant van het Legioen van Eer. Bij de algemene reddingspoging van de eerste troonsafstand rent hij naar de Bourbons en zoekt de bescherming van de hertog van Berry, die hem onder zijn hoede laat komen. Wanneer Napoleon weer verschijnt, is hij een van de eersten in de Tuilerieën, verkrijgt vergeving op hartstochtelijke verzoeken en vergezelt hij de keizer naar België. Aan de vooravond van zijn troonsafstand wordt hij benoemd tot brigadegeneraal en adjudant van de keizer. Davoust stemt toe met deze verhoging van rang op zijn sterfbed van het rijk.

Waarom treffen we Gourgaud aan in Rochefort en op het eiland Aix?

Hij houdt van de keizer en hoe hartstochtelijk! Maar hij ziet ook geen andere uitweg voor zichzelf. Hij behoudt zijn carrière voor afgelopen, hij beweert zelfs dat zijn hoofd in gevaar is. Omdat hij alles aan zichzelf overdrijft. Hij is een eerlijk mens, maar hij is rusteloos, gewelddadig, trots, jaloers, verheven, opgewonden zonder balans. Ondanks zijn tien jaar oorlog is hij dat wel heel jong van hart. Hij kent noch het leven, noch de mensen. Hij heeft trouwens een aantal echte voordelen: hij is scherpzinnig, schrijft gemakkelijk, tekent correct, spreekt Duits en Spaans. Onder degenen, die de keizer in ballingschap volgden, hij is de meest intelligente.

*

Generaal Bertrand, Durocs opvolger in de functie van hoofdmaarschalk sinds 1813, heeft het gezicht van een volwassen vrouw, die een bakkebaard slecht staat. Hij is vrij lang 1), maar kaal, zwak en verlegen, krimpt hij ineen door zijn gedrag.

1) Hij was 1,73 meter lang. In 1815 was hij tweeënveertig jaar oud. Planat de la Faye zegt over hem: "Deze man is niet tot iets groots in staat, afgeleid, uiterst besluiteloos." (Vie de Planat I, 248.)

¹⁰¹ Hoewel hij meer een ingenieur dan een soldaat is, niets meer dan een bekwaam officier zonder hogere overwegingen, heeft Napoleon hem uitgekozen, begunstigd en voor hem gezorgd, omdat hij hem sinds de Egyptische campagne als een rechtvaardige, plichtsgetrouwe man had erkend.

Hij had hem laten trouwen met een van Josephine's beschermelingen, Fanny Dillon, dochter van een generaal, die tijdens het schrikbewind werd onthoofd. De naam is Iers. Omdat ze lange tijd in Engeland had gewoond, was ze volledig Engels geworden in haar neigingen, gevoelens en opvattingen. Ze nam deze betekenisloze generaal, een simpele graaf van het Empire, alleen uit gebrek aan energie. Ze had gedroomd van een Italiaanse of Duitse prins.

'Wat, Sire,' durfde ze tegen de keizer te zeggen, 'zal ik met Bertrand trouwen, die lelijke aap?'

De keizer ergerde zich aan deze minachting. 'Genoeg, Fanny,' gromde hij.

Welnu, met de hulp van Josephine en een royale som geld 1) kwam het huwelijk snel tot stand. Ze vierden hun huwelijk in Saint-Leu bij Hortense.

Fanny was iets te lang, 2) slank, blond, met zwarte, glanzende ogen, maar een te lange neus. Wispelturig en roekeloos, trots op haar adel en verwantschap,

kreeg ze al snel de overhand op haar echtgenoot. Hij hield van haar en verdroeg alles van haar, zelfs klappen in het gezicht. Als hij er zelfs maar aan dacht haar een beetje tegen te spreken, begon ze onmiddellijk te schreeuwen. Ze hield van amusement, gezelschap, toiletten en allerlei soorten uitgaven. In de laatste jaren van het rijk woonde ze in Illyria, waar haar man gouverneur was en luxe toonde.

1) 200.000 frank aan Bertrand, plus het landgoed Jonchère; aan Fanny 200.000 frank in contanten, diamanten ter waarde van 50.000 frank en uitrusting ter waarde van 30.000 frank.

2) 1,74 meter. Ze was dertig jaar oud.

102 Ze kwamen toen naar Elba, hij meteen, zij later en zonder enthousiasme. Daar gedroeg ze zich als een verwend kind. De keizer verdroeg het. Ze dacht alleen maar aan Parijs.

Ondanks dit alles was ze een open, loyaal karakter. Ze volgde Napoleon en haar man zonder veel te klagen. Ze had zo hard gewerkt als ze kon om ervoor te zorgen dat de keizer een beroep zou doen op de gastvrijheid van Engeland. En in deze bekrompen rechtbank waren hun protesten niet zonder resultaat gebleven.

Ze vertrouwde resoluut op de 'gentleman' in het Engels en twijfelde niet aan de loyaliteit van deze natie. Ze zag zichzelf al met haar kinderen op een landgoed in de buurt van Londen, waar ze haar vrienden en familieleden ontving van de 'adel' en in de kastelen betaalde. 1)

Het militaire escorte van Napoleon bestond uit verschillende officieren: Savary, Lallemand, de squadroncommandanten Planat de la Faye, Résigny, Schultz, een vreemde Pool Piontkowsky, drie luitenants, de page Sainte-Catherine, de dokter Maingault. Er was ook een zeer groot aantal bedienden, minstens zestig mensen, die slecht en eenvoudig in hoeken en gaten van de Bellerophon en de Myrmidon waren gehuisvest.

*

Vanaf dag één regelt Napoleon zijn leven aan boord. Hij ontbijt alleen en blijft 's ochtends op zijn kamer. Om ongeveer één uur kleedt hij zich aan, komt aan dek en loopt op en neer en praat met de kapitein, de dokter O'Meara, een jonge, joviale Ier, met Las Cases of met de Franse generaals.

1) De illusies die werden gecreëerd waren zo fantastisch dat de heren van de keizerlijke entourage vroegen aan Maitland 'of hij geloofde dat de prins-regent hem de Orde van de Kousenband zal toekennen'. (Maitland, Relatie, 199.)

103 Als hij verschijnt, neemt iedereen zijn hoed af en komt alleen naar hem toe met de hoed in de hand. Maitland liet een prieel op het dek bouwen om hem tegen de zon te beschermen. Hij zit daar vaak met een boek, maar hij leest het niet.

Het schip kwam vanwege de hoge zee en door constante wind, slechts langzaam vooruit. 1) Pas op de 23 juli passeerden het Ouessant. Het was net dag geworden. Er lagen mistslierten over de zee. De matrozen keken toe. Tot hun verbazing kwam de keizer zijn kamer uit en ging naar de achterkant van het schip. Hij vroeg aan officier van dienst, 2) of de kust tussen de mistslierten zichtbaar was, Ouessant was. Hij bekeek het door zijn verrekijker. Bertrand en enkele Engelse officieren stonden roerloos achter hem. Had hij het vermoeden

dat hij Frankrijk nooit zou zien? Zo bleef hij urenlang staan. Toen de kust eindelijk verdween, stapte hij van de reling en bedekte zijn gezicht met zijn hand. Bijna was hij in de armen van Bertrand gevallen, die hem tot aan zijn hut ondersteunde

In het Engelse Kanaal trof de Bellerophon betere wind. Ze kwamen vaak andere schepen tegen. 's Avonds zag je de witte krijtrotsen van Engeland gloeien. De volgende dag, 24 juli, om acht uur in de ochtend ging de Bellerophon voor anker in de rede van Torbay.

Hem wachtten de strengste instructies: niemand mocht het schip verlaten. Al snel kwam Gourgaud opdagen, nog steeds met de brief aan de prins-regent;

1) Admiraal Hotham had Maitland had overigens het bevel gegeven langzaam te varen, zodat de Engelse regering intussen een besluit kon nemen over het lot van Napoleon.

2) Het adelborsthuis. Hij geeft de keizer zijn arm zodat hij niet uitglijdt over de natte planken. (G. Home, 171.)

104 die mocht hij niet naar Londen brengen. 1) Hij heeft talloze Engelse kranten, die hun mening geven over de plaats, waar Napoleon geïnterneerd zal worden: de Tower, het kasteel van Dumbarton, het fort van St. George in Schotland of ver weg in de Atlantische Oceaan het eiland Sint-Helena. 2)

St. Helena, deze naam was al genoemd op het Congres van Wenen, dat zeer terughoudend was om Napoleon zo dicht bij Italië te zien. 3) Heeft dit woord een oude herinnering in de geest van Napoleon wakker gemaakt? Nauwelijks. Toen hij in 1788 -als een arme ambitieuze luitenant – in Auxonne woonde

1) Hij had een kopie aan Sartorius gegeven, die het naar de ministers stuurde.

2) Lady Clavering, geboren in Frankrijk en voorheen de minnaar van Las Cases toen ze nog hoedenmaakster was, uitte in een brief aan hem de mening dat naar alle waarschijnlijkheid voor laatstgenoemde plaats zou worden gekozen. (Monthon I, 102.) Wellington gaf het openlijk toe (Stanhope, Gesprekken met de hertog van W., 105): het idee van internering op Sint-Helena is oud. Toen de samenzweerders in 1800 de Eerste Consul wilden ontvoeren, hadden ze al de bedoeling hem daarheen te deporteren. In Parijs lijkt men echter te hebben nagedacht over internering binnen Europa. Metternich schreef op 18 juli 1815 aan Marie-Louise: "Volgens de overeenkomst gesloten door de machthebbers zal hij (Napoleon) als gevangene worden overgebracht naar het fort van St. George in Schotland en onder toezicht worden geplaatst van Oostenrijkse, Russische, Franse en ondergeschikt aan Pruisische commissarissen. Daar zal hij een zeer goede behandeling en alle vrijheid genieten, voor zover de voorzorgsmaatregelen om zijn ontsnapping volledig te voorkomen dit toelaten." (Octave Aubry, La trahison de Marie-Louise, 40.) In Engeland werden de zaken echter anders gezien dan Lodewijk XVIII dat deed. Engeland voelde zich niet sterk genoeg om Napoleon als rebel te laten berechten en was op 15 juli klaar om de rol van gevangenenbewaarder op zich te nemen. 'De beste plaats zou een grote afstand van Europa zijn', schrijft Liverpool aan Castlereagh, 'de Kaap van de Goede Hoop of Sint-Helena zou voor dit doel het meest geschikt zijn.' III, 56):

30 Bausset (Mémoires III, 56): "De mening die in Wenen het meest werd gehoord, was dat Napoleon naar Sint-Helena moest worden gestuurd." Talleyrand had op 13 oktober een van de Azoren voorgesteld. (Correspondentie inédite, 171.)

105 maakte hij aantekeningen over de Engelse bezittingen in de wereld en schreef in zijn notitieboekje: "St. Helena, klein eiland." En na deze vier woorden, waarmee hij, zonder het te weten, het einde van zijn carrière markeerde, liet hij de pagina blanco - misschien omdat hij werd onderbroken.

Sint-Helena! Zoals Maitland ons verzekert, kan Napoleon niet geloven in een dergelijke vertrouwensbreuk. Hij ziet de haven van Torbay vol met boten, enthousiaste Engelsen, die naar hem toe roeien om hem te begroeten. Deze plotselinge verandering van haat in enthousiasme baarde het Engelse kabinet zorgen. Hij had wel verwacht. Al op 20 juli riep premier Lord Liverpool op tot internering in een tropisch gebied. Deze heeft ook andere ernstige zorgen. Hij

vreest dat Napoleon zich zal beroepen op de oude habeas corpus-wet en op basis hiervan een 'dagvaarding' zal ontvangen van een rechter, die zijn vrijheid op Engels grondgebied garandeert totdat hij voor een rechtbank verschijnt. 1)

1) Liverpool aan Castlereagh, 20 juli 1815: "Wij zijn er allemaal van overtuigd dat het niet raadzaam is hem in Engeland gevangen te zetten. Deze gelegenheid zou allerlei gênante juridische vragen kunnen oproepen, die voor ons uiterst lastig zouden zijn. Daarnaast weet u precies hoe het er bij onze landgenoten aan toe gaat. Ik twijfel er niet aan dat hij spoedig een voorwerp van nieuwsgierigheid en een paar maanden later, van medelijden zou worden. Zijn aanwezigheid hier of in welk ander Europees land dan ook zou in Frankrijk altijd een zekere gisting teweegbrengen.' De rest van de brief bevat in een paar regels alle motieven die het Engelse kabinet ertoe brachten Sint-Helena te kiezen. 'Sinds ik u voor het laatst schreef, hebben Lord Melville en ik over deze kwestie met de heer Barrow gesproken. Hij beveelt St. Helena ten eerste aan als de plaats, die het meest geschikt is voor de internering van zo iemand. Er is daar een mooie citadel waar hij kan verblijven. Het gebied is zeer gezond. Er is maar één plek op het hele eiland, waar schepen voor anker kunnen gaan. Indien nodig kunnen we neutrale schepen ankeren. Op zo'n afstand en op zo'n plek zou elke intrige onmogelijk zijn. Hij zou ook snel vergeten worden in een gebied, dat zo ver verwijderd is van de Europese wereld." (Brieven uit Castlereagh 3e serie, II, 430.)

¹⁰⁶ Vanwege grotere veiligheid beveelt het kabinet om het schip naar de marinehaven van Plymouth te brengen. Ondertussen onderhandelt het land met de geallieerden om hun toestemming te krijgen om Napoleon te deporteren. Er bestaat zo weinig twijfel over hun naleving dat de minister van Oorlog en Koloniën, Lord Bathurst, op 25 juli onderhandelingen begon met de directeurs van de Oost-Indische Compagnie, de eigenaar van St. Helena. Het eiland zal gedurende de periode van Napoleons internering onder de volledige macht van de Engelse kroon komen te staan.

Gewapende sloepen bewaken de Bellerophon bij Plymouth. Aan weerszijden liggen twee fregatten, de Liffay en de Eurotas, voor anker. De keizer en zijn vrienden zagen dit als een ongelukkig voorteken. De illusies werden één voor één verpulverd. Maitland, die aan land was gegaan, kwam zwijgzaam terug. Zijn zwijgen was verontrustender dan woorden. De volgende dag, de 27e juli, liet hij de officieren, die geen deel uitmaakten van de persoonlijke dienst van de keizer overbrengen naar de Liffay. Eindelijk arriveerde admiraal Keith, de opperbevelhebber van de Britse vloot. Napoleon had de wens geuit hem te zien, zodra hij in Plymouth aankwam. De admiraal verontschuldigde zich dat zijn bezoek twee dagen was uitgesteld, hij moest wachten op instructies uit Londen. De mooie, zeer vooraanstaande oude heer 1) voelde zich schatplichtig aan Napoleon voor het behartigen van zijn persoonlijke zorg voor de gewonde neef van kapitein Elphinstone. bij Waterloo.

1) George Elphinstone, Lord Keith (1746-1823) had een briljante carrière. Hij veroverde de Kaap en Minorca; in 1800 dwong hij Massena zich over te geven. Hij was een van de meest populaire mannen in het koninkrijk.

¹⁰⁷ Hij zou hem graag van dienst zijn geweest.¹⁾ Maar tijdens zijn bezoek bleef hij beleefd en bleef slechts kort. Al snel kwamen verschillende schepen met gewonde Franse soldaten, die bij Waterloo gevangen waren genomen de haven binnen. Het werd geheim gehouden voor de keizer.

Savary had contact kunnen opnemen met de grote Engelse advocaat Sir Samuel Romilly - we weten nog steeds niet hoe. Hij stuurde hem instructies over hoe hij een dagvaarding aan de admiraal moest sturen, wat hem zou dwingen Napoleon aan land te laten gaan. Zijn advies werd opgevolgd. Een dag lang zoekt een deurwaarder met een dagvaarding naar Lord Keith op alle schepen van zijn vloot. 2)

Net als in Torbay was de zee bedekt met schepen vol nieuwsgierige mensen en bewonderaars. Ze probeerden allemaal zo dicht mogelijk bij de Bellerophon te komen. 3) De wachtkotters deden in deze drukte meedogenloos hun ronde en er gebeurden een paar ongelukken. Toen het donker werd, vuurden de matrozen zelfs schoten af. 4)

1) Hij had aan Maitland geschreven toen de Bellerophon in Torbay aankwam: 'Ik zou graag willen weten waarmee ik hem een plezier kon doen; Ik zou me haasten om het uit te voeren.' (Rovigo VIII, 244.) –

2) Rovigo VIII, 251. Keith beval Maitland om "elk soort schip weg te houden." Maitland hield zich strikt aan deze bevelen. Toen zijn vrouw in een roeiboot arriveerde, mocht zij de Bellerophon niet betreden. Napoleon zag haar vanaf het dek en vond haar knap. Hij stuurde haar verschillende flessen Franse wijn, die door de douane genadeloos in beslag werden genomen.

3) Het huren van dergelijke boten kost maximaal zestig pond. Rovigo (VIII, 245) zegt: 'Ze waren zo talrijk dat ze geleidelijk de sloepen van de wacht tegen de romp van de Bellerophon duwden.'

4) Napoleon klaagde hierover bij Maitland: 'Dat stoort en beledigt mij,' zei hij, 'ik zou het op prijs stellen als u dit zou kunnen voorkomen.' Het schieten stopte toen. (Relatie, 140.)

108 Lange dagen, dagen van angstige verwachting in deze brede baai, waar de Bellerophon schommelt in de golven die uit de open zee komen en knarst, terwijl hij aan zijn ankertouwen trekt. Overal liggen schepen en rubberboten, mannen staan erin versierd met rode anjers, vrouwen verkleed; Kinderen worden opgetild; Iedereen barst in kreten van hoera uit en zwaait met hun sjaals wanneer op het dek "Boney", gesteund op de arm van de generaal, in silhouet afsteekt tegen de lucht. Met zijn vooruitstekende buik, zijn te volle rok en de zijne benen gespreid - Ben leek bijna een dikke duif, vertelt een Engelsman. 1)

Hij kwam nu nauwelijks vóór vijf uur opdagen, bleef op zijn kamer of liep achter de ramen van de achtersteven van het schip heen en weer. Hij las veel, soms liggend op de bank en slapend. Alles leek hem volkomen onverschillig te laten.

De door Maitland meegebrachte kranten bevestigden de keuze van Sint-Helena als interneringsplaats. De metgezellen van Napoleon waren diep ontzet en voelden zich gevangen als wilde dieren. Sommigen verloren alle kalmte. 2)

*

1), 'De matrozen van de Bellerophon', schrijft de heer Norwood Young, toonden een zwart bord, waarop steeds alles van Napoleon werd vermeld: 'Bij het ontbijt. In zijn hut, dicteert hij zijn officieren. Tijdens het diner... Zal verschijnen binnenkort op het dek, enz.' (Napoleon in ballingschap I, 55.) - 2) Montholon, die net wegging, hoorde Madame Bertrand de hut van Maitland binnenkomen. Ze vertelde hem (we volgen het rapport van Gourgaud) dat de keizer voorbereid was op zijn deportatie. 'Aangezien hij een monster van egoïsme is, die vrouwen en kinderen kan laten omkomen zonder ook maar het minste medelijden te voelen,' smeekte ze de kapitein ervoor te zorgen, dat de lijst van de metgezellen van de keizer door de Admiraliteit zelf werd opgesteld en niet door haar echtgenoot. Montholon, Gourgaud en Lallemand die over hun gedrag buitengewoon overtuurd waren, tekenden bij Maitland protest aan. Madame Bertrand, die gevangen, kreeg na het eten een zenuwcrisis. (Gourgaud, 29 juli 1815. Bibl. Thiers, map 18. ongepubliceerd.)

109 Op 31 juli om elf uur gingen Lord Keith en onderminister van Buitenlandse Zaken Henry Bunbury naar het Bellerophon en werden naar de keizer gebracht. Hij ontvangt hen staande in aanwezigheid van Bertrand. Door hem voor het eerst aan te spreken met de titel van generaal in plaats van met de titel van keizer, stellen zij hem op de hoogte van het besluit van het ministerie. 1) Zelfs geen expliciete kennisgeving gericht aan Napoleon, slechts een eenvoudige brief geschreven door burggraaf Melville, eerste heer van de admiraliteit, aan Lord Keith. Sir Henry leest het in Franse vertaling voor vanaf een vel papier:

“Aangezien Generaal Bonaparte zonder verder uitstel de bedoelingen van de Britse regering met betrekking tot zijn persoon wil weten, moet Uwe Genade hem op de hoogte stellen van de volgende informatie:

Het zou in strijd zijn met onze plicht tegenover ons land en tegenover de bondgenoten van Zijne Majesteit als we generaal Bonaparte de mogelijkheid of kans zouden geven om de vrede in Europa opnieuw te verstoren. Het is daarom onvermijdelijk hem in zijn vrijheid te beperken.....

1) Het definitieve protocol wordt pas op 2 augustus in Parijs ondertekend door de geallieerden. Zonder enige discussie kreeg Engeland *carte blanche*:

Artikel 1. Napoleon Buonaparte wordt gesteund door de geallieerde mogendheden, die het Verdrag van 25 maart ondertekenden dit jaar heeft getekend, beschouwd *als hun gevangene beschouwd*.

Artikel 2. De bewaking ervan wordt uitdrukkelijk toevertrouwd aan de Britse regering.

Artikel 3. Het keizerlijke Oostenrijkse hof en het keizerlijke Russische hof, evenals het koninklijk Pruisische hof, zullen commissarissen benoemen, die naar de plaats zullen gaan waar Zijn Britse Majesteit Napoleon hen opdraagt te verblijven en die daar zullen blijven *zonderverantwoordelijk te zijn voor de bewaking hem*, zich zullen verzekeren van zijn aanwezigheid.

Artikel 4. Zijne Christelijke Majesteit zal worden uitgenodigd een Franse commissaris te sturen.

- 110 Het eiland Sint-Helena is aangewezen als zijn toekomstige verblijfplaats. Het klimaat is er gezond. De ligging van deze plek zal het mogelijk maken hem te behandelen dan op enige andere plaats met hetzelfde veiligheidsniveau mogelijk zou zijn."

Napoleon luistert naar deze informatie zonder hem te onderbreken en zonder dat er ook maar één spier in zijn gezicht vertrekt 1).

Sir Henry vervolgt, ook met een ondoordringbare gelaat: 'Uit degenen, die met generaal Buonaparte naar Engeland zijn gebracht, mag hij drie officieren kiezen om hem naar Sint-Helena te vergezellen, met uitzondering van de generaals Savary en Lallemand, bovendien een chirurg en twaalf bedienden. Al deze personen zijn onderworpen aan beperkingen tijdens hun verblijf op het eiland en mogen het niet verlaten zonder toestemming van de Engelse regering.

Vice-admiraal Sir George Cockburn, benoemd tot opperbevelhebber bij Kaap de Goede Hoop, zal generaal Buonaparte en zijn gevolg naar St. Helena brengen'.

Het is voorbij. Nu verheft Napoleon zijn stem:

"Sinds het moment dat ik uit eigen vrije wil naar Belleropben ging, sta ik onder de bescherming van de wetten van uw land. De overheid schendt mijn heilige recht op gastvrijheid. Ik doe een beroep op de Britse eer tegen uw beslissing."

Lord Keith vraagt Napoleon, zeer in verlegenheid gebracht, bijna beschaamd, zijn protest op schrift te stellen en dat hij het aan de ministers van de regent zal voorleggen.

1) "De algemene uitdrukking van zijn gelaat was serieus, bijna melancholisch, maar hij vertoonde niet het geringste spoor van stemming of hartstocht." (Sir Henry Bunbury, 31 juli 1815.)

- 111 Hij groet en verlaat de hut. In de aangrenzende hut ontmoet hij de dames Montholon en Bertrand, aan wie hij hen in slecht Frans vertelt over de deportatie naar Sint-Helena. Omdat ze verontwaardigd zijn, probeert hij ze te sussen, maar hij geeft het op en stapt weer op zijn boot met Sir Henry.

Napoleon verzamelt de belangrijkste van zijn officieren om zich heen. Ze luisteren naar het vonnis, ineengedoken in de hut. Lallemand en Savary, die geloven dat hun expliciete uitsluiting bij naam hen tot het schavot heeft

veroordeeld, verdedigen zichzelf onstuimig. De keizer verklaart dat hij zich tegen zijn wil nooit naar Sint-Helena zal laten sturen:

'Dat zou oneervol ten onder gaan,' zegt hij.

'Ja, meneer,' roept Gourgaud op de meest oneervolle manier. 'We kunnen maar beter sterven, terwijl we vechten of het kruitmagazijn opblazen!'

Weer anderen schreeuwen en gillen. Napoleon stuurt iedereen weg behalve Bertrand. Lallemand en Savary zullen Lord Keith en de ministers schrijven. Ze beweren dat Maitland hen een onschendbaar toevluchtsoord beloofde onder de bescherming van de Engelse vlag. Daar willen ze op vertrouwen. Maitland wordt door hen belegerd en geeft hen een schriftelijke bevestiging zonder te bedenken dat wat voor hen waar is, ook geldt voor de keizer. 1)

Napoleon is ongetwijfeld vastbesloten een grote ziel te tonen, superieur aan het lot.

1) Rovigo VIII, 270. Maitland pleit voor hen beiden, samen met Lord Melville en Sir H. Bunbury. Deze stap bleef niet na; Savary en Lallemand werden, net als de andere officieren, die de keizer niet mochten vergezellen, naar Malta gedeporteerd. Ze werden in april 1816 uit de gevangenis vrijgelaten.

¹¹² Maar voor een korte tijd is hij zwak. Hij is tenslotte ook een mens en als mens beklagt hij zich bij de man in wiens handen hij zichzelf heeft gelegd in de hoop op een genereuze behandeling.

"St. Helena..." zegt hij tegen Maitland. 'Alleen al de gedachte eraan vervult mij met afgrijzen. Moet ik voor de rest van mijn leven worden verbannen naar een eiland in de tropen, oneindig ver van alle continenten? Van elke omgang met de wereld, van alles wat mij dierbaar is? Is dat erger dan de ijzeren kooi van Tamerlane, ik zou het liefst aan de Bourbons worden overgedragen!'

Hij maakt melding van de belediging, die de titel van generaal voor hem betekent en vervolgt:

'Om mij naar zo'n plek te verbannen! Ze hadden net zo goed mijn doodvonnis meteen kunnen tekenen. Want hoe kan een man met mijn karakter en gewoonten lang leven in dit klimaat?'

Niettemin verschijnt hij op het gebruikelijke uur aan dek. Later gaat hij terug naar zijn kamer en belt Marchand. Als hij binnenkomt, zijn de rode zijden gordijnen voor de ramen dichtgetrokken en baadt de hut in een rode gloed. Napoleon kleedt zich uit en gaat naar bed. Vervolgens vraagt hij de jongeman om Cato's leven aan hem voor te lezen uit Plutarchus, die op tafel ligt. Diep geschokt gehoorzaamt Marchand. Terwijl de zinnen over zijn lippen stromen, kan hij niet anders dan nadenken over wat de keizer achter zijn bedgordijn doet. Hij weet dat Napoleon vergif bij zich heeft. Zal hij zelfmoord plegen om de belediging te voorkomen? Op een gegeven moment raakt Marchand verstrikt in angst.

'Lees verder,' beveelt de stem achter het gordijn. Marchand gaat verder in Plutarchus. Hij leest zo waarschijnlijk een half uur en eindigt met Cato's dood.

¹¹³ Napoleon staat heel kalm op en trekt zijn kamerjas aan. 1)

Hij is de enige die zijn kalmte bewaart. Alles om hem heen is angst, woede en verwarring. Las Cases, die zich ervan bewust is dat hij grotendeels verantwoordelijk is voor het overstappen van de keizer op de Bellerophon, wordt bijna wanhopig. Mevrouw Bertrand beledigt de ministers van de regent met verheven stem, nu in het Frans, dan in het Engels. Lallemand, Montholon en Gourgaud proberen Maitland en via hem Keith bang te maken door de zelfmoord van Napoleon als waarschijnlijk af te schilderen.

'Je kunt er op vertrouwen', zeggen ze, 'de keizer zal nooit naar Sint-Helena gaan. Hij zou liever zelfmoord plegen. Hij is een onverzettelijk karakter. Wat hij ook zegt, hij voert uit.'

'Heeft hij ooit gezegd dat hij zelfmoord zou plegen?' vraagt de scheepscommandant zonder zijn kalmte te verliezen. 'Nee, maar hij verzekerde mij dat hij niet naar Sint-Helena wilde. Dat betekent hetzelfde.'

Vervolgens uiten ze het vage dreigement: "En als hij het wilde, zijn wij drieën vastbesloten hem tegen te houden.'2)

Na deze uitbarstingen herwint de rede een aantal van haar rechten. Hoe ziet Sint-Helena er eigenlijk uit?, vragen de Fransen en zij buigen zich over alle kaarten, die ze te pakken kunnen krijgen. Op de vragen aan de zeelui vertellen de matrozen hen, dat St. Helena een paradijs is.

1) Marchand, Bibl. Thiers, map 22 (niet uitgegeven).

2) De geesten waren destijds zo verhit, dat Maitland van mening was dat de drie generaals dreigden Napoleon te vermoorden als hij zich schikken zou. Hij antwoordt hen: 'Er is geen tekort aan galgen in Engeland.' Ze leken hem niet te begrijpen. (Maitland, 169.)

- 114 Las Cases, die veel lovends over het eiland heeft gelezen, kan ze niet loochenen straffen. De bergen bedekt zijn met prachtige bomen. De valleien zijn rijk aan een verscheidenheid aan groenten en fruit, die gedijen dankzij de prachtige waterlopen. Vee, wild en gevogelte zijn er in overvloed. De zee wemelt van de vis. Roofdieren en reptielen ontbreken. De enige onaangename wezens zijn de ratten.

Kortom een heerlijk verblijf. Maar er zijn velen in de entourage van de keizer, die zich niet in de verleiding voelen om het te leren kennen. De dokter Maingault weigert openlijk. Bertrand, door zijn vrouw bewerkt, die in Engeland wil blijven, kent allerlei wendingen. 1) Mevrouw Bertrand schreef in het geheim een brief aan de ministers en smeekte hen om te voorkomen dat haar echtgenoot Bonaparte zou vergezellen. Ze protesteert, dat hij het alleen met tegenzin en uit eer deed. Ze verontschuldigt zich voor het feit, dat een van haar kinderen op Elba is overleden; ze vreest voor de gezondheid van de anderen. Ze vergat alle schaamte en brak tegen de avond onaangekondigd de hut van Napoleon binnen. Tranen stromen uit haar levendige ogen, snikkend, bijna dreigend, smeekt ze hem Bertrand niet mee te nemen. De keizer, die momenteel Las Cases dicteert, luistert verbaasd naar haar en zegt eenvoudig: "Als de maarschalk van het hoofdmaarschalk mijn verbanning wil delen, is dat zijn zaak." De gekke vrouw rent dan naar haar hut en probeert vooruit te komen na verdere uitbarstingen van Bertrand en Madame de Montholon zichzelf door het open raam in zee te werpen. Bertrand pakt haar om haar lichaam en houdt haar tegen Savary, die vanaf het dek naar het tafereel kijkt, roept de maarschalk lachend toe:

1) De keizer zei tegen hem: "Ik wil je niet meenemen vanwege mij, maar vanwege jou. Als je me nu verlaat, verlies je de goede reputatie, die je op Elba hebt verdiend." (Madame de Montholon, 60.) Kortom, de keizer dacht waarschijnlijk dat Bertrand, de enige hoge hoffunctionaris, die hij nog had, onmisbaar voor hem zou zijn. in ballingschap om zijn rol als heerser te behouden.

- 115 "Laat haar gaan, laat haar gewoon gaan!" 1)

Bertrand was een te goede echtgenoot om dit advies op te volgen. Ondanks haar geweld gaf de gravin uiteindelijk toe. De hoofdmaarschalk beloofde haar dat ze Europa maar voor een jaar zou verlaten. 2) De daaropvolgende dagen liet Madame Bertrand zich voor toehoorders meeslepen met grove opmerkingen.

Dus ging ze zo ver, dat ze tegen haar man zei dat "het duidelijk zou zijn dat hij geen echte edelman was." Helaas moeten we vermelden dat het kapitein Maitland was, die deze dwaasheden aan Napoleon rapporteerde.³⁾

*

De keizer kan zelfs tegen Gourgaud beweren dat hij niet naar Sint-Helena zal gaan, maar hij heeft zich vrijwel bij dit idee neergelegd. Als man van de echte wereld treft hij al zijn voorbereidingen, vergeet niet om de officieren te selecteren,

1) Savary haatte mevrouw Bertrand. Met haar losse tong had ze gezegd dat Savary een lantaarn op de borst van de hertog van Edingen had geplaatst. De hertog van Rovigo heeft haar dit nooit vergeven (Madame de Montholon, 63.)

2) Madame Bertrand schreef aan haar neef Lord Dillon: "We zullen een jaar in Sint-Helena doorbrengen, dan kom ik met mijn man en mijn drie kinderen terug naar Engeland."

3) Gourgaud I, 47. Maitland zegt in zijn rapport: na de zelfmoordpoging van Madame Bertrand kwam hij naar haar toe om te informeren naar haar gezondheid. Ze lag in bed en hij nam de vrijheid enkele verwijten te maken tegen haar. De gespannen persoon sprong meteen op en riep: "Ik ben wanhopig, ik weet niet meer wat ik doe. Ik kan mijn man niet overtuigen om hier te blijven." Ze beledigde Napoleon: 'Als hij alleen zijn bedoelingen uitvoert, kan het hem niet schelen, wat er met de anderen gebeurt. Hij gaf Bertrand lucratieve en eervolle posities, maar de kosten, die ze met zich meebrachten, lieten ons niet toe om te sparen. Hij heeft hem nooit een geschenk of iets anders gegeven, dat een permanente toename van zijn rijkdom betekende.' Ze ging zelfs zo ver dat ze zei: "We zijn hem niets verschuldigd!" (Relatie, 173-175.)

¹¹⁶ die hem zullen volgen. Hij vraagt Las Cases, die de kranten voor hem vertaalt, wat ze op deze "desolate plek" zo al te doen zouden hebben.

'Sire', antwoordt Las Cases, 'we zullen uit het verleden putten. Vinden we het niet leuk om het leven van Caesar of Alexander te lezen? We zullen het nog beter hebben: u zult uw eigen leven lezen!'

"Oké", zegt Napoleon, "we zullen onze memoires schrijven. Ja, we moeten werken. Werken verkort de tijd. Iedereen moet tenslotte zijn lot vervullen. Dat is mijn grote wijsheid. Moge de mijne vervuld worden."

Las Cases zegt dat hij 'opgelucht, bijna vreugdevol leek'. Alleen al de gedachte dat hij niet stil zou zitten, was een troost voor hem.

Op 4 augustus ontving Maitland orders om de zee op te gaan en van Start Point af te varen in afwachting van de Northumberland, die in Portsmouth haastig werd uitgerust voor het transport van Napoleon naar St. Helena.¹⁾ Lord Liverpool en zijn collega's maakten zich steeds meer zorgen over de toestroom van de bevolking naar Plymouth. Boney, lang gehaat, werd populair.

Officieren en matrozen op het schip kozen al openlijk zijn kant. Nog een tijdje en hij zou heel Engeland voor zichzelf hebben, van de laatste burger tot de prins-regent. Lord Keith een andere mening: 'Laat de duivel hem pakken!' zei hij: "Als hij door Zijne Koninklijke Hoogheid was ontvangen, zouden ze na een half uur de beste vrienden ter wereld zijn geweest!" ²⁾

1) Voor dit doel was de Bellerophon te oud en te langzaam.

2) Maitland, 233. Op 3 augustus schreef Liverpool aan Lord Castlereagh:

'Buonaparte bezorgt ons hier veel problemen. Wij worden gedwongen om het schip per telegraaf opdracht te geven naar buiten te varen tot de Northumberland is klaar om te vertrekken.'

¹¹⁷ Maitland zet koers in stormachtige zeeën en alle passagiers worden ziek. De Tonnant en de Eurotas begeleiden de Bellerophon.

Op 5 augustus stuurde Napoleon Keith die beroemde brief, die als een klinkende oproep naar Europa zou klinken en zoveel harten zou raken, die tot nu toe vijandig of onverschillig waren gebleven.

“Hierbij maak ik een plechtig protest voor de hemel en de mensen tegen het geweld dat mij is aangedaan, tegen de schending van de meest heilige rechten die worden gepleegd door geweld te gebruiken om mijn persoon en mijn vrijheid te controleren. 1) Ik ben niet de gevangene, maar de gast van Engeland. Als de regering mij alleen maar in de val wilde lokken door de kapitein van de Bellerophon te bevelen mij en mijn gevolg aan boord te nemen, heeft zij tegen de eer gehandeld en haar vaandel bezoedeld...

Ik doe een beroep op de geschiedenis. Mijn woord zal zijn dat een vijand die twintig jaar lang tegen het Engelse volk heeft gevochten, vrijwillig in het ongeluk terecht is gekomen en een toevluchtsoord heeft gezocht onder de Engelse wetten. Zou hij een duidelijker bewijs kunnen geven van zijn respect, zijn vertrouwen? Maar hoe reageerde Engeland op zo'n grote geest? Het leek alsof het de vijand gastvrij de hand reikte, en toen hij zich in goed vertrouwen overgaf, offerde het hem op.

Napoleon, aan boord van de Bellerophon, op zee.”

Napoleon geeft niet toe aan de hoop, dat deze aantrekkingskracht, die na ruim een eeuw nog steeds zo krachtig is.

1) Las Cases (I, 86) pocht dat hij dit document had geschreven.

Het lijkt erop dat hij alleen een ontwerp aan Napoleon heeft gepresenteerd, dat hij... veranderd en opnieuw gedicteerd. De stijl van Napoleon is onmiskenbaar op verschillende plaatsen tot aan die "geweldige" datum, die Chateau Briand bewonderde: 'Aan boord van de Bellerophon, op zee.'

118 en in staat Liverpool en zijn kameraden te intimideren.1) Ze zijn te klein om te begrijpen dat op de grote momenten in de geschiedenis het enige verstandige, toekomstgerichte, onberispelijke en bekwame beleid het beleid van grootmoedigheid is. Ze wilden voorkomen dat Napoleon als aanvaller terugkeerde.

1) Keith schreef op 7 augustus de volgende brief aan Napoleon. (Het is niet gepubliceerd.) (Bibliotheek Thiers, Fonds Masson, map 21.)

“Aan boord van de Tonnant, 7 augustus 1815.

Meneer! Ik heb de brief ontvangen, waarmee u mij eerde van graaf Las Cases. Ik haast me om u te verzekeren, dat ik het afgehandelde protest zonder enige tijd te verspillen, heb doorgestuurd naar mijn regering.

Het bevel om u van de Bellerophon te verwijderen is een formeel bevel, dat ik als officier moet opvolgen. Ik heb de brieven van kapitein Maitland voor mij; Hieruit blijkt dat hij geen enkele belofte heeft gedaan of wat men daarvoor zou hebben aangenomen, maar u alleen heeft verzekerd van een goede behandeling en vervoer op zijn schip naar Engeland. Ik geloof dat het mijn genoeg is om aan te nemen met alle mogelijke aandacht en aandacht zijn nagekomen.

De bevelen met betrekking tot uw bezittingen zijn gegeven aan vice-admiraal Sir George Cockburn en omdat ze mij gepast lijken en uitsluitend gericht zijn op het voorkomen van gevaarlijk misbruik van buitensporige sommen geld, ben ik ervan overtuigd dat ze met tact zullen worden uitgevoerd.

Het is niet aan mij om over juridische kwesties te oordelen. Mijn functie is van een andere aard. Het is waar, dat ik in het gesprek dat ik met u had, zei dat het een gênante plicht was om iemand onaangenaam nieuws te vertellen. Ik hoop dat u mij het recht doet om te geloven in mijn oprecht spijt. Maar ik ben gedwongen de taken te vervullen die uit mijn functie voortvloeien.

Ik heb de eer, meneer, om te dienen als uw meest toegewijde en gehoorzame dienaar,

119 Dat ze het recht hebben dat deze garanties, geen enkele goede gelovige zal ontkennen, dat er zeer goede redenen waren. Hij had tweemaal gedreigd Engeland binnen te vallen. Als hij eenmaal voet aan de grond had gekregen op de heuvels van Dover, zou alle weerstand tevergeefs zijn geweest. Het driemanschap in Londen (Liverpool, Castlereagh en Bathurst) vergat dit niet. Nog minder vergaten ze, dat de oorlog, begonnen door Pitt en geëindigd door Wellington, het land op de rand van de afgrond had gebracht. Na een Franse overwinning bij Waterloo zou Engeland ten einde zijn gekomen, gedwongen een ellendige vrede te aanvaarden. Ze willen dus een einde maken aan deze verschrikkelijke Corsicaan. Hij kwam terug van Elba. Hij kan ook terugkomen uit Amerika. Maar St. Helena – het eiland ligt ten zuiden van de evenaar, twee maanden varen. Als heersers over de zee zullen de Engelsen weten hoe ze deze moeten bewaken, hij zal daar niet meer terugkomen.

De Engelse oligarchen van 1815 – men hoeft alleen maar de romans van Disraeli te lezen om hier zeker van te zijn waren noch vooruitziend, noch genereus. Hun kenmerken waren: ijdelheid, afgunst, haat, brutaal egoïsme. Willen we hen beschuldigen van een verraderlijke vertrouwensbreuk, zoals al heel lang gebeurt? Nee. De Britse regering had Napoleon niets beloofd. Als Maitland te ver ging in zijn gesprekken met Las Cases en later met de keizer, stond zijn positie hem niet toe verplichtingen op zich te nemen namens zijn superieuren. En de Fransen wisten dit maar al te goed. Niettemin zullen het Engelse volk en de wereld nooit in staat zijn het kabinet van Liverpool te ontslaan van de schuld van het in een gevangenis veranderen van het heiligdom dat hen om een heroïsch vertrouwen had gevraagd.

Hoewel Engeland verarmd, gehavend, uitgeput en bloedend uit talloze wonden uit deze verschrikkelijke strijd tevoorschijn kwam, was het van nu af aan de heerser van Europa.

120 Europa gehoorzaamde aan haar woord en liep aan haar leiband. Het had Napoleon bescherming moeten bieden en hem met onoplosbare ketens moeten binden, met de ketens van een ontvangst die hem en Engeland waardig was, die de ongelukkigen zou hebben opgetild en hulde zou hebben gebracht aan de grootheid. Maar incompetent heersers verdraaiden destijds het gezicht van het grote Engelse volk. 1)

Men kon nog steeds aanvaarden, dat de Engelse ministers, die alleen maar aan hun land dachten, Napoleon wilden afzetten. Maar ze hadden hem tenminste als soeverein moeten behandelen, zelfs op Sint-Helena. Door hem als niets meer dan een veroordeelde te beschouwen, begingen zij de grote fout, die noble Engelsen destijds al veroordeelden, toen Napoleon zo hardhandig werd behandelden die vandaag, na zoveel jaren, de geschiedenis ingaat, die de oorzaken en omstandigheden eerlijk tegen elkaar afweegt. Dit kan ze niet vergeven.

Naast het Engelse kabinet, dat hij nu veracht en waarvan hij niets meer verwacht, wendde Napoleon zich tot Europa, tot de wereld, om die in beroering te brengen. Hij stuurt zijn boodschap de toekomst in, van waaruit hij alles hoopt. Zelf is hij bereid de straf te aanvaarden, omdat hij te machtig is geworden, omdat hij met één trap de molshopen van koningen heeft vernietigd.

De zee staat hoog bij Start-Point; de keizer lijdt eronder. Al deze dagen verlaat hij zijn hut niet, verschijnt niet bij lunch noch diner.

1) Niemand heeft strenger over de Engelse ministers van die tijd geoordeeld als Lord Rosebery, wiens boek *'Napoleon, zijn laatste levensfase'* bewonderenswaardig onpartijdig en opmerkelijk is. Hij schrijft (pagina 74): "Gelukkig – aan onze ministers hebben we dat niet te danken - dat ons hierdoor de schande bespaard is gebleven Napoleon aan Lodewijk XVIII werd uitgeleverd om net zoals Ney te worden gefusilleerd te worden."

¹²¹ noch voor de lunch, noch voor het diner. Marchand moet het weinige dat hij eet voor hem klaarmaken. Op een dag vertrouwt hij tijdens een loopje op het schip de ketting van koningin Hortense toe aan Las Cases, de kamerheer zal hem voortaan onder zijn vest dragen.

Zondag om negen uur in de ochtend verschijnt er een groot schip onder de wind. Naarmate het dichterbij komt, kun je Northumberland zien. Hij wordt vergezeld door twee fregatten, bemand door troepen. De drie schepen gaan voor anker bij de Bellerophon. Kort daarna verschijnt admiraal Keith en stelt Napoleon voor aan admiraal Cockburn, die de opdracht krijgt hem naar St. Helena te brengen.

Cockburn vocht onder Nelson. In 1813 verbrandde hij de Amerikaanse vloot en nam Washington in. Hij is een krachtig gebouwde zeeman, een beetje chagrijnig, in zichzelf gekeerd, zonder souplesse. Hij mist Keiths tactvolle houding. 1) Napoleon hernieuwt zijn trotse protest voor hem. Als antwoord krijgt hij alleen een uittreksel uit de instructies van Lord Bathurst over zijn plaatsing aan boord van de Northumberland. De bagage van "Generaal Buonaparte" en zijn officieren moeten zorgvuldig worden doorzocht. Geld, juwelen, kostbaarheden en alle wapens moeten aan Cockburn worden overgedragen.

Napoleon had Keith de door Bertrand opgeschreven lijst gestuurd van de mensen, die hij als metgezellen had uitgekozen. Er stonden Bertrand, Montholon, Planat de la Faye (die hij leuk vond en waar hij volledig aan toegewijd was) en ten slotte Las Cases. Gourgaud, die was buitengesloten, haastte zich naar de keizer en gedroeg zich zo verwijtend en betraand dat Napoleon de naam van Planat doorstreepte en door die van Gourgaud verving.

1) Geboren in 1772, de tweede zoon van een baron. Sinds zijn veertiende jaar op zee.

¹²² De Engelsen hielden niet van Las Cases. Sinds de dag dat hij als onderhandelaar van het eiland Aix naar Maitland kwam en deed alsof hij geen Engels verstond om de gesprekken van de Engelse officieren af te luisteren, hadden ze hem gewantrouwd. Volgens de voorschriften van het ministerie mocht de entourage van de keizer slechts drie officieren bevatten. Op dringende verzoeken van Bertrand stemde Lord Keith ermee in Las Cases als een burger te beschouwen. Hij stond hem toe bij Napoleon te blijven met zijn jonge zoon Emanuel.

Maingaults afvalligheid veroorzaakte enige schaamte. Men kon er niet aan denken hem te vervangen door een andere Franse arts. De chirurg van Bellerophon, Barry O'Meara, die het Frans slecht beheerste maar vloeiend Italiaans sprak, bood zijn diensten aan. Napoleon hield ervan om in deze taal met hem te praten. Op verzoek van de keizer gaf Keith toestemming aan O'Meara om hem naar Sint-Helena te vergezellen bij de uitoefening van zijn medische beroep. Hij zou niet in dienst van Napoleon treden, maar een Britse

officier blijven en zijn steun ontvangen van de Admiraliteit. Napoleon, die dit als slechts een ondergeschikte omstandigheid beschouwde, was het daarmee eens. In werkelijkheid had O'Meara, naar behoren geïnstrueerd door zijn vriend, de marine-actuaris Finlaison, hem de taak toevertrouwd Napoleon te bespioneren.

1) Zelfs vanuit Bellerophon schreef O'Meara, zonder dat iemand er enig idee van had, brieven aan Finlaison vol tendentieuze boodschappen over Napoleon en zijn omgeving. Dit zette hij vervolgens voort tijdens zijn verblijf op Sint-Helena. De brieven van O'Meara, bewaard in het British Museum, worden met de nodige voorzichtigheid gebruikt, omdat ze vol leugens en gemene uitdrukkingen staan, en een van de belangrijkste bronnen zijn, die niet vermeden kunnen worden om licht te werpen op de feiten van de oorlog. gevangenschap. (Lowe Papers BM 20, 146.)

123 Voord de doorzoeking van de bagage verdeelde Bertrand, verdeelde hij het grootste deel van het goud dat hij uit Parijs had meegebracht onder de Fransen, namelijk 250.000 frank, die in de gordels verborgen wwerd. Bovendien werden diamanten en een bepaalde bedrag in kredietbrieven en gemakkelijk verhandelbare waardepapieren. Hierdoor kon de hofmaarschalk verklaren, dat de privé-kist van de keizer slechts 4.000 Napoleontische munten bevatte. Ze werden weggenomen, met uitzondering van 1.500 Napoleondor, die hem werd gegeven voor de salarissen van zijn gevolg.¹⁾

De vernederende zoektocht in de bagage werd onder de ogen van Cockburn uitgevoerd door zijn secretaris Glover en een douanebeambte. Alleen Marchand was aanwezig bij deze procedure, die snel verliep maar niet bleef bij de kleding en het linnengoed van de keizer. Het zoeken naar de bezittingen van zijn metgezellen was slechts een formaliteit.

Ondanks hun bezwaren werden de officieren ontwapend. Alleen Napoleon ontsnapte aan deze maatregel. Las Cases crediteert zichzelf omdat hij Keith ervan heeft overtuigd af te zien van deze extreme vernedering. Het rapport van Savary klinkt waarschijnlijker omdat Bertrand zo verontwaardigd protesteerde, dat de oude heer van gedachten was veranderd. Toen Cockburn, die van dichterbij keek, bezwaar maakte, zei Keith tegen hem dat "als iemand zijn zwaard terug zou geven aan een officier, die gevangen was genomen op het slagveld, hij dat des te eerder moest doen in het geval van generaal Buonaparte." ²⁾

1) Las Cases I, 99. Maitland, 223. Marchand hield dit bedrag. De in beslag genomen 50.000 frank werd later gegeven in London aan Sir Hudson Lowe, die het gebruikte om aan de kosten van de behoeften van de Keizer te bestrijden.

2) Rovigo VIII, 263e maandag. Montholon, die nooit een kans liet liggen om de gebeurtenissen theatraal aan te kleden, *bedenkt* het volgende prachtige tafereel. Keith en Cockburn kom op de Bellerophen om het zwaard van de keizer af te nemen. Heren. Lord Keith zegt, zijn stem hapert van opwinding: 'Engeland eist uw zwaard!' Dan reikt de keizer naar het zwaard en houdt het krampachtig vast. De grijze admiraal is als door de bliksem getroffen, zijn lange gestalte krimpt ineen, zijn hoofd, door de jaren gebleekt, zakt neer op zijn borst, enz. De keizer behield zijn zwaard (Montholon I, 113.)

124 Voordat de keizer Bellerophon verlaat, neemt hij afscheid van degenen ,die achterblijven. In de hut paraderen ze langs hem heen, in volgorde van voorrang. De meesten van hen huilen en kussen zijn hand. Ook hij is ontroerd en vertelt hen een paar eenvoudige, oprechte woorden. Savary valt snikkend voor hem op zijn knieën. De keizer pakt hem op en omhelst hem. Hij omhelst ook Lallemand. Hij laat de met goud gevulde gordel aan de eerste over en en de tweede schenkt hij de lading van het Deense schip in Aix ¹⁾

Nadat hij afscheid heeft genomen van Maitland en diens officieren ²⁾, gaat hij met ferme, gelijkmatige stappen naar de sloep, die hem naar Northumberland zal

brengen. Nog een laatste keer (hoewel Maitland om deze reden al een berisping van het ministerie had gekregen) ontvangt hij koninklijke onderscheidingen. De trommel slaat, de bewaker vuurt zijn geweer af, de hele bemanning staat met onbedekt hoofd op het hoofddek en op het voorschip. Napoleon spreekt een paar keer en glimlacht. Lord Keith, die hem komt ophalen, loopt achter hem aan. Hij lijkt verbaasd over het verdriet van de Franse officieren.

1) Namelijk 30.000 frank (Gourgaud I, 50). In de middag kwamen Savary en Lallemand met Maitland naar Northumberland om opnieuw afscheid te nemen van Napoleon, voor de laatste keer keerden ze met Maitland terug naar de Bellerophon, die diezelfde avond terugvoer naar Plymouth, vergezeld van de Tonnant.

2) Montholon had Maitland een tabatière aangeboden uit naam van de keizer. Maitland wees haar af: 'In zijn uitgesproken positie hij kon geen geschenk ontvangen'. Twee van zijn officieren accepteerden een paar pistolen. (Madame de Montholon, 71. G. Home, 186.)

125 'Merk op, heer,' zegt Las Cases, dat degenen die achterblijven, huilen.'

De keizer stapt in de sloep, de dames Bertrand en Montholon, de twee generaals, Las Cases, en ten slotte Lord Keith volgen hem. Aanvankelijk staat hij in de sloep, maar terwijl deze, voortgestuwd door krachtige roeiriemen, de Bellerophon steeds meer achter zich laat, neemt hij met een duidelijk kalme uitdrukking plaats naast de admiraal. Slechts een paar kabellengtes verderop torent de Northumberland met zijn enorme masten en zeilen in de lucht. De wind raakt verstrikt in het gelige canvas en zorgt ervoor dat het luid klappert. Het weer is bewolkt en fris. De matrozen bewegen hun roeispanten in een gestaag ritme. Iedereen kijkt toe vanuit Bellerophon. Napoleon kijkt niet op. Om twee uur meert de sloep aan langs Northumberland.